

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN KOOPERATİF ORTAKLIKLAR

Abdulmuttalib UYAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:

Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY

KONYA 2024

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdulmuttalib UYAR		
	Numarası	20810601122		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. Necmeddin GÜNEY		
Tezin Adı				

Kooperatif ortaklığı, bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu, kâr amacı gütmeyen ve ortakların ekonomik güçlerini birleştirerek onları güçlendirmeyi amaçlayan bir topluluktur.

Tez çalışmamızda, kooperatif ortaklıklarının İslam hukuku akitleri arasındaki yeri belirlenmiş, kuruluş ve geçerlilik şartları açısından bir değerlendirme yapılmış ve kooperatif ortaklık unsurlarının fıkhi analizi gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamız, giriş ve sonuç bölümleri dahil olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun önemi ve çalışmanın sınırları, amacı ve yöntemi ile kaynaklarına dair bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde kooperatif kavramı, temel özellikleri ile dünya ve Türkiye'deki tarihi gelişimi ele alınmıştır. İkinci bölümde, kooperatif ortaklıklarının kuruluş süreçleri, kooperatif şirketin kuruluş aşamasında hazırlanması ve imzalanması gereken anasözleşme hükümleri ile anasözleşme değişiklikleri incelenmiştir. Ayrıca, kooperatif ortaklık niteliğinin kazanılması ve kaybedilmesi gibi ortaklık işlemleri de açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise kooperatif ortaklıklarının İslam hukuku çerçevesinde ne tür bir akit olduğu, kurulma ve işleyiş aşamasında karşılaşılan hataların tespit edilmesine ve bu hataların alternatif yöntemlerle nasıl düzeltileceğine dair bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Abdulmuttalib UYAR		
	Student Number	20810601122		
	Department	BASIC ISLAMIC SCIENCES / İSLAMIC LAW		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assist. Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY		
Title of the Thesis/Dissertation				

A cooperative partnership is a non-profit community formed by individuals coming together and aims to strengthen the partners by combining their economic powers.

In our thesis study, the place of cooperative partnerships among Islamic law contracts was determined, an evaluation was made in terms of their establishment and validity conditions, and a fiqh analysis of the elements of the cooperative partnership was carried out.

Our study consists of five chapters, including introduction and conclusion sections. The introduction section includes information about the importance and scope of the subject, its purpose and method, and sources. In the first part, the characteristics of the protocol, its basic features and its historical development in the world and in Turkey are discussed. In the second part, the establishment parts of the cooperative partnerships are given, along with the approval of the articles of association that must be prepared and signed during the establishment of the cooperative company. Additionally, partnership transactions such as acquisition and loss of cooperative partnerships were also disclosed. In the third chapter, an examination was carried out on what kind of contract cooperation partnerships are within the framework of Islamic law, details of errors in the establishment and operation stages, and how these errors can be protected as an alternative.

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdullmuttalib UYAR		
	Numarası	20810601122		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı				

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Abdullmuttalib UYAR

İçindekiler

KISALTMALAR VI

ÖNSÖZ..... VII

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ VE KAYNAKLARI1

I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI1

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ1

III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....2

A. Pozitif Hukuk Kaynakları 2

B. İslam Hukuku Kaynakları..... 3

BİRİNCİ BÖLÜM

KOOPERATİF KAVRAMI, TARİHİ GELİŞİMİ ve İLKELERİ

I. Kooperatif Kavramı ve Tanımı4

II. Kooperatifin Başlıca Özellikleri5

III. Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi.....6

A. Dünyada Kooperatifçilik..... 6

1. İngiltere’de Kooperatifçilik 8

2. Fransa’da Kooperatifçilik 8

3. Almanya’da Kooperatifçilik 9

B. Türkiye’de Kooperatifçilik 9

1. Çağdaş Kooperatifçilikle Benzeşen Müesseseler 10

2. Çağdaş Kooperatifçilikte İlk Adımlar 11

C. Cumhuriyet Döneminden Günümüze Kooperatifçilik 14

IV. Kooperatif Türleri15

V. Kooperatifçilik İlkeleri16

A. Gönüllü ve Serbest Giriş (Açık Kapı) İlkesi	17
B. Ortağın Demokratik Yönetim İlkesi	18
C. Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi	18
D. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi	18
E. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi	19
F. Kooperatifler Arası İşbirliği İlkesi	19
G. Toplumsal Sorumluluk İlkesi	20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA KOOPERATİF ORTAKLIKLARIN KURULUŞU

I. Kooperatif Ortaklıkların Kuruluşu.....	21
A. Kurucu Ortaklık ve Ortak Sayısı	21
B. Sermaye	22
C. Kooperatif ve Ticaret Unvanlarının Kullanılması	23
D. Kuruluş İzni	23
E. Tescil ve İlân.....	23
1. Tescil ve İlân Edilecek Hususlar	23
2. Tescil ve İlânın Hukukî Sonuçları	24
II. Anasözleşme Hükümleri.....	25
A. Anasözleşmeye Konulacak Hükümler.....	25
1. Emredici Hükümler.....	25
2. İhtiyari Hükümler	27
3. Yorumlayıcı Hükümler	29
B. Anasözleşme Değişiklikleri	29
III. Kooperatif Ortaklık İşlemleri	30
A. Ortaklık Sifatının Kazanılması	31

B. Ortak Olma Yöntemleri	31
1. Kurucu Ortaklık.....	31
2. Kurulmuş Olan Kooperatife Sonradan Ortak Olma	32
3. Hisse Devralmak Suretiyle Ortak Olma	33
4. Miras Yoluyla Ortak Olma.....	33
5. Görev veya Hizmet ya da Taşınmaz Mal veya İşletme Karşılığı Ortaklık	33
C. Ortaklık Sifatının Kaybedilmesi.....	34
1. Ortaklıktan Çıkma Hakkı	34
2. Ortağın Ölümü Halinde Yapılacak İşlemler.....	35
3. Ortaklığın Devri.....	35
4. Görev veya Hizmetin Bitmesi Halinde Ortaklık	36
5. Ortaklıktan Çıkarılma (İhraç)	36
6. Parasal Yükümlülüklerini Yerine Getirmeyenlerin Ortaklığının Kendiliğinden Düşmesi.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOOPERATİF ORTAKLIKLARIN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

I. İSLAM HUKUKUNDA ŞİRKETLER VE KOOPERATİF ŞİRKETLERİN ORTAK VE FARKLI YÖNLERİ	37
A. İslam Hukukunda Ortaklıklar	37
B. Mer'i Hukukta Ortaklıklar.....	39
C. Kooperatif Ortaklıkların Günümüz Şirketleri ve İslam Hukuku Şirketleri ile Ortak ve Farklı Yönleri.....	40
II. KOOPERATİF ORTAKLIKLARIN KURULUŞ VE SIHHAT ŞARTLARI AÇISINDAN TAHLİLİ.....	42

A. Akit Serbestisi İlkesi	42
B. Akdin Unsurları ve Şartları.....	44
C. Kooperatif Ortaklıkların Kuruluş ve Sıhhat Şartları Açısından Tahlili..	45
1. Kuruluş Şartları Açısından Tahlili.....	45
3. Sıhhat Şartları Açısından Tahlili.....	46
III. KOOPERATİF ORTAKLIK UNSURLARININ FIKHİ TAHLİLİ	50
A. Amaç Unsuru	51
B. Serbest Katılma ve Çıkma Unsuru.....	53
1. Değişir Ortaklı ve Değişir Sermayeli.....	53
2. Ortaklığa Katılma Yöntemleri ve Fıkhi Tahlili	53
3. Ortaklık Sıfatının Yok Olma Sebepleri ve Fıkhi Tahlili.....	57
C. İnsan Unsuru	59
1. Gerçek Kişilik ve Ehliyet.....	60
2. Tüzel Kişilik	63
D. İşgücü ve Parasal Katkı Unsuru.....	66
1. İşgücü Unsuru	66
2. Sermaye Unsuru.....	67
2. Risturn.....	72
3. Yedek Akçe.....	73
E. Unvan Unsuru	74
SONUÇ	76
BİBLİYOGRAFYA	79

KISALTMALAR

AAOIFI: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (İslamî Finans Kurumlarının Muhasebe ve Denetim Organizasyonu)

bk. : bakınız

c. : cilt

eBK :818 sayılı mülğa Borçlar Kanunu (1926)

f. : fıkra

hk. : hakkında

ICA : International Cooperative Alliance (Uluslararası Kooperatifler Birliği)

KK : Kooperatifler Kanunu

m. : madde

ö. : ölüm tarihi

TBK : Türk Borçlar Kanunu

TMK : Türk Medeni Kanunu

TTK : Türk Ticaret Kanunu

ty. : Basım tarihi yok

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

yy. : yayım yeri yok

ÖNSÖZ

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Alemlerin rabbi olan Allah'a hamd, O'nun kulu ve elçisi olan Hz. Muhammed'e, âline ve ashabına salât u selâm olsun...

Her bireyin sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için diğer insanlarla etkileşim içinde bulunması gereklidir. İnsanları bir arada yaşamaya zorlayan pek çok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerin en önemlilerinden biri ise ekonomik ihtiyaçlardır.

Ekonomik ihtiyaçların toplumda karşılanması ve güvence altına alınması için izlenen yöntemlerden biri, günümüzde "kooperatif" olarak adlandırılan ve bireylerin tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri işleri gönüllü bir şekilde bir araya gelerek yardımlaşma, dayanışma ve kefalet usulüne dayanarak daha kolay ve ekonomik bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlamaktır.

Kooperatif ortaklığı, bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu, kâr amacı gütmeyen ve ortakların ekonomik güçlerini birleştirerek onları güçlendirmeyi amaçlayan bir topluluktur.

İslam hukuku klasik kaynaklarında doğrudan yer almayan kooperatif ortaklıkların İslam hukukundaki yerini belirlemeyi, kooperatif ortaklıkların fıkıh açısından yeni bir akit olarak değerlendirilmesini sağlamayı, kuruluş ve uygulama aşamalarında dikkate alınması gereken noktaları ortaya koymayı ve bazı sakıncalı uygulamalara alternatif çözümler önererek bu alandaki eksikliği gidermeyi amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmeye gayret ettik.

Çalışmamız, giriş ve sonuç bölümleri dahil olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kooperatif kavramı, temel özellikleri ile dünya ve Türkiye'deki tarihi gelişimi ele alınmıştır. İkinci bölümde, kooperatif ortaklıkların kuruluş süreçleri, kooperatif şirketin kuruluş aşamasında hazırlanması ve imzalanması gereken anasözleşme hükümleri ile anasözleşme değişiklikleri incelenmiştir. Ayrıca, kooperatif ortaklık niteliğinin kazanılması ve kaybedilmesi gibi ortaklık işlemleri de açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise kooperatif ortaklıkların İslam hukuku çerçevesinde ne tür bir akit olduğu, kurulma ve işleyiş aşamasında karşılaşılan hataların tespit

edilmesine ve bu hataların alternatif yöntemlerle nasıl düzeltileceğine dair bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Başka çalışmalarda ele alınmış olmakla birlikte yeterince derinlemesine incelenmeyen kooperatif ortaklık unsurlarının fıkıh açısından kapsamlı bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu süreçte, konu belirleme aşaması ve sonrasında bana rehberlik eden, her türlü destek ve katkılarıyla yanımda olan danışman hocam Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY'e en kalbî şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca, tez savunmamda yaptıkları eleştirilerle değerli katkılarda bulunan Doç. Dr. Abdullah Acar ve Dr. Cemal Kalkan'a da içtenlikle teşekkür ediyorum.

Son olarak, eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda olan, destek ve dualarını her an hissettiğim kıymetli anne ve babama; bana örnek teşkil ederek beni daima okumaya ve çalışmaya teşvik eden sevgili ablam ve abime; ilmî çalışmalarım evliliğimizin başından beri fedakarlıkta bulunan vefakâr refikama ve yavrumuz Hamza Mirza'ya sabır, anlayış ve desteklerinden dolayı minnettarım.

Gayret bizden, muvaffâkiyet Allah'tandır.

Abdulmuttalib UYAR

Denizli, 2024

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ VE KAYNAKLARI

I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI

Bu çalışmamızda, kooperatiflerin tarihini ve Türk hukukundaki konumunu özetledikten sonra, kooperatif ortaklık unsurlarını odak noktası olarak belirleyerek İslam hukuku açısından ne tür bir akit olduğunu inceleyeceğiz. Ayrıca, kuruluş ve yürürlük süreçlerinde fıkhen sorun teşkil eden unsurları tespit edip değerlendirecek ve bu sorunların nasıl alternatif yollarla çözülebileceğini ortaya koymaya çalışacağız.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

İslam hukuk literatüründe doğrudan ele alınmayan ve yeni bir akit türü olarak değerlendirilebilecek kooperatif ortaklıkları, günümüz hukukundaki yeri dikkate alınarak İslam şirketler hukuku açısından incelemeye tabi tutulmuştur.

Günümüz hukuku çerçevesinde ticaret şirketleri arasında yer alan, yardımlaşma, dayanışma ve kefalet ilkeleri üzerine kurulu kooperatif ortaklıkları tür olarak ayrı ayrı ele almanın yerine, hukuki altyapının tanıtılması ve fıkıh açısından sorun teşkil eden noktaların belirlenip analiz edilmesi çalışmanın ana hedefini oluşturmaktadır.

Kooperatif ortaklıklarının, hem günümüz hukuku açısından tartışmaların varlığı hem de İslam hukukundaki ortaklık türlerinden önemli ölçüde farklılık göstermesi nedeniyle bu konunun zorluğu kaçınılmaz hale gelmektedir.

Çalışmamızın birinci bölümünde kooperatif kavramı, temel özellikleri, tarihi gelişimi ve ilkeleri ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise pozitif hukukta kooperatif ortaklıklarının kuruluş ve ortaklık işlemlerine gereken düzeyde yer verilmiştir. İslam hukuku açısından yaptığımız tahlilin yer aldığı üçüncü bölümde, tekrarların önlenmesi amacıyla, ikinci bölümde sunduğumuz bilgilere atıfta bulunarak, değinilmesi gereken noktalara kısaca yeniden yer verilmiştir.

Kuruluş ve sıhhat şartları açısından kooperatif şirketlerin, akit serbestisi ilkesi bağlamında İslam hukuku akitleri içerisindeki yerinin belirlenmesine gayret edilmiştir.

Kooperatif ortaklık unsurları ve kapsadığı konular, pozitif hukuk ile İslam hukuku açısından karşılaştırmalı bir yöntemle incelenmiş, bazı şartların ve uygulamaların sakıncalarına değinilerek alternatif çözümler sunulmaya çalışılmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Kooperatif ortaklıklar, günümüzdeki şirket yapılarından biri olduğu için Kur'an, sünnet, sahabe ve tabiun fetvaları ile İslam hukuku klasik eserlerinde doğrudan yer almamaktadır. Bu nedenle, çalışmamızın kaynakları Kooperatifler Kanunu'ndaki maddeler; zaman zaman Türk Ticaret Kanunu ve Borçlar Kanunu maddeleri ile İslam hukuku klasik kaynakları ve İslam hukuku alanındaki modern çalışmalar, ayrıca kooperatif ortaklıklar üzerine yapılmış birkaç çalışma oluşturmaktadır.

A. Pozitif Hukuk Kaynakları

Çalışmamızda faydalandığımız Türk ticaret hukuku alanında kaleme alınmış çalışmalardan bazıları şunlardır:

- Çevik, Orhan Nuri. *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*. (Ankara, 1999.)
- Reha Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku* (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2005).
- Özcan Orhan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).
- Mülayim, Ziya Gökalp. *Kooperatifçilik*. (Ankara: Yetkin, 2013.)
- Yusuf Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).
- Yusuf Üstün - Muhittin Aydın, *Kooperatifler Hukuku* (Ankara: Seçkin, 2021).

B. İslam Hukuku Kaynakları

Kooperatif ortaklıklar, günümüz şirketleri arasında yer aldıkları için klasik fıkıh kaynaklarında doğrudan bulunmamaktadır. Ancak, bu durum akit serbestisi açısından ele alındığında, İslam şirketler hukukunun genel çerçevesinde ana hatlarıyla incelenmesi mümkündür. İslam hukuku çerçevesinde şirketlere ilişkin bölümlerde, klasik İslam hukuku kaynaklarından yararlanılmıştır.

İslam Hukuku alanında konuyla ilgili olarak tespit edebildiğimiz iki çalışma mevcuttur. Ancak kooperatif ortaklıklarının fihhi yönünü inceleyen Arapça veya İngilizce bir çalışma tespit edilememiştir.

Aytaç Aydın'ın "İslam Hukuku Açısından Kooperatiflerin Hukuki Niteliği" başlıklı makalesi ve Aytaç Aydın ile Yusuf Üstün'ün birlikte yazdığı "İslam Hukukuna Uygun Kooperatif Sigortacılığı Modeli" isimli makale, bu alanda modern çalışmalar arasında yer almaktadır. Ayrıca, çalışmamızda AAOIFI Standartları'nın şirketler ile ilgili maddelerine de atıfta bulunulacaktır.

Aytaç Aydın'ın makalesine rağmen, bu konuyu çalışmamızda ele almamızın en önemli sebebi, kooperatif ortaklıkların İslam hukuku açısından daha derinlemesine incelenme ve tahlil edilme gerekliliğidir. Bu nedenle, konunun fıkıh açısından daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, kooperatif ortaklık unsurlarından bazıları esnetilerek, kapsadığı alt konular ayrı ayrı değerlendirilecektir. Bu yaklaşım, çalışmamızın farklı yönünü oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOOPERATİF KAVRAMI, TARİHİ GELİŞİMİ ve İLKELERİ

I. Kooperatif Kavramı ve Tanımı

Kooperatif terimi, "birlik" anlamındaki "Co" ile "çalışma" anlamındaki "operation" kelimelerinin birleşiminden oluşarak ekonomik iş birliği anlamında kullanılmaktadır. Bu sözcük, Latince "iş birliği" anlamına gelen "Cooperatio" kelimesinden türetilmiştir.¹

Kooperatif, kelime anlamı ve pratikte ortaklaşa iş yapmayı; bireyin tek başına yapamayacağı işleri birlikte ve düzenli bir şekilde gerçekleştirebilmeyi ifade etmektedir. Kooperatif, gönüllü olarak bir araya gelen bireylerin ekonomik ve sosyal güçlerini birleştirerek ortaya çıkan, kâr amacından ziyade ortaklarının ekonomik ihtiyaç ve isteklerini karşılamayı hedefleyen, demokratik bir şekilde kendini yöneten ve denetleyen bir yapıdır.²

Kooperatifler, nitelikleri gereği hem ekonomik hem de sosyal kuruluşlar olarak tanımlanabilir. Kooperatifi oluşturan üyelerin, kooperatifin sağladığı ekonomik değerlerden faydalanmaları, onun ekonomik bir yapı olmasını sağlarken, kooperatifin eşit gelir dağıtımını gerçekleştirmesi ve üyelerinin reel ekonomilerini güçlendirmesi, demokratik yönetim ve denetim anlayışını benimseyip tüm paydaşların eşitliğini gözetmesi ise onun sosyal yönünü pekiştirmektedir.³

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA), kooperatifi şu şekilde tanımlamıştır: *“ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekler müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır.”*⁴

¹ Yusuf Üstün - Muhittin Aydın, *Kooperatifler Hukuku* (Ankara: Seçkin, 2021), 1.

² Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 1.

³ Kemal Özmen, *Kooperatifler* (Ankara: Seçkin, 2012), 23; Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 46.

⁴ <https://ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity> (Erişim tarihi: 15.10.2024)

Kooperatifler, bireylerin istek ve ihtiyaçlarını karşılamak, piyasa olumsuzluklarına karşı tedbir almak ve ekonomik kazançlarını artırmak amaçlarıyla kurulabilmektedir. Bir kooperatifin esas hedefi, fayda sağlama imkânını en üst düzeye çıkarmak; ikincil hedefi ise ortaklarının ve iş birliği yaptığı diğer tarafların risklerini minimize etmektir.⁵

Kooperatiflerin yapısı nedeniyle, hukuk, iktisat ve sosyoloji gibi çeşitli disiplinler tarafından tarif edilmesi mümkündür. Ancak burada, mevcut pozitif hukuktaki yasal tarifi sunmakla yetineceğiz.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu⁶ kooperatifleri, “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar” olarak tarif etmektedir.

II. Kooperatifin Başlıca Özellikleri

Kooperatifçilik, yalnızca ekonomik bir yapı olmanın ötesinde, insanların farklı ihtiyaçlarına yönelik çok yönlülüğü ile diğer ekonomik modellerden ayrılmaktadır.

Bu kapsamda, bir kooperatifin tanımsal ve örgütlenme şekli olarak özelliklerinin bazıları şunlardır:⁷

- Kooperatifler tüzel kişiliğe sahiptir.
- Sadece ekonomik ihtiyaçlar değil ayrıca sosyal ve kültürel ihtiyaçlar da göz önüne alınarak kuruldukları için sui generis (kendine özgü) bir yapıya sahiptirler.⁸

⁵ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 3.

⁶ Kooperatifler, TTK’da ticaret şirketi kabul edilmektedir ancak bağımsız bir kanunla düzenlenmişlerdir. Ayrıca 6762 sayılı eTTK’nın ilga edilen 485. maddesine göre “ticaret şirketi” kabul edilirken; yürürlüğe girdiği tarihte KK’da “teşekkül” olarak tanımlanan kooperatif, bu farklılığın doktriner ve yargı aleminde getirdiği “kooperatiflerin tacir niteliğine” dair tartışmalara son vermek amacıyla, 2004 yılında 5146 sayılı Kanunla KK’da geçen teşekkül ibaresi kaldırılarak eTTK’nın 136. maddesinde geçtiği şekliyle ticaret şirketi olarak kabul edilmiştir. Bu tercihten hareketle, 6102 sayılı TTK’nın 124. maddesinde de ticaret şirketi türlerinden sayılmıştır.

⁷ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 6, 13.

⁸ Kooperatif ortaklıklar kanunda var olduğu için tipik/isimli bir sözleşmedir.

- Değişir ortaklı kooperatiflerin en az 7 ortaktan oluşması gerekmektedir; bu doğrultuda, sermayesi azalan veya artan bir değişir sermayeli ortaklık niteliği taşımaktadır.
- Kooperatif, bireysel bir mülkiyet değildir; kooperatifin ortakları, aynı zamanda kooperatifin sahipleri olarak kabul edilirler.
- Ortaklık serbest ve gönüllü olup, ortaklıktan ayrılma imkânı mevcuttur.
- Olumlu veya olumsuz ekonomik sonuçların dağıtımında eşitlik, dürüstlük ve adalet esas alınmaktadır.
- Kooperatif, eşitlikçi ve katılımcı bir yapıya sahiptir; her ortağın bir oy hakkı bulunmaktadır.
- Kooperatif ile ilgili temel kararlar, tüm ortakların katılımının beklendiği genel kurullar tarafından alınabilir.
- Kooperatif yöneticileri, ortakların tercihleriyle seçilir ve yöneticilerin ortaklara karşı sorumlulukları bulunmaktadır.

III. Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi

Bu bölümde, genel hatlarıyla kooperatifçiliğin gelişim süreci incelenmiş, dünya genelindeki ve Türkiye'deki kooperatifçilik hareketlerine vurgu yapılmıştır.

Kooperatifler, özellikle 19. yüzyıl ortalarından itibaren dünya genelinde ve Türkiye'de, sosyal ve ekonomik kalkınmayı destekleme ve bu kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlama misyonunu üstlenen ve rekabeti koruma ve kamu yararı ile dengenin sağlanmasında kritik bir rol oynayan önemli stratejik girişimlerdir.

A. Dünyada Kooperatifçilik

Hayatın sürdürülebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanması ve bunların her zaman bireysel olarak sağlanmasının mümkün olmaması, insanları birlik ve dayanışma içinde yaşamaya zorlamıştır. Geçmişte, insanlar tarla ekimi ve ürün hasadı gibi fiziksel güç gerektiren işlerde birbirlerine yardımcı olarak ya da maliyetleri düşürecek ortak alanlar, örneğin süthane, değirmen ve fırınlar inşa ederek iş birliği yapmışlardır. Sistematik bir yapısı olmasa da bu davranışlar, bir kooperatifçilik faaliyetinin örnekleri olarak değerlendirilebilir.

Günümüz modern kooperatiflerine benzer uygulamalara geçmişte bilhassa tarım alanında rastlanmaktadır. İtalya, Fransız Alpleri ve İsviçre'deki süthaneler; Slav ülkelerindeki "zadruga" yapıları ve Rusya'daki "Mir" toplulukları⁹; Türk toplumundaki ortak çamaşırhaneler, fırınlar, imece ve ortak çoban uygulamaları, eski zamanların kooperatif benzeri işletme örnekleri olarak değerlendirilmektedir.¹⁰

Bu bilgiler doğrultusunda kooperatifçilik, ortaya çıkan çeşitli ekonomik sorunlar ve zorluklara birlik ve dayanışma içinde çözümler geliştirmek amacıyla bir alternatif olarak değerlendirildiğinde, kooperatif tarihinin insanlık tarihi kadar köklü olduğu söylenebilir.¹¹ Ancak modern anlamda kooperatifçilik faaliyetleri daha yakın bir geçmişe sahiptir.¹²

Sanayi devriminin meydana gelmesiyle emekçilerin ve küçük işletmelerin işleri olumsuz yönde etkilenmiştir.¹³ Bununla birlikte, karşı karşıya kalınan ekonomik ve sosyal sorunların, birlik ve dayanışma içinde çözüme kavuşturulabileceği fikri doğmuştur.¹⁴ İlk kooperatifçilik hareketleri 1750 yılında İngiltere ve Fransa'da görülmesine rağmen, ekonomik bir organizasyon olarak kooperatifçiliğin temelleri 19. yüzyılın başlarında İngiltere'de, dünyaca tüketim kooperatifçiliğinin öncüleri kabul edilen Robert Owen (ö.1858) ve Dr. William King (ö.1865) ile Fransa'da, dünyaca üretim kooperatifçiliğinin öncüsü sayılan Charles Fourier (ö. 1837) tarafından atılmıştır.¹⁵ Almanya'da ise Hermann Schulze Delitzsch (ö. 1883) ve Frederich Wilhelm Raiffeisen (ö. 1888) tarafından kredi kooperatiflerinin temelleri atılmıştır.¹⁶

⁹ Ozan Demir, *Kooperatif Katılım Bankacılığı* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 37.

¹⁰ Demir, *Kooperatif Katılım Bankacılığı*, 37.

¹¹ Nurettin Hazar, *Kooperatifçilik Dersleri* (Ankara: Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları No:4, 1996), 40.

¹² Özcan Orhan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 16-17.

¹³ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 22.

¹⁴ Hazar, *Kooperatifçilik Dersleri*, 45.

¹⁵ Fatma Aldırmaz Akkaya, *Türkiye'de Kadın Kooperatiflerinin Sürdürülebilir Kırsal Turizmdeki Önemi ve Finansal Performanslarının Analizi* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 44.

¹⁶ Mülayim, *Kooperatifçilik*, 43-44; Modern kooperatifçiliğin temelini atan ülkeler ve sözü geçen isimler hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Özcan Orhan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 27-39.

1844 yılında İngiltere’de Owen ve King’in gayretlerinin ilk semeresi olarak kurulan The Rochdale Pioneers (Rochdale Öncüleri), dünyadaki ilk modern kooperatif kabul edilmekte¹⁷, daha sonra Fransa’da üretim kooperatifleri ve Almanya’da ise esnaf ve tarım kredi kooperatiflerinin oluştuğu yönünde bilgiler mevcuttur.¹⁸

1. İngiltere’de Kooperatifçilik

Kapitalizmin en acımasız dönemlerinde, Rochdale'deki 28 dokuma işçisinin yalnızca 28 İngiliz lirası sermaye ile başlattıkları işletme, ilk yıllarının sonunda olumlu sonuçlar elde etmiş ve bu durum, yaklaşık beş yıl gibi kısa sayılacak bir süre içinde yüze yakın tüketim kooperatifinin kurulmasına yol açmıştır.¹⁹ İngiltere’de 1844 yılından önce Owen ve Dr. King’in kooperatif denemelerine rağmen, Rochdale öncülerinin bu olumlu sonuçlara ulaşmasının nedeni, onların sadece kurucu değil aynı zamanda müşteri olmaları²⁰ ve önceki başarısız girişimlerden ders alarak başarılı olmak için benimsedikleri bazı ilkelere dayanmasıdır.²¹

Rochdale işçilerinin başlattığı bu kooperatif hareketi, sonraki dönemlerde özellikle Fransa ve Almanya’da gerçekleştirilen başarılı girişimlerle birlikte günümüz modern kooperatifçiliğinin öncüsü olmuştur.²²

2. Fransa’da Kooperatifçilik

Fransa’da kooperatifçilik faaliyetleri, Fourier’in kapitalist ekonominin meydana getirdiği rekabet nedeniyle güçlülerin daha da güçlenip, zayıfların yok olduğu ve bu durumun tekelleşmenin ekonomileri ve toplumsal hayatı kuşattığına dair düşüncelerine dayanarak, İngiltere’nin aksine üretim kooperatifçiliği alanında ön plana çıkmıştır.²³

¹⁷ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 4.

¹⁸ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 22.

¹⁹ Z.Fahri Fındıkoğlu, *Türkiyede Kooperatifçilik* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1953) 38.

²⁰ Mülâyim, *Kooperatifçilik*, 39. (Nakleden: Demir, *Kooperatif Katılım Bankacılığı* 41.)

²¹ Fındıkoğlu, *Türkiyede Kooperatifçilik*, 15.

²² Orhan, *Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, 27-40.

²³ Ayhan Çıkın - Ali Rıza Karacan, *Genel Kooperatifçilik* (İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1994), 31; Demir, *Kooperatif Katılım Bankacılığı*, 42.

Fransa’da tarım kooperatifçilik tarihinin 12. yüzyıla dayandığı; 19. yüzyıl sonlarında ise tarımsal tekniklerin gelişmesiyle ürün pazarlarının arttığı ve tarımsal kooperatifçilik alanında önemli gelişmeler sağlandığına dair bilgiler de mevcuttur.²⁴

3. Almanya’da Kooperatifçilik

Almanya’da kooperatifçilik faaliyetlerini başlatanlar Hermann Schulze Delitzsch ve Friedrich Wilhelm Raiffeisen’dir.

Delitzsch, Berlin Millet Meclisi’ne seçildiği dönemde esnafların büyük sanayilerle rekabet edememesi nedeniyle kredi ihtiyaçları ortaya çıkıyordu. Bu duruma çözüm olarak Delitzsch, esnafları kooperatifleşmeye teşvik etmiş ve ihtiyaç duydukları hammaddeleri temin etmelerini kolaylaştırmak amacıyla bir esnaf tedarik kooperatifi kurmuştur. Ayrıca, esnafların diğer ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için esnaf kredi kooperatifini de oluşturmuştur. Delitzsch’in bu girişimleri sonucunda 1846 yılında Berlin’de “İlk Alman Kooperatif Bankası” faaliyete geçmiştir. 1859 yılında ise o zamana kadar kurulmuş olan tüm küçük esnaf kooperatifleri “Alman Küçük Sanat ve İktisat Kooperatifleri Birliği” çatısı altında bir araya getirilmiştir. 1867 yılında Prusya’da kabul edilen kooperatif kanunu, 1870 yılında Almanya genelinde uygulanmaya başlamıştır.²⁵

B. Türkiye’de Kooperatifçilik

1863 yılında kurulan memleket sandıkları, ülkemizdeki ilk kooperatifçilik girişimleri olarak nitelendirilmektedir. Bu tür yapıların kooperatif olmasını sağlayan karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma gibi temel kavram ve ilkelere, Türkler tarafından çok önceleri geliştirilmiş olan imece, ahi birlikleri ve loncalar gibi uygulamalarda rastlamak mümkündür.²⁶ Bu veriler ışığında, Türk toplumunun kooperatif düşüncesine yabancı olmadığı, aksine Türk kooperatifçiliğinin köklü bir temele sahip olabileceği rahatlıkla söylenebilir.

²⁴ Çıkın - Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, 32.

²⁵ Çıkın - Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, 33-34.

²⁶ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 30-31.

1. Çağdaş Kooperatifçilikle Benzeşen Müesseseler

Geçmiş dönemlerde yardımlaşma ve dayanışma ruhunu güçlendiren ihtiyaçlar, çağdaş kooperatifleri anımsatan bazı uygulamaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunlardan bir kısmını tanıtmak istiyoruz:

a. İmece

“*Topluluğu ilgilendiren veya kişiye ait işlerin topluca, elbirliği ile görülmesi*”²⁷ olarak tanımlanan imece, ortaklaşa iş görmenin ve gönülden yardımlaşmanın tarihimizdeki en güzel örneklerindedir.

Köylerin birçoğunda hâlâ müşahede edilmesi mümkün olan ortak süthaneler, çamaşırhaneler, fırınlar; ortak çoban ve bekçi tutma, dul kadınlar ile yoksul ailelerin üretim işlerine tüm köyün yardım etmesi ve “keşik” adı da verilen herkesin işinin sırayla halledilmesi gibi millî davranışlar, imece usulüne birer örnektir.²⁸

b. Ahilik Teşkilatı

Arapça "ahî" (kardeşim) ve Türkçe "akı" (cömert) kelimelerinden türediği belirtilen ahilik, Ahi Evran adıyla bilinen, Şeyh Nasîrüddin Mahmûd (ö.1262) tarafından kurulmuş bir teşkilattır. Kuruluş amacı sadece bunlarla sınırlı olmasa da, iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak ilişkilerinin düzenlenmesi ve böylece iktisadi hayatın belirli bir düzene kavuşması için oluşturulmuştur.²⁹

Ahilik ile kooperatifçilik arasında benzerlikler arasında şunları sayabiliriz: serbest giriş-çıkış, demokratik yönetim, eğitim (müsbet gelir farkından eğitime bütçe ayrılması), aracısız üretici ve tüketici ilişkileri, asıl amacın kâr değil, üyelere hizmet olması ve alt-üst örgütlenme gibi ilkeler.³⁰

İslam dünyasında ahilik teşkilatı, hukuk, iktisat ve ahlak kavramlarını bir araya getirerek kooperatiflere izdüşüm sayılabilecek, model niteliğinde bir yapıdır.³¹

²⁷ Mehmet Doğan, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: Yazar Yayınları, 2014), “İmece”, 845.

²⁸ Orhan, *Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, 51.

²⁹ Ziya Kazıcı, “Ahilik” (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1988), 1/540.

³⁰ Orhan, *Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, 54.

³¹ Muhammet Yurtseven, “Katılım Finans Temelli Kooperatifler: Ticari Olmayan Sosyal Finansmana Dayalı Genel Çerçeve”, *Afet Sonrası Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Katılım Sosyal Finans Araçları* (İstanbul: hikmete yayınları, 2024), 182-183.

Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli bir role sahip olan Ahilik Teşkilatı, İstanbul'un fethiyle esnaf loncalarına dönüşmüştür.

c. Loncalar

Osmanlı Devleti'nde, ilk esnaf birlikleri olarak teşekkül eden ahilik esnaf zaviyelerinin azalması ve zayıflamasıyla birlikte onların yerine zeminin ve zamanın ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilecek özellikteki loncalar gün yüzüne çıkmıştır. “Lonca” kavramı geniş manada teşkilatlanmış esnaf grupları için kullanılırken diğer yandan temin edilen hammaddenin esnafa dağıtılması, gerektiğinde hammaddenin depolanması, işlenmiş malın kalite denetiminin yapılması ve esnafın toplanıp istişare etmek gibi çeşitli fonksiyonların yerine getirildiği ortak bir oda veya meclis anlamında kullanılmıştır.³²

Loncalar; loncaya katılan esnaf ve sanatkâr arasında sosyal denge ve dayanışmanın temini, mesleki faaliyetlerin düzen ve denetimi, iş ahlakı için otorite ve geleneklere bağlı kalma, el emeğine hürmet ve meslek sırrını ifşa etmemek gibi prensipleri gaye edinmiştir.

2. Çağdaş Kooperatifçilikte İlk Adımlar

a. Memleket Sandıkları

Ülkemizde modern anlamda ilk kooperatif, 1863 yılında “Memleket Sandıkları” adıyla Mithat Paşa tarafından kurulmuştur.³³ Bu kuruluş, kredi ihtiyaçları olan çiftçilerin devlet arazilerini imece usulüyle işleyip elde ettikleri kazançtan faydalanarak ihtiyaçlarını gidermesine dayanan bir tarım kredi kooperatifi örneğidir.³⁴

Mithat Paşa, “Memleket Sandıkları” ile ilgili işlemleri düzenlemek için iki bölüm ve 29 maddeden oluşan geçici bir tüzük hazırlamıştır. Kendisi tarafından “Tarifname” olarak adlandırılan bu tüzük, 1864 yılında üç yıl süreyle uygulanmıştır. 1867 yılından itibaren ise hükümet tarafından “Memleket Sandıkları Nizamnamesi” olarak ülke genelinde yürürlüğe girmiştir.³⁵

³² Ahmet Kal'a, “Lonca” (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2003), 27/211-212.

³³ Hazar, *Kooperatifçilik Dersleri*, 133.

³⁴ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 31.

³⁵ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 18-19.

Mithat Paşa'nın kurduğu bu sistem, başlangıçta olumlu sonuçlar verse de sonraları nüfuzlu köylülerin işleri, güçsüz köylülere yüklenmeye başlanmış; bu da sistemin bozulmasına sebep olmuştur. Zamanla angarya haline dönüşen ve çeşitli şikayetlere yol açan imece usulünün yerine, daha adaletli bir biçimde sermaye toplanması için bir çeşit vergi usulü kabul edilmiştir.³⁶ Başlangıçta bu usule köylüler tarafından çok fazla teveccüh gösterilmese de, zamanla yeterli sermaye bulunması, ehil, dürüst ve eğitilmiş kişilerin sandık yöneticisi ve kâtip olarak seçilmesi, köylülerin bilinçlenmeye başlaması, Memleket Sandıkları'nın gelişimini hızlandırarak sayılarının artmasını sağlamıştır.³⁷ Ancak Sandık sayısındaki artış, diğer yandan keyfiyeti azaltarak temel görevlerinden uzaklaşan yetkililerin ortaya çıkmasına, kontrolün zayıflamasına, nizamnameye uygun çalışmaların azalmasına ve sermayelerin düzenli bir biçimde toplanmamasına neden olmuştur. Bu durum neticesinde, gelişimi yavaşlayan Memleket Sandıkları, beklenen seviyede etkinlik gösteremeyerek zamanla sayı olarak azalmıştır.³⁸

Memleket Sandıklarının geçirmiş olduğu aşamalar şöylece özetlenebilir:³⁹

- 1861-1863 Memleket Sandıkları oluşum dönemi.
- 1863-1867 Memleket Sandıkları Tarifnamesi'nin hazırlanıp, hükümete sunulduktan sonra, resmileşmesi beklenmeksizin uygulandığı dönem.
- 1867-1882 Memleket Sandıklarının, Memleket Sandıkları Nizamnamesi'ne göre uygulandığı dönem.
- 1882-1883 Ziraat Sandıkları.
- 1883-1888 Aksayan işlevleri sebebiyle Memleket Sandıklarının, Menafi Sandıklarına dönüştürüldüğü dönem.
- 1888 Ziraat Bankası'nın kuruluşu.

b. Menafi Sandıkları

Çeşitli nedenlerden ötürü etkinlikleri zayıflayan Memleket Sandıkları'nın yeniden canlandırılması amacıyla bazı önlemler alınmaya başlanmış ve 1883 yılı

³⁶ Mülayim, *Kooperatifçilik*, 48-49. (Nakleden: Yusuf Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 19.)

³⁷

³⁸ Mülayim, *Kooperatifçilik*, 46. (Nakleden: Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 20.)

³⁹ Çıkın - Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, 43-44.

itibarıyla Aşar Vergisi, onda bir oranında artırılarak %11 seviyesine yükseltilmiştir.⁴⁰ Bu vergi artışına "Menafı Hissesi" denmiş ve Menafı Sandıkları da bu adla anılmaya başlamıştır.⁴¹ Alınan tedbirlerin ardından, Menafı Sandıkları tamamen hükümetin denetimi altına alınmıştır.⁴² Uygulamanın getirdiği iyileşmelere rağmen, denetim eksiklikleri uzun vadede bazı sorunların⁴³ ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1888 yılında, tarımsal kredinin sağlanabilmesi amacıyla Ziraat Bankası kurulmuş ve Menafı Sandıkları yürürlükten kaldırılmıştır.⁴⁴

c. Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Şirketi

Mithat Paşa'nın girişimlerinden sonra İkinci Meşrutiyet'e kadar Türkiye'de kooperatifçilik hareketine rastlanmamaktadır. İkinci Meşrutiyet döneminde ise kooperatifçilik, Sosyalizm ve Kapitalizme alternatif üçüncü bir yol olarak ortaya atılmıştır.⁴⁵ Bu dönemde kooperatif faaliyetlerinin çoğunluğu İstanbul'da olmakla birlikte Anadolu'nun farklı yerlerinde de kooperatif girişimlerine rastlamak mümkündür. Ege Bölgesi'nde de birçok kooperatif kurulmuştur.⁴⁶

1911 yılında İzmir'deki incir ihracatçısı 45 tüccar bir araya gelerek "Fig Packers" (İncir Paketleyenler) adlı bir tröst⁴⁷ kurmuşlardır. Kurdukları tröst sayesinde aralarındaki rekabeti bitirerek incir piyasasının idaresini ele geçirmişlerdir. İncir üreticileri de kurulan bu tröstle rekabet edebilmek için 1911 yılında, "Aydın Himayesi Zürra Anonim Şirketi" adı altında toplanmışlardır. Fakat bu şirket, dış finans destekli olan tröste karşı mali sorunlar nedeniyle pek de etkili olamamıştır.⁴⁸

⁴⁰ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 20; Orhan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, 64.

⁴¹ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 20.

⁴² Çıkın - Karacan, *Genel Kooperatifçilik*, 44.

⁴³ Orhan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, 65.

⁴⁴ Mülayim, *Kooperatifçilik*, 52; Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 20.

⁴⁵ Orhan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, 66.

⁴⁶ Orhan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, 68.

⁴⁷ Firmaların rekabeti engellemek amacıyla tüzel kişiliklerini feshederek tek firma hâline gelmesi sonunda ortaya çıkan tekelleri şirket.

⁴⁸ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 21; Orhan, *Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, 68.

1913 tarihli “*İdare-i Umumiye Vilayet Kanunu*” içerisinde yer alan “*mahalli zirai teavün şirketlerinin*” kurulmasına imkân tanıyan bir hüküm⁴⁹ gereğince “Fig Packers” ile tekrar mücadele etmek amacıyla bir kooperatif kurulması düşünülmüştür. Bu amaca ulaşabilmek için üreticilere kredi temin ederek onların maddi açıdan bağımsızlıklarını sağlayacak bir bankaya ihtiyaç duyulmuş ve Milli Aydın Bankası kurulmuştur.⁵⁰ Bu banka tarafından “Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Şirketi” kurularak üreticilere yardım edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de kooperatif sözcüğü ilk defa “Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı” unvanında kullanılmıştır.⁵¹ Bu şirket, ülkemizde kurulan ilk tarım satış kooperatifi olarak kabul edilmektedir.⁵² Kuruluşu 1915 yılında onaylanan bu şirket, kısa bir süre faaliyette bulunduktan sonra savaş koşulları sebebiyle 1923 yılında çalışmasını durdurmak zorunda kalmıştır.⁵³

C. Cumhuriyet Döneminden Günümüze Kooperatifçilik

Mithat Paşa’nın çabalarıyla kurulan ve tarımsal amaçlara hizmet eden ilk kooperatifler, ülkemizde bugünkü tarım kredi kooperatiflerinin temelini oluşturmuştur. Ancak, kooperatifçilik hareketi ülkemizdeki mevzuat çerçevesinde gelişim ve disiplinini Cumhuriyet dönemi içerisinde tamamlayabilmiştir.⁵⁴

Ülkenin ekonomik yapısı açısından kritik bir öneme sahip olan ve halkın büyük bir kısmının geçim kaynağını oluşturan tarım sektöründe verimliliği artırabilmek ve üreticilere destek sağlamak amacıyla kooperatifçilik anlayışına önem verilmiştir. Kooperatif hareketinin gelişimini sürdürebilmesi için gerekli kurumsal düzenlemeler Cumhuriyet’in ilk yıllarında hayata geçirilmiştir.⁵⁵

⁴⁹ Orhan Nuri Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat* (Ankara, 1999), 106.

⁵⁰ Erkan Rehber, *Kooperatifçilik* (Bursa: Ekin, 2011), 53.

⁵¹ Hazar, *Kooperatifçilik Dersleri*, 10.

⁵² Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 31.

⁵³ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 22

⁵⁴ Orhan, *Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, 69.; Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 31.

⁵⁵ Mehmet Gülpak, *Türkiye’de Kooperatifçilik Hareketinin Gelişimi ve Bu Gelişimde Ahmet Hamdi Başar’ın Yeri ve Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997), 64. (Nakleden: Orhan, *Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*, 69.)

Bu dönemde türler itibariyle kurulan ilk kooperatifler:⁵⁶

- 1925 yılında Ankara’da, ilk tüketim kooperatifi.
- 1934 yılında Ankara’da, ilk yapı kooperatifi.
- 1948 yılında Rize’de, ilk tedarik kooperatifi.
- 1951 yılında Adapazarı’nda, ilk pancar ekicileri kooperatifi.
- 1951 yılında Ankara’da, ilk esnaf kefalet kooperatifi.

Planlı kalkınma dönemine geçilmesiyle, hemen her alanda olduğu gibi kooperatifçilikte de gelişme ve çeşitlilik kendini göstermiştir. Bugün itibariyle de toplu konut ve işyeri yapımı, üretim, pazarlama, temin ve tevzii faaliyetleri, tarım ve tarımsal sanayi, esnaf ve çiftçi kredi ve kefalet hizmetleri, taşıma sektörü gibi çok geniş alanda 32 ayrı türde 9 milyona yakın ortak sayısı ile yaklaşık 56 bin kooperatif faal olarak sosyal ve ekonomik işlevlerine devam etmektedir. Ayrıca başta İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Kayseri gibi büyük şehirlerimizde olmak üzere pek çok bilinen toplu konut projesi de kooperatiflerce oluşturulmuştur.⁵⁷

IV. Kooperatif Türleri

Kooperatiflerin, faaliyet alanlarına, hukuki düzenlemelere ve amaçlarına göre çeşitli türleri vardır.⁵⁸ Faaliyet gösterdikleri alana göre kooperatifler çok sayıda olabilir. Başlıca faaliyet alanına göre kooperatifler şu şekilde sayılmaktadır:

a. Üretim Kooperatifleri

Tarımsal veya sanayi sektöründe faaliyet gösteren üreticilerin bir araya gelerek oluşturdukları kooperatif türüdür. Bu kooperatifler, hammadde temini ve ürün değerlendirmesi gibi çeşitli amaçlarla kurulmaktadır.⁵⁹

⁵⁶ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 31.

⁵⁷ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 31.

⁵⁸ Feyza Cevherli, “Tarihten Günümüze Kooperatifler ve İslam İktisadı Açısından Değerlendirilmesi”, *Banka Dışı İslami Finansal Kuruluşlar* (Ankara: Orion Kitabevi, 2022), 28-31.

⁵⁹ Seyfullah Akbolat, *Türkiye’de Kooperatiflerin Doğuşunda Devlet Etkisi ve Memleket Sandıkları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 15.

b. Tüketim Kooperatifleri

Tüketici pozisyonundaki ortaklara daha yüksek kaliteli ve daha uygun fiyatlı mal ve hizmet sağlamak amacıyla ekonomik unsurların bir araya getirilmesiyle oluşturulan kooperatif türüdür.⁶⁰

c. Kredi Kooperatifleri

Ortaklarına finansman desteği sunmak amacıyla tesis edilen kooperatif türüdür. Kredi kooperatiflerinde toplanan paralar, ihtiyaç duyan ortaklara belirli kriterler çerçevesinde kredi şeklinde tahsis edilmektedir.⁶¹

d. Yapı Kooperatifleri

Yapı kooperatifleri, ortaklarının konut ve işyeri gibi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmaktadır. Bu kooperatiflerin varlığı, gerçekleştirilen inşaat projelerinin tamamlanarak ortaklara teslim edilmesi ile sınırlı bir süreye sahiptir.⁶²

V. Kooperatifçilik İlkeleri

İlk modern kooperatif, 1844'te İngiltere'nin Rochdale kasabasında Rochdale Pioneers (Rochdale Öncüleri) adıyla tüketim kooperatifi olarak kurulmuştur. 1937'de ise bu kooperatifin prensip olarak benimsediği kural ve usullerden faydalanılarak "Rochdale İlkeleri" belirlenmiştir. Bu ilkelerin farklı yorumlara kapı aralamasını engellemeye ve tüm dünya kooperatiflerince kabul edilip uygulanacak esaslar koymaya ihtiyaç duyan Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA), bu ilkeleri "Uluslararası Kooperatifçilik İlkeleri" adı altında 7 temel kural olarak düzenlemiştir.⁶³

Uluslararası Kooperatifçilik İlkeleri, zorunlu ve zorunlu olmayan ilkeler olarak şunlardır.⁶⁴

a. Zorunlu İlkeler:

1. Serbest Giriş (Açık Kapı) İlkesi

⁶⁰ O. Murat Koçtürk, "Türkiye'de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 13/2 (2006), 121.

⁶¹ Akbolat, *Türkiye'de Kooperatiflerin Doğuşunda Devlet Etkisi ve Memleket Sandıkları*, 15.

⁶² Koçtürk, "Türkiye'de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi", 121.

⁶³ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 26.

⁶⁴ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 27.

2. Demokratik Yönetim İlkesi
3. Kâr payı (Risturn) Verilmesi İlkesi
4. Sermayeye Sınırlı Faiz Verilmesi İlkesi

b. Zorunlu Olmayan İlkeler:

5. Siyasi ve Dini Tarafsızlık İlkesi
6. Peşin Alışveriş İlkesi
7. Kooperatif Eğitiminin Geliştirilmesi İlkesi

Dünya koşullarının değişmesi ile yoğun sosyal ve ekonomik gelişmeler neticesinde kooperatifçilik ilkelerinin güncellenmesi gündeme gelmiştir. İlkelerde bazı değişiklikler yapmak için 5-6 Eylül 1966'da Viyana'da 23. Uluslararası Kooperatifçilik Kongresi gerçekleştirilmiştir. Bu ilkelerden “peşin alışveriş” ve “siyasi ve dini tarafsızlık” ilkeleri yerine “kooperatiflerle iş birliği” ilkesi getirilerek 6 ilke ortaya konulmuştur.⁶⁵

İngiltere'nin Manchester kentinde gerçekleştirilen 31. Uluslararası Kooperatifler Birliği Kongresi'nde mevcut 6 ilkeye “Toplumsal Sorumluluk İlkesi” ilave edilerek kooperatiflere ilişkin yedi ilke kabul edilmiştir.⁶⁶ Günümüzde de kooperatifçilik ilkeleri olarak benimsenen bu ilkeler aşağıda açıklanmıştır.

A. Gönüllü ve Serbest Giriş (Açık Kapı) İlkesi

Bu ilkeye dayanarak kooperatifler; cinsiyet, sosyal durum, ırk, siyaset ve din gibi hiçbir ayırım gözetmeksizin, yalnızca hizmetlerinden faydalanmak ve ortaklık sorumluluklarını kabul etmek isteyen herkese açıktır.⁶⁷

Kooperatifler gönüllü kuruluşlar olup, kimse bir kooperatife üye olmaya zorlanamaz. Kooperatif hizmetlerinden yararlanmadığını ya da kooperatifin ihtiyaçlarını karşılayamadığını düşünen üyeler, kooperatiften ayrılma hakkına sahiptir.⁶⁸

⁶⁵ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 11; Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 27.

⁶⁶ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 2730.

⁶⁷ Rehber, *Kooperatifçilik*, 109-110.

⁶⁸ Özmen, *Kooperatifler*, 26.

Ayrıca yapı kooperatifleri gibi bazı kooperatiflerde, mevcut kaynakların sınırlılığı sebebiyle ortaklık sayısının sınırlandırılması ve birtakım şartlar belirlenmesi gibi durumlar bu ilkenin istisnasıdır.⁶⁹

B. Ortağın Demokratik Yönetim İlkesi

Bu ilkeye göre kooperatifler, yönetim ve denetimi kendi ortakları tarafından yapılan demokratik kuruluşlardır. Kooperatif faaliyetleri ortakların seçtiği yönetim kurulu tarafından yerine getirilir ve bu kurul tüm ortaklara karşı sorumludur. Ortaklar, yöneticilerini eleştirme ve gerektiğinde onları değiştirme hakkına sahiptirler. Ayrıca bu ilke, birim kooperatiflerde ortakların eşit oy hakkına sahip oluşunu ifade etmektedir. Yani kooperatifteki sermayesi veya kooperatifle olan alışverişi ne olursa olsun her ortağın bir oy hakkına sahip olması bu ilke gereğidir.⁷⁰

C. Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi

Bu ilke, ortakların kooperatiflerine nasıl yatırım yapacağını ve sağlanan işletme fazlasının nasıl bölüşüleceğini göstermektedir. Bu ilkeye göre, ortaklar kooperatifin sermayesine ana sözleşme esaslarına göre adil bir şekilde katkıda bulunarak sermaye üzerinde demokratik bir kontrol sahibi olurlar.⁷¹

Ortaklar, işletme fazlalarıyla kooperatifin gelişimini sağlayacak yedek akçe oluşturabilir, kooperatifle alışverişleri oranında ortakları yararlandırabilir (risturn dağıtımı) veya ortaklara uygun olan ve onaylanan diğer faaliyetleri destekleyebilir. İşletme fazlasının bunlardan biri, ikisi veya hepsine tahsis edilmesi mümkündür.⁷²

D. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi

Bu ilkeye dayanarak, kooperatifler özerk (otonom) ve bağımsız yapılar olarak, kendi kendine yeterlilikleri olan ve ortakları tarafından yönetilen kuruluşlardır. Özerklik ve bağımsızlık ilkesi, kooperatiflerin devlete ya da diğer kuruluşlara yönelik anlaşma ve iş birlikleri kurmalarının veya dış kaynaklardan sermaye temin

⁶⁹ Reha Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku* (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2005), 961.

⁷⁰ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 28.; Özmen, *Kooperatifler*, 26.

⁷¹ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 28.

⁷² Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 28.

etmelerinin, kooperatiflerin özerkliğini ve ortakların kooperatiflerini demokratik yöntemlerle yönetme haklarını zedelememesi gerektiğini ifade etmektedir.⁷³

E. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi

Bu ilkeye dayanarak, kooperatifler kendi ortaklarına, yöneticilerine ve personeline kooperatifçilik hakkında eğitim ve öğretim imkânı tanıyarak kooperatiflerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.⁷⁴ Aynı zamanda kooperatifler, kooperatifçiliğin yapısı ve yararları hakkında gençler ve fikir önderleri başta olmak üzere toplumu da bilgilendirmektedirler.⁷⁵

Kooperatif eğitiminin amacı, yöneldiği kitleye göre farklılık göstermektedir. Kooperatif ortaklarına yönelik eğitim ve öğretimin amacı, kooperatifleriyle dayanışma ilişkilerini güçlendirmek ve kooperatife karşı sorumluluklarını yerine getirme yeteneği kazandırarak onların gerçek birer kooperatifçi olmalarını sağlamaktır. Kooperatif yönetici ve personelinin eğitilmesinin amacı, onları kooperatif ilke ve yöntemlerinin yanı sıra, kooperatifin işletilmesi ile ilgili teknik ve ekonomik bilgilerle donatmaktır. Kooperatif hakkında halkın eğitilmesi ve bilgilendirilmesi ise onları kooperatife teşvik etmek ve kooperatif ilkeleriyle tanıştırmak amaçlarına hizmet etmektedir.⁷⁶

F. Kooperatifler Arası İşbirliği İlkesi

Bu ilkeye dayanarak kooperatifler, ortaklarına daha etkin bir biçimde hizmet sunabilmek ve kooperatifçilik hareketini destekleyebilmek için diğer kooperatiflerle yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde iş birliği yapabilirler.⁷⁷

Kooperatiflerin anlaşma, birleşme ve ortaklık yoluyla gerçekleştirdikleri iş birlikleri, onları her düzey rekabet ortamında daha etkili kılmakta ve ekonomik, teknik ve eğitsel amaçlarına daha rahat ulaşabilmelerini sağlamaktadır.⁷⁸

⁷³ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 29.

⁷⁴ Özmen, *Kooperatifler*, 27.

⁷⁵ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 29.

⁷⁶ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 29.

⁷⁷ Özmen, *Kooperatifler*, 27; Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 29.

⁷⁸ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 29.

G. Toplumsal Sorumluluk İlkesi

Bu ilke, uluslararası kooperatifçilik ilkelerine 1995 yılında eklenen yeni bir ilkedir. Kooperatifler, ortakların gereksinimlerini yerine getirirken aynı zamanda toplum ve çevre yararını dengeli bir biçimde korumakla sorumlu olduklarından, bu ilkeye 'sosyal sorumluluk ilkesi' de denilmektedir.⁷⁹ Bu ilkenin amacı, kooperatiflerin ortaklarınca onaylanan politikalar aracılığıyla içinde yaşadıkları toplumun sürdürülebilir kalkınması için çalışmalarını sağlamaktır.

⁷⁹ Özmen, *Kooperatifler*, 27.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA KOOPERATİF ORTAKLIKLARIN KURULUŞU

I. Kooperatif Ortaklıkların Kuruluşu

Bir kooperatif, en az yedi kişi tarafından imzalanacak olan anasözleşme ile tesis edilir. Bu imzaların Ticaret Sicili Müdürlüğü tarafından onaylanması zorunludur.⁸⁰ Kooperatifi kuran bu yedi kişi, "kurucu ortak" olarak nitelendirilmektedir.⁸¹

A. Kurucu Ortaklık ve Ortak Sayısı

Kooperatifler Kanunu'nda kurucu tanımına ilişkin bir açıklamada bulunulmamıştır. Bundan dolayı, KK 98. madde atfı ile TTK'ya bakılması gerekir. TTK 337. Madde birinci fıkrasında *“Pay taahhüt edip esas sözleşmeyi imzalayan gerçek ve tüzel kişiler kurucudur.”* tanımı yapılmıştır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında da *“Kurucular, birinci fıkrada yazılı işlemi, üçüncü bir kişinin hesabına yaptıkları taktirde, bu kişi de kuruluştan doğan sorumluluk bakımından kurucu sayılır. Söz konusu üçüncü kişi, kendisi hesabına iş gören kimsenin bildiği veya bilmesi gereken bir hususu kendisinin bilmediğini ileri süremez.”* hususu zikredilmiştir.

Tarım Satış Kooperatifi ve Birliklerinde şart olan kurucu ortak sayısı farklıdır. 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun, bir tarım satış kooperatifinin kurulabilmesi için en az 30 üreticinin, bir tarım satış kooperatifleri birliğinin kurulabilmesi için de en az 3 tarım satış kooperatifinin bir araya gelmesini şart koşmuştur.

Kuruluşta “vekalet” yöntemine de sıkça rastlanılmaktadır. Çok ortaklı bir kooperatifin kurulmasında veya ortakların bir araya gelememe durumlarında ortakların bir kişiye verecekleri resmî vekaletnameler yoluyla daha sağlıklı ve pratik olarak kooperatif kurulması da mümkündür.⁸²

⁸⁰ <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatif-nasil-kurulur> (Erişim: 27.01.2022)

⁸¹ Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 956.

⁸² Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 62.

Kooperatif kurulabilmesi için öngörülen en az yedi kurucu olması aynı zamanda bir geçerlik şartıdır. Bu nedenle kuruluş esnasında olduğu gibi en az yedi ortak faaliyet döneminde de devam etmelidir. Ancak ortak sayısının yediden aşağı düşmesi halinde kooperatifin derhal feshedilmesi gerekmez. İlgili Bakanlık talebince ilgili mahkemenin ortak sayısının yedi üzerine çıkarılması için süre tanınması, aksi halde kooperatifin dağılmış sayılacağına hükmetmesi söz konusudur.⁸³

B. Sermaye

Kooperatif ortaklıklar, amaçları açısından diğer şirketlerden ne kadar farklılık arz etseler de, sermaye, kooperatifin faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli bir unsurdur. Kooperatiflerde sermaye, nakdî ve aynî olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Parasal getiriler, nakdi sermaye olarak tanımlanırken; para dışındaki değerlerin getirileri ise aynî sermaye olarak adlandırılmaktadır.⁸⁴

KK'nın 1. maddesinde, kooperatiflerin değişir sermayeli ortaklıklar olarak tanımlandığına dair emredici bir kural bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, KK'nın 2. maddesinin üçüncü fıkrasındaki “*sermaye miktarı sınırlandırılarak kooperatif kurulamaz.*” ifadesi, bahsi geçen kuralın aksine bir hüküm tesis edilemeyeceğini ortaya koymaktadır.⁸⁵

Kooperatifler, anonim şirketler gibi muayyen veya sabit sermayeli ortaklıklar değildir. Kooperatif ortaklıklarda sermayenin değişir nitelikte olması, serbest giriş-çıkış ilkesinin gereğidir. Hesap dönemi içerisinde kooperatife giren ve çıkan her ortakdan dolayı sermaye girişi ve çıkışı gerçekleşir. Bu da kooperatifin sermayesinde değişikliğe neden olur. Ancak bundan dolayı anasözleşmede bir değişikliğe gidilmesi gerekmez.⁸⁶

⁸³ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 63.

⁸⁴ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 149; Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 64.

⁸⁵ KK m.2/3 hükmüne aykırı olmayan iki istisna vardır. KK m.8/3 hükmüne göre yapı kooperatiflerinde yönetim kurulu, genel kurul tarafından belirlenen ortak sayısının üstünde ortak kaydedemeyeceğinden dolayı sermaye de kendiliğinden sınırlandırılmış olmaktadır. Aynı şekilde, kanunla belirlenmiş olmasa da bazı motorlu taşıyıcılar kooperatiflerinde de aynı durum söz konusudur.

⁸⁶ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 64.

C. Kooperatif ve Ticaret Unvanlarının Kullanılması

Kooperatif Kanunu m.2/3'ün son cümlesine göre, "kooperatif" adı ancak 1163 sayılı KK'nın hükümlerine uygun olarak kurulan teşekküllerde kullanılabilir.⁸⁷

Kooperatifler kullanacakları ticaret unvanlarını, faaliyet konularını belirten ibareler Türkçe olmak ve kooperatif ifadesini içermek kaydıyla serbestçe belirleyebilirler.⁸⁸

D. Kuruluş İzni

Kooperatifin kurulabilmesi için kurucu ortaklar tarafından usulüne uygun bir anasözleşmenin hazırlanıp imzalanması ve bu imzaların da ticaret sicili müdürlüğü tarafından yetkilendirilmiş personelin huzurunda ortaklarca onaylanması gerekmektedir. Bu işlemlerden geçen anasözleşme ve gereken diğer evrakların ilgili Bakanlığa verilerek izin talebinde bulunulması gerekmektedir.⁸⁹

E. Tescil ve İlân

Kooperatif kuruluş izni alındıktan sonra anasözleşme, ilgili ticaret sicili müdürlüğü tarafından tescil ve ilan edilir. Kooperatif, ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanır ve yalnızca bu aşamadan sonra kooperatif unvanını kullanma hakkına sahip olur.⁹⁰

Kooperatiflerin kuruluşlarının tescil ve ilanına dair gerçekleştirilecek işlemler açısından KK'da doğrudan bir düzenleme bulunmadığı için, KK'nın 98. maddesi uyarınca TTK'nın ilgili 24-38. maddeleri dikkate alınmalıdır.

1. Tescil ve İlân Edilecek Hususlar

Kooperatifler Kanunu'nun 3. maddesi, tescil ve ilân edilmesi gereken unsurları on ayrı başlık altında düzenlemiştir. Bu noktada, yalnızca başlıkların belirtilmesi yeterli olacaktır:⁹¹

⁸⁷ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 65.

⁸⁸ Bk.: Ticaret Unvanları Hakkında Tebliğ, RG T:14.02.2014, RG S:2891

⁸⁹ Kooperatiflerin Kuruluş ve Anasözleşme Değişiklik İşlemleri ile Kurucu Ortak Sayıları ve Çalışma Bölgelerinin Belirlenmesi Hakkında Tebliğ, m.4, RG Tarihi: 02.07.2018, RG Sayısı: 30466

⁹⁰ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 68.

⁹¹ Açıklamalar için bk.: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 68-73.

1. Anasözleşme Tarihi
2. Kooperatifin Amacı, Konusu ve Varsa Süresi
3. Kooperatifin Unvanı ve Merkezi
4. Kooperatifin Sermayesi ve Bunun Nakdî Kısımına Karşılık Olarak Ödenen En Az Miktar ve Her Ortaklık Payının Değeri
5. Ortaklık Payı Belgelerinin Ada Yazılı Olduğu
6. Aynı Sermaye ve Devralınan Akçalı Kıymetlerle İşletmelerin Neden İbaret oldukları ve Bunlara Biçilen Değerler
7. Kooperatifin Ne Suretle Temsil Olunacağı ve Denetleneceği
8. Yönetim Kurulu Üyeleriyle Kooperatifi Temsile Yetkili Kimselerin Ad ve Soyadları
9. Kooperatifin Yapacağı İlanların Şekli ve Anasözleşmede de Bu Hususta Bir Hüküm Varsa Yönetim Kurulu Kararlarının Pay Sahiplerine Ne Suretle Bildirileceği
10. Kooperatifin Şubeleri

2. Tescil ve İlanın Hukukî Sonuçları

Tescilin üçüncü şahıslar lehine veya aleyhine hüküm ifade etmesi için Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilân edilmesi gerekir. İlanın hukukî etkisine yönelik sicil kurumundan beklenen sonuç, amacın gerçekleşmesine yardımcı olması, kamuya açıklığı ve bilgi edinme imkânı sağlamasıdır.⁹²

Kooperatifler Kanunu'nun 7.maddesi, KK m.2/1'i ikmal eder nitelikte olup, tüzel kişiliğin nasıl kazanıldığı ile kurucu ve kuruluş işlemlerindeki görevlilerin hangi hususlarda sorumlu olduklarını düzenlemektedir.

Gerekli hususlar ticaret siciline tescil ve ilân edildikten sonra kooperatifler tüzel kişilik kazanır.⁹³ Tüzel kişilik kazanan kooperatifin bir takım sorumluluk rejimleri doğacaktır.⁹⁴

⁹² Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 73-74.

⁹³ Ayrıntılı bilgi için bk.: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 91-92.

⁹⁴ Detaylar için bk.: Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 72-87.

II. Anasözleşme Hükümleri

Kooperatif şirketi kurulmak istendiğinde, kurucu ortakların aralarında bir sözleşme düzenlemeleri gerekir. Kooperatif Kanunu bu sözleşmeyi “*anasözleşme*”⁹⁵ olarak adlandırmıştır.

KK 88. maddeye göre, kooperatiflerin toplumda yayılması, kurucu ortaklara yol gösterici olması için ilgili Bakanlıklar, örnek anasözleşme ya da tip anasözleşme hazırlamakla yetkilendirilmiş ve görevlendirilmiştir. Bu örnek anasözleşmeler; uygulamada kolaylık, kuruluş maliyetlerinde tasarruf ve denetimde pratiklik sağladığından dolayı tercih edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 48. maddesiyle güvencesi sağlanan sözleşme serbestisi (hürriyeti, özgürlüğü); kanunla yasaklanmamış, ahlaka, adaba ve iyi niyet kurallarına uygun sözleşmeler yapılabileceğini kapsar ve yapılan sözleşmeye de dış müdahaleleri engeller.

A. Anasözleşmeye Konulacak Hükümler

Kurucu ortaklar, emredici hükümlere aykırı olmamak kaydıyla anasözleşme metinlerini diledikleri şekilde düzenleyebilirler. Hazırlanması gereken anasözleşmenin Kooperatif Kanunu’nda belirtilen emredici, ihtiyari ve yorumlayıcı hükümleri aşağıdaki gibidir:

1. Emredici Hükümler

Emredici kurallar, sadece KK m.3, 4, 5 veya 6 ile sınırlı olmayıp, gerek KK’nın çeşitli maddelerinde⁹⁶ gerekse KK m.98 yollamasıyla TTK’nın ilgili hükümlerinde⁹⁷ yer alabilmektedir.

6102 sayılı TTK ile getirilen en önemli yeniliklerden birisi de 340. maddede öngörülen “emredici hükümler ilkesi”dir.⁹⁸

⁹⁵ İlgili bakanlıklar uygulamasına göre, söz konusu ifade bir kavram niteliğinde olduğundan “*anasözleşme*” olarak yazılması ve kullanılması tercih edilmektedir. Diğer şirketler için bu, yaygın olarak esas sözleşme olarak kullanılmaktadır.

⁹⁶ Bk.: KK m.8/2, m.11/3, m.14/2, m.16/2, m. 24/3, m.32, m.81/5 vb.

⁹⁷ Bk.: TTK m.340

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk.: Rauf Karasu, “6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’na Göre Anonim Şirketlerde Emredici Hükümler İlkesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18/2 (2012).

KK'nın 4. maddesinde sıralanan, anasözleşmeye konulması zorunlu olan emredici hükümler şunlardır:⁹⁹

1. Kooperatifin adı ve merkezi,
2. Kooperatifin amacı ve çalışma konuları,
3. Ortaklık sıfatını kazandıran ve kaybettiren hal ve şartlar,
4. Ortakların pay tutarı ve kooperatif sermayesinin ödenme şekli; nakdî sermayenin en az 1/4'nün peşin ödenmesi,
5. Ortakların aynî sermaye koyup koyamayacağı,
6. Kooperatifin yükümlerinden dolayı ortakların sorumluluk durumu ve derecesi,
7. Kooperatif yönetim ve denetim organlarının görev ve yetkileri ile sorumluluk ve seçim tarzları,
8. Kooperatifin temsiline ait hükümler,
9. Yıllık gelir ve gider farklarının hesaplama ve kullanma şekilleri,
10. Kurucuların adı, soyadı, iş ve konut adresleri.

Yukarıda sıralanan hükümler dışında KK'nın çeşitli maddelerinde belirtilen anasözleşmeye konulması zorunlu başka hususlarda vardır. Bunları Kooperatifler Kanunundaki maddelerine göre, şöyle sıralamak mümkündür:¹⁰⁰

- KK m.16/1'e göre, kooperatif ortaklığından çıkarılmayı gerektiren sebepler,
- KK m.17/1'e göre, kooperatiften çıkan ve çıkarılan ortakların kendilerinin yahut mirasçılarının kooperatif varlığı üzerinde hakları olup olmadığı ve bu hakların nelerden ibaret olduğu,
- KK m.41/2'ye göre, yedek akçelerin ve özel fonların kullanım şekil ve şartları,
- KK m.45/2'ye göre, genel kurulun ne şekil ve surette toplantıya çağrılacağı,
- KK m.45/3'e göre, genel kurulun toplantı nisabının ne olacağı,

⁹⁹ Hükümlerin açıklamaları için bk.: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 78-82.

¹⁰⁰ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 82-83.

- KK m.69'a göre, denetleme teşkilatı hakkında daha geniş hükümler konulmak, denetçilerin görev ve yetkilerini arttırmak ve özellikle ara denetlemeleri öngörmek istenilmesi,
- KK m.78'e göre üst birlik anasözleşmelerinde, bunların genel kurullarını oluşturacak temsilci sayısı,
- KK m.82'ye göre, iflastan başka durumlarda kooperatifin dağılmasını ticaret siciline tescil ve ilân ettirecek yetkili organların kimler olacağı.

2. İhtiyari Hükümler

İhtiyari sözleşme hükümleri, emredici hukuk kurallarına aykırı olmamak koşuluyla, tarafların iradesiyle belirlenebilen ve değiştirilmesi ya da bu hükümlere aykırı hareket edilmesi durumunda kooperatifi bağlamayan, yalnızca Borçlar Hukuku açısından hukuki sonuç doğuran hükümlerdir. Ayrıca, bu hükümler üçüncü şahıslar karşısında ileri sürülemez; yalnızca ortaklar arasında geçerlidir.¹⁰¹

KK m.5'te, anasözleşmeye konulabilecek isteğe bağlı hükümlerden söz edilmektedir. Anasözleşmeye eklenmesi zorunlu olmayan bu hükümler, kooperatifin daha düzenli bir şekilde çalışmasına yardımcı olur ve ortaklar ile kooperatif arasındaki olası bazı uyuşmazlıklara çözüm sunabilir.¹⁰²

Anasözleşmede ihtiyari hüküm eksikliği sözleşmenin geçerliliğini hiçbir şekilde etkilemez.¹⁰³ Anasözleşmeye ihtiyari hüküm konulmaması durumunda, konuyla ilgili KK'da öngörülen düzenleme uygulanır.¹⁰⁴

KK m.5'te geçen ihtiyari hüküm olabilecek hususlar şunlardır:¹⁰⁵

1. Genel kurulun toplantısı, kararların alınması, oyların kullanılması hakkındaki hükümler;
2. Kooperatifin çalışma şekline dair esaslar;
3. Kooperatifin birliklerle olan münasebetleri;

¹⁰¹ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 248; Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 83.

¹⁰² Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 83.

¹⁰³ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 83.

¹⁰⁴ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 248.

¹⁰⁵ Hükümlerin açıklamaları için bk: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 83-85; Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 248-252.

4. Kooperatifin diğerk bir kooperatifle birleşmesine ait hükümler;
5. Kooperatifin süresi.

Yukarıda sıralanan hususlar dışında KK'nın çeşitli maddelerinde belirtilen anasözleşmeye konulması ortakların iradesine bırakılmış başka hükümler de vardır.

Bu hükümlerden bazıları;¹⁰⁶

KK m.10'a göre, kooperatif ortaklıktan ayrılmak isteyen ortağın bu talebinin kooperatif ortaklığın varlığını tehlikeye atacaktır nitelikte olması halinde, ortağın uygun bir tazminat ödemesi gerektiği belirtilebilir.

KK m.11 uyarınca, kooperatife ortak olanların 5 yıldan önce kooperatif ortaklığından ayrılmalarının istenmemesi halinde, anasözleşmeye bir hüküm konularak bu süreden daha az bir süre belirlenebilir.

KK m.12'ye göre, anasözleşmede ortaklıktan çıkmayı bildirme süresi ve çıkma zamanı için 6 aydan daha kısa bir süre belirlenebilir.

KK m.14/1'e göre, anasözleşmede ölen ortağın mirasçılarının ortak olarak kalabilecekleri belirtilebilir.

KK m.15'e dayanarak, anasözleşmeye bir hüküm eklenmesi suretiyle, görev veya hizmetin sona ermesi ya da taşınmaz mal veya işletme karşılığında ortaklığın devam etmesi sağlanabilir.

KK m.16/1'e göre, kooperatif ortaklığından çıkarılmayı gerektiren sebepler konusunda anasözleşmelere hüküm konularak farklı düzenlemeler yapılabilir.

KK m.16/2 kapsamında, çıkarılan ortakların genel kurula başvurma hakları saklı kalmak şartıyla, ortaklıktan çıkarılma yetkisi yönetim kuruluna verilebilir.

KK m.36 gereğince, bir ortağın ölümünden, kooperatif ortaklıktan ayrılmasından ve kooperatif ortaklığın dağılmasından sonraki sorumluluk süresi bir yıldan fazla olarak kararlaştırılabilir.

KK m.51'e göre, genel kurul kararlarında ve seçimlerindeki oy nisabı konularında hükümler konulabilir.

¹⁰⁶ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 86-87.

KK m.56/4'e göre, yönetim kurulunun toplantı nisabını kaybedeceği sebepler belirtilebilir.

KK m.77/3'e göre, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği anasözleşmesinde, birliklerin veya merkez birliklerinin katılma şartları belirlenebilir.

KK m.81/4'e göre, tasfiye halindeki kooperatiflerin genel kurul toplantılarına ilişkin nisap farklılıklarına işaret edilebilir.

3. Yorumlayıcı Hükümler

Kooperatif Kanunu gereği anasözleşmeye eklenebilecek yorumlayıcı hükümler, taraflarca belirlenmiş ancak yeterince net olmayan durum ve davranışların belirsizliğini ortadan kaldırmak amacıyla kullanılır.¹⁰⁷

İhtiyari hükümlerin sayıldığı KK m.5'te belirtilen ilk iki hususa ait anasözleşmeye hüküm konulmamışsa, KK m.6 uygulanır.¹⁰⁸

Bu maddeye göre;

1. Genel kurul, kooperatifi temsile yetkililer tarafından imzalanan taahhütlü mektuplarla veya mahalli gazete ile köylerde ise yazılı olarak imza karşılığı toplantıya çağrılır.
2. Kooperatifin faaliyeti; kooperatifin amacı ve çalışma konusu ile sınırlıdır.

B. Anasözleşme Değişiklikleri

Kooperatifler Kanunu m.3/sonda anasözleşme değişikliği için; “*anasözleşmenin değişiklikleri de kuruluştaki usullere bağlıdır*” hükmü yer almaktadır.

Buna göre, anasözleşme değişikliği durumunda aşağıdaki işlem sırasının izlenmesi uygun olacaktır.¹⁰⁹

- i. Değişiklik metni hazırlanarak yönetim kurulunda görüşülüp karara bağlanmalıdır. Bu değişiklik metni anasözleşmenin bir veya birkaç maddesini içerebildiği gibi anasözleşmenin tamamını hatta kooperatifin türünü değiştirme kapasitesinde de olabilir.

¹⁰⁷ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 87.

¹⁰⁸ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 252.

¹⁰⁹ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 74-75.

- ii. Yönetim kurulu kararında, anasözleşmenin değiştirilecek maddelerinin numaralarının bulunması yeterlidir. Gerekçeli olarak hazırlanacak ilgili yönetim kurulu kararının noterce tasdiki, değişiklik talebi için zorunludur.
- iii. Değişiklik metni, eski ve yeni hükümlerin karşılaştırmalı olarak hazırlanmalı ve yönetim kurulunca imzalanmalıdır. Bu metin üzerinde noter onayı aranmaz.
- iv. Değişiklik metnini içeren taslak, değişikliğe ilişkin gerekçeli ve noter onaylı yönetim kurulu kararı ve istenilen diğer belgeler (ortaklık şartlarında değişikliğe gidiliyorsa mevcut ortakların yeni ortaklık şartlarını da haiz olduklarını gösteren belgeler vs.) ile bir dilekçe ekinde ilgili Bakanlığa başvurularak değişiklik için gerekli izin alınır.
- v. İzin merciinden gerekli izin alındıktan sonra, anasözleşmede gösterilen usul ve surette genel kurul toplantıya çağrılır. Toplantı için yapılacak ilâna sadece değiştirilecek maddelerin numaralarının yazılması yeterlidir. (KK m.46/1)
- vi. Anasözleşmenin değiştirilmesi için alınacak kararda, fiilen oylamaya katılan ortakların 2/3'ünün olumlu oy vermiş olması aranır. (KK m.51/1)
- vii. Genel kurulda değiştirilecek maddeler ayrı ayrı görüşülüp oylanır ve karara bağlanır. Kabul edilen metinler tutanağa aynen yazılır. İlgili Bakanlığın izin verdiği metnin haricinde bir metnin kabul edilmesi halinde, o maddenin değişikliği tescil edilmez.
- viii. Usulü dairesinde yapılan anasözleşme değişikliğine ilişkin genel kurul kararı notere tasdik ettirilerek, ilgili Bakanlığın izin yazısıyla birlikte ticaret sicil müdürlüğüne verilir ve gerekli tescil ve ilân işlemleri yaptırılır.

Yapılan anasözleşme değişiklikleri tescilden sonra hüküm ifade eder.¹¹⁰

III. Kooperatif Ortaklık İşlemleri

Açık kapı ilkesi çerçevesinde, Kanun ve anasözleşmede yer alan koşulları yerine getiren ve ortak olma talebinin reddedilmesi için geçerli bir neden bulunmayan hiç kimse için kooperatif kapıları kapatılamaz. Benzer şekilde, ortaklar da Kanun ve anasözleşmede belirlenen kurallara uyararak kooperatiften ayrılma hakkına sahiptirler.

¹¹⁰<https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatiflere-yonelik-hizmetler/anasozlesme-degisikligi-izin-islemleri/anasozlesme-madde-degisikligi-talebinde-istenilen-belgeler>(Erişim: 31.01.2022)

Kısacası, bu ilke doğrultusunda, Kanun ve anasözleşme şart ve kurallarına uygun olduğu sürece, kooperatifin kapıları hem içeriye hem de dışarıya her zaman açıktır.

A. Ortaklık Sıfatının Kazanılması

KK m.8'den anlaşıldığı üzere, kooperatiflerde ortaklık sıfatı, anonim şirketler veya diğer ticari ortaklıklarda olduğu gibi doğrudan veya devren bir pay edinimi ile değil, ortaklık talebinin ilgili kurullar tarafından kabul edilmesi ile elde edilir.

Bir kooperatif payı devralan kişinin ortaklık sıfatını kazanabilmesi için ayrıca ortaklık talebinde bulunması ve bu talebinin kabul edilmesi gerekmektedir. Nitekim KK m.19/3 "*kooperatife giren her şahsın en az bir ortaklık payı alması gerekir*" ifadesiyle, sisteme uygun bir katılım sağlanmasına öncelik vermiştir.¹¹¹

B. Ortak Olma Yöntemleri

Kişiler bir kooperatife şu şekillerle ortak olabilir;

- Kooperatif kurarak ortaklık elde etme (KK m.1),
- Kurulu bir kooperatife daha sonra katılarak ortaklık sağlama (KK m.8),
- Ortaklardan birinin ortaklık payını devralarak ortak olma (KK m.14/3),
- Miras yoluyla ortaklık kazanma (KK m.14/2),
- Taşınmaz mal veya işletme karşılığında ortak olma (KK m.15/2).

1. Kurucu Ortaklık

Bir kooperatif, en az yedi ortak tarafından kurulabilir. Bu ortaklar gerçek kişi veya tüzel kişi olabilir. KK'nın m.8/2'nci maddesine göre anasözleşmede düzenlenecek ortaklık şartları önemlidir.

KK m.9 gereği, tüzel kişiler ancak amaçları bakımından ilgilendikleri kooperatiflere ortak olabilirler.

¹¹¹ Ünal Tekinalp, *Kooperatiflerde Ortakların Kişisel Niteliklerinin Önemi, Ortak Sıfatının Kazanılması ve Yitirilmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversite Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972), 52. (Nakleden: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 95.)

2. Kurulmuş Olan Kooperatife Sonradan Ortak Olma

Daha önce kurulmuş bir kooperatife ortaklık talep edilerek, talebin kabul edilmesiyle ortak olunabilir.

a. Gerçek Kişilerin Ortaklığı

KK m.8'de ortaklığa katılma koşulları belirtilmiştir. Bu madde kapsamında gerçek kişilerin kooperatiflere ortak olabilmesi için gerekli şartlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:¹¹²

- Medeni hakları kullanma yeterliliğine sahip olmak,
- Ayırt etme gücüne (temyiz kudretine) sahip olmak,
- Erginlik,
- Kısıtlı olmamak,
- Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı,
- Savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim,
- Özgürlüğü bağlayıcı ceza,
- Yazılı olarak kooperatif yönetim kuruluna başvurmak,
- Varsa şahsi sorumluluk ve ek ödemeleri kabul etmek,
- Gerekli sermaye payını taahhüt etmek ve dörtte birini peşin ödemek,
- Kooperatif türüne göre anasözleşmelerle getirilen diğer şartlar,
- Yönetim kurulunun ortaklık şartlarını araştırma zorunluluğu,
- Yönetim kurulunun ortaklık için karar alması, ilgiliye bildirmesi ve ortaklık sıfatının kazanılması,
- Zımnî ortaklık.

b. Tüzel Kişilerin Ortaklığı

Tüzel kişiliklerin kooperatif şirketine ortak olabilmesinin esprisi, mali imkanları ve alandaki tecrübeli personeli ile ortaklık ettiği kooperatifin gelişimine katkı sağlamaktır.¹¹³

¹¹² Gerçek kişilerin ortaklık şartlarının açıklamaları için bk.: Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 217-221; Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 96-101.

¹¹³ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 227.

Kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ancak amaçları bakımından ilgilendikleri kooperatiflere ortak olabilirler. Bu durumda, bir inşaat şirketi bir yapı kooperatifine, gıda sektöründe faaliyet gösteren bir şirket ise tüketim kooperatifine ortak olabilir.¹¹⁴

3. Hisse Devralmak Suretiyle Ortak Olma

KK m.14/2'ye göre, ortaklık devredilebilir ve yönetim kurulu, ortaklığı devralan kişiyi ortaklık niteliklerini taşıdığı takdirde ortaklığa kabul etmek zorundadır.

Ortaklık devri, devretmek isteyen ortak ile devralmak isteyen kişinin kooperatife ayrı ayrı veya birlikte verecekleri dilekçe ile olacaktır. İki taraf arasında yapılan devir sözleşmesi kooperatif yönetim kurulu tarafından kabul edildiği takdirde hüküm ifade edecektir.¹¹⁵

4. Miras Yoluyla Ortak Olma

Ortağın vefatıyla birlikte ortaklık durumu sona erer. Anasözleşmede yer alan şartlar doğrultusunda; vefat eden ortağın mirasçılarında ortaklık özelliklerine sahip bir temsilcinin belirlenmesi ve veraset ilamının ibraz edilmesi şartıyla, seçilen temsilcinin kooperatifte ortak olarak kalması mümkün olabilir. Aksi takdirde miras yolu ile ortaklık sağlanamaz.¹¹⁶

5. Görev veya Hizmet ya da Taşınmaz Mal veya İşletme Karşılığı Ortaklık

Ortaklık sıfatının elde edilmesi, anasözleşme gereği bir taşınmaz mal üzerindeki mülkiyet haklarının kullanımına veya bir işletmenin faaliyet göstermesine bağlı olabilir. Taşınmaz malın mülkiyeti veya işletme, üçüncü şahıslara devredildiği veya temlik edildiği takdirde, ortaklık sıfatının sona ermesi gerektiği belirtilmektedir. Bu durumda, yeni malike veya işletmeyi devralan kişiye ortaklık sıfatının geçişine dair bir hüküm anasözleşmeye eklenebilir.¹¹⁷

¹¹⁴ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 101-102.

¹¹⁵ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 107-108.

¹¹⁶ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 109-110.

¹¹⁷ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 110.

Ortaklık sıfatının elde edilmesi, bir görev veya hizmetin icra edilmesine bağlıysa bu görevin veya hizmetin son bulmasıyla ortaklık sıfatı sonlanır. Bu durumda anasözleşmeye hüküm koymak suretiyle ortaklığın devamı sağlanabilir.¹¹⁸

C. Ortaklık Sıfatının Kaybedilmesi

Bir ortağın ortaklık sıfatı genellikle şu şekillerle sona erer;

- Çıkma hakkının kullanılarak öz iradesiyle ayrılma (KK m.10),
- Ortağın ölümü (KK m.14/1),
- Ortaklık payının başkasına devredilmesi (KK m.14/3),
- Görev veya hizmete bağlı olan ortaklığın yapılması gereken görev veya hizmetin sona ermesi (KK m.15),
- Parasal yükümlülükleri yerine getirmeyen ortağın çıkarılması (KK m.27),
- Kooperatif anasözleşmesinde zikredilen başka sebeplerden dolayı ortağın ihracı.

1. Ortaklıktan Çıkma Hakkı

Açık kapı ilkesi, kooperatif ortaklarının çıkma hakkını saklı tutar. Herkes kooperatife ortak olma ve ortaklıktan ayrılma hususlarında serbesttir.

KK m.10'da ortağa tanınan çıkma hakkının anasözleşmeye konulacak bir hükümle veya yönetim kurulu ve genel kurulca alınacak bir kararla ortadan kaldırılması söz konusu değildir. Ancak, kooperatiften çıkma neticesinde kooperatifin mali durumu tehlikeye girecekse ayrılmak isteyen ortaktan belli bir tutar tazminat isteneceğine dair kooperatif anasözleşmesine hüküm konulabilir.¹¹⁹

KK m.11'e göre, ortaklıktan çıkma hakkının kullanımı anasözleşmeyle 5 yıl için sınırlandırılabilir; haklı ve önemli sebeplerle bu süreden önce ortaklıktan çıkılabileceğine izin verilebilir.¹²⁰

¹¹⁸ Özmen, *Kooperatifler*, 68.

¹¹⁹ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 114.

¹²⁰ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 339; Edip Şimşek, *Kooperatif Ortaklıklar* (Ankara: Yonca Matbaası, 1981), 63.

Kooperatif ortaklığından çıkışın ne kadar zaman önce yapılması gerektiği ile ilgili kooperatif anasözleşmesine bakılması gerekir.¹²¹ Çünkü KK m.12'ye göre; çıkış, bir hesap yılı sonu için ve 6 ay öncesinden haber verilerek yapılabilir veya anasözleşmede daha kısa bir süre belirtildiyse hesap yılı içinde çıkışa izin verilebilir.¹²²

Yönetim kurulu, anasözleşmeye uygun olarak yapılacak çıkma isteğine rağmen, istifanın kabulünden kaçınacak olursa KK m.13'te düzenlenen işlem uygulanarak çıkış noter aracılığıyla gerçekleştirilir.¹²³

2. Ortağın Ölümü Halinde Yapılacak İşlemler

KK m.14 gereğince, ölüm, kooperatif ortaklığının doğal bir sona erme sebebidir. Bu durum, kooperatifin şahıs ortaklığı olmasından kaynaklanmaktadır.¹²⁴ Ölen ortağın mirasçılarında birinin ortaklığa devam edebilmesi için anasözleşmeye bu yönde bir hüküm konulması ve anasözleşmede bu ortaklığın geçişinin hangi şartlarla olacağını gösterilmesi gereklidir.¹²⁵

Ölen ortağın hak ve yükümlülükleri, mirasçılarının vasiyet ilamı getirmeleri ve içlerinden birinin temsilci seçilmesi neticesinde ancak mirasçılara geçebilir.¹²⁶ Kooperatif genel kuruluna katılma, seçme ve seçilme haklarına bu temsilci sahiptir. Ayrıca bu ortaklığın devamı için mirasçılar, anasözleşmede yazılı olan ortaklık şartlarını da taşıyor olmalıdır.¹²⁷

3. Ortaklığın Devri

KK m.14/3'e göre, bir kişi kooperatif ortaklığını diğer bir ortaktan devralarak ortak olduğunda, devredenin ortaklığı sona ermektedir. Ayrıca, yönetim kurulunun takdir yetkisi bulunmamaktadır; bu nedenle, ortaklık niteliklerini taşıyan kişiyi

¹²¹ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 340; Şimşek, *Kooperatif Ortaklıklar*, 63.

¹²² Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 340.

¹²³ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 115-116.

¹²⁴ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 116.

¹²⁵ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 343.

¹²⁶ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 343-344; Özmen, *Kooperatifler*, 97.

¹²⁷ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 116-117.

ortaklığa kabul etmek zorundadır. Aksi takdirde, ortak olmak isteyen kişinin dava açarak mahkeme kararı ile ortaklığının tanınmasını isteme hakkı bulunmaktadır.¹²⁸

4. Görev veya Hizmetin Bitmesi Halinde Ortaklık

KK m.15'e göre, ortaklık sıfatı bir görev veya hizmete bağlıdır ve bu görev veya hizmetin tamamlanmasıyla birlikte ortaklık sıfatı da sona erecektir. Ancak, anasözleşmede bu tür bir ortaklığın devam edeceğine dair bir hüküm yer alabilir.

5. Ortaklıktan Çıkarılma (İhraç)¹²⁹

Kooperatifler Kanunu, anasözleşmede açıkça ve net bir şekilde belirtilen sebeplerle ortaklıktan çıkarmanın uygulanabileceğine izin vermiştir. Anasözleşmede yer almayan sebeplerle çıkarma kararı alan yönetim kurulunun cezai sorumluluğu vardır.¹³⁰

6. Parasal Yükümlülüklerini Yerine Getirmeyenlerin Ortaklığının Kendiliğinden Düşmesi

KK 27. maddesinde “Ortakların yüklendikleri paylar için ödeyebilecekleri para tutarını anasözleşme belirtir. Kooperatif, sermaye yüklemelerinde borçlu veya sair ödemelerle yükümlü bulunan ortaklarından elden yazılı olarak veya taahhütlü mektupla, bu husus mümkün olmazsa ilanla ve münasip bir süre belirterek yükümlerini yerine getirmelerini ister. İlk isteğe uymayan ve ikinci istemeden sonra da bir ay içinde yükümlerini yerine getirmeyenlerin ortaklığı kendiliğinden düşer. Ortaklığın düşmesi alakalının, anasözleşme veya diğer suretlerle doğmuş borçlarının yok olmasını gerektirmez.” hükmüyle parasal yükümlülüklerini yerine getirmeyenler hakkında yapılacak işlemler ve uygulama sırası düzenlenmiştir.¹³¹

¹²⁸ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 345-347.

¹²⁹ İhraç ve İtiraz konularının ayrıntılı açıklamaları için bk.: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 118-120.

¹³⁰ Bk.: KK Ek m.2/2

¹³¹ İşlemler hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 121-124; Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 352-354.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOOPERATİF ORTAKLIKLARIN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

I. İSLAM HUKUKUNDA ŞİRKETLER VE KOOPERATİF ŞİRKETLERİN ORTAK VE FARKLI YÖNLERİ

Bu bölümde, İslam Hukuku'ndaki ortaklıkların ana hatlarıyla tanıtılmasının ardından akit ortaklıklarının (şirket-i akd) temel prensiplerine yer verilecektir. Günümüz şirketlerinin tamamı konumuza doğrudan temas etmediği için adi şirketler ve ticaret şirketleri hakkında kısaca bilgi verilecek, ayrıntıya girilmeyecektir. Son olarak, kooperatif ortaklıklar ile günümüz şirketleri ve İslam hukuku şirketleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklara değinilecektir.

A. İslam Hukukunda Ortaklıklar

Şirket akdi, meşruiyetini Kur'an¹³², sünnet¹³³ ve icma¹³⁴ ile temellendiren İslam hukuku içinde yer alan bir akit türüdür. Klasik fıkıh kaynaklarında ortaklıklar çeşitli sınıflamalara tabi tutulmuştur. İslam hukukçuları, içeriği itibarıyla ortaklık yapısına benzer olan her durumu ortaklık olarak değerlendirmişlerdir. Klasik fıkıh kaynaklarında tanımlanan üç ana ortaklık türü şu şekildedir:

a) Kullanımı kamuya bırakılmış eşyadaki ortaklık. Başka bireylerin haklarına zarar vermemek kaydıyla, toplumun genelinin bu tür eşyalar üzerinde ortak hakları bulunmaktadır. Örneğin, akan nehirlerden, mera alanlarından, av

¹³² el-Kehf 18/19; Sâd 38/24. Şirketin cevazı noktasında ayetlerin delaletinin açıklamaları için bk: Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs el-Karâfî, *ez-Zahîre*, thk. Muhammed Haccî (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994), 8/18; Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed İbn Muflih, *el-Mubdi' fi Şerhi'l-Mukni'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997), 4/267.

¹³³ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ (Dimaşk: Dâru İbn Kesîr; Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), "Şirket", 10.; detaylı bilgi için bk: Şihâbüddîn Ahmed b. İsmail b. 'Osmân el-Gûrânî, *el-Kevseru'l-Cârî ilâ Riyâdi Ehâdîsi'l-Buhârî*, thk. eş-Şeyh Ahmed 'İzzü 'Înâye (Beyrut: y.y., 1429/2008) 5/159-160.

¹³⁴ Ebu'l-Fadl 'Abdullâh b. Mahmûd el-Hanefî el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. 'AbdullaTîf Muhammed 'Abdurrahmân (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005), 3/12.; Halîl b. İshâk b. Mûsâ Diyâuddîn el-Cundî el-Mısırî Halîl b. İshâk el-Cundî, *et-Tavdîh fi Şerhi'l-Muhtasari'l-Fer'î li İbni'l-Hâcib*, thk. Ahmed b. 'Abdulkerîm Necîb (b.y.: y.y., 1429/2008), 6/335.

hayvanlarından, cadde ve parklardan herkesin ölçülü bir biçimde yararlanması bu tür bir ortaklık örneğidir. Bu ortaklık, klasik fıkıh kaynaklarında "Şirket-i İbâha" terimiyle tanımlanmaktadır.¹³⁵

b) Mülk edinme yöntemleri arasında satın alma, hibe, vasiyet, miras gibi nedenler veya farklı kişilerin mülklerinin karışması yoluyla bir malda, onun menfaatinde ya da -ihtilafı olmasına rağmen- bir borçta ortaklık.¹³⁶ Bu tür bir ortaklık, ortaya çıkış şekline göre, satın alma ve hibe gibi yollarla kişilerin kendi iradeleri doğrultusunda gerçekleştiğinde ihtiyari; miras, vasiyet veya mülklerin birbirine karışması durumunda ise cebri olarak iki gruba ayrılmaktadır.¹³⁷ Bu ortaklık, klasik fıkıh literatüründe "Şirket-i Mülk" ismiyle bilinmektedir.

c) İki ya da daha fazla kişinin sermaye, emek veya ticari itibarlarını kâr elde etmek amacıyla bir araya getirerek oluşturdukları ortaklık. Bu tür ortaklık, klasik fıkıh kaynaklarında "Şirket-i Akd" olarak ifade edilmiştir. Fıkıh çerçevesinde ortaklıkların sınıflandırılmasında önemli bir yer tutan akit şirketi hakkında mezheplerin farklı görüşleri bulunmaktadır.¹³⁸ Bunun yanı sıra, Hanefî mezhebi içerisinde yapılan iki tip sınıflandırmadan biri olan ve yaygın bir şekilde kabul gören akit ortaklıkları (şirket-i akd), hak ve yetki dengesi açısından mufavada ve inân; konu bakımından ise temel unsurlarını oluşturan sermaye, emek ve ticari itibara dayalı olarak emval¹³⁹, a'mâl (ebdân)¹⁴⁰ ve vücûh¹⁴¹ olarak ayrılmaktadır.¹⁴² Mudarabe, müzaraa ve müsakat gibi ortaklıklar, klasik fıkıh kaynaklarında bu çerçevede ele alınmasa da, akit şirketlerinin temel prensiplerine dayanmasından dolayı akit şirketleri içerisinde sayılmalarında bir sakınca bulunmamaktadır.¹⁴³

¹³⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 7/60.

¹³⁶ Beşir Gözübenli, "Şirket" (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2010), 39/198-199.

¹³⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-l-Muhtâr*, 3/12; Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 7/60.

¹³⁸ Gözübenli, "Şirket", 39/199.

¹³⁹ Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-Sanâ'î fî tertîbi's-şerâ'î*, 6/56; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-l-Muhtâr*, 3/12.

¹⁴⁰ Zeyla'î, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dakâik ve Hâşiyeti's-Şelebî*, 3/313.

¹⁴¹ Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-Sanâ'î fî tertîbi's-şerâ'î*, 6/57.

¹⁴² Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri* (Konya: Tekin Kitabevi, 2018), 200; Gözübenli, "Şirket", 39/199.

¹⁴³ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 200.

Karşılıklı rızaya dayalı olarak kurulmuş olan akit şirketleri incelendiğinde, bazı ortak özelliklerin belirlendiği gözlemlenmektedir. Bu esaslar dikkate alındığında farklı şirket türlerinin oluşturulması mümkündür. Detayları ilerleyen sayfalarda ele alacağımız kooperatif ortaklıkların değerlendirilmesi kısmına bırakarak, bu temel prensipleri şu şekilde özetleyebiliriz:¹⁴⁴

- 1- Şirketin faaliyet konusu meşru/yasal bir zemine sahip olmalıdır.
- 2- Kâr, ortaklar arasında belirli oranlarla paylaşılmalı ve bu oranların açıklanması gerekmektedir.¹⁴⁵
- 3- Kâr elde edebilmek için sermaye, emek veya sorumluluk ve taahhüt unsurlarının bulunması zorunludur.
- 4- Şirket varlıkları, ortakların ellerinde emanettir.¹⁴⁶
- 5- Şirket akitlerinin geneli gayr-i lazım vasfını taşımaktadır.
- 6- Ortaklar birbirinin vekildir.¹⁴⁷

İslam hukuku çerçevesinde şirketler hakkında sunduğumuz bilgilerin ardından, kooperatif ortaklıkların da dahil olduğu mevcut hukuktaki ortaklık türlerine kısaca değinmeye çalışacağız.

B. Mer’i Hukukta Ortaklıklar

Günümüz ortaklıkları, tarafların kendi aralarında bir sözleşme ile adi ortaklık olarak kurulabileceği gibi, belirli şartları sağlamak koşuluyla Türk Ticaret Kanunu'na (TTK) tabi ticaret şirketleri biçiminde de oluşturulabilmektedir. Günümüzde uygulanmakta olan ortaklıklar, Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenen “Adi Şirketler” ve TTK’da düzenlenen “Ticaret Şirketleri” olmak üzere iki ana kategoriye

¹⁴⁴ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 200-203; Necmeddin Güney, *40 Soruda Ortaklıklar* (İstanbul: İktisat Yayınları, 2020), 14.

¹⁴⁵ Ebu’l-Hasen ‘Alî b. Ebûbekr el-Ferğânî el-Merğînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti’l-mubtedî*, thk. Tallâl Yûsuf (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, ts.), 3/13.

¹⁴⁶ Ebû’l-Berekât ‘Abdullâh b. Ahmed en-Neseî, *Kenzu’d-dekâ’ik*, thk. Sâ’id Bekdâş (Beyrût; Medîne: Dâru’l-Beşâ’iri’l-İslâmiyye; Dâru’s-Sirâc, 1432/2011), 399.

¹⁴⁷ Ebû’l-Huseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî Kudûrî, *Muhtasarü’l-Kudûrî fi’l-fikhi’l-Hanefî*, thk. Kâmil Muhammed Muhammed ‘Uveyda (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1418/1997), 110; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-Muhtâr*, 3/18.

ayrılmaktadır. Ticaret şirketleri kapsamının dışında kalan tüm ortaklıklar ise adi ortaklık olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁸

Adi şirketler, iki veya daha fazla kişinin karşılıklı olarak yaptıkları anlaşmalarla serbestçe kurulabilen, emeklerini ve mal varlıklarını ortak bir amaç doğrultusunda bir araya getirdikleri ortaklıklardır. Bu tür ortaklıkların ortakları dışında bağımsız bir tüzel kişilikleri bulunmamaktadır.¹⁴⁹

Ticaret şirketleri, tüzel kişilik kazanan yapılardır. Kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketleri bu kapsama girmektedir. Kollektif ve komandit ortaklıklar şahıs şirketi olarak değerlendirilirken, diğer üçü sermaye şirketi olarak sınıflandırılmaktadır.¹⁵⁰

Şahıs şirketlerinde ortakların kimliği oldukça önemlidir. Zira, şirketin temsil ve yönetiminde akit sahibi olmaları daha yaygındır. Ortakların şirket alacaklılarına karşı sorumlulukları sınırlı değildir. Şirket borçlarından öncelikli olarak şirket sorumlu tutulmakla birlikte, bu borçların ödenememesi durumunda ortaklar, kendi mal varlıklarıyla ikinci derece sorumlu hale gelirler.¹⁵¹

Sermaye şirketlerinde ise ortakların esas görevi, taahhüt ettikleri sermaye payını ödemektir. Bu şirketler, genel kurul tarafından oluşturulan organlar tarafından idare edilir. Ortakların şirketin borçlarına karşı sorumluluğu sınırlı olup, borçları yalnızca koydukları ya da taahhüt ettikleri sermaye miktarı ile sınırlıdır.¹⁵²

C. Kooperatif Ortaklıkların Günümüz Şirketleri ve İslam Hukuku Şirketleri ile Ortak ve Farklı Yönleri

Kooperatifler ve ticari şirketler ile İslam hukuku akit şirketleri; ortaklarının koyduğu sermaye payları, kurallara göre çalışmaları, rasyonellik ve verimliliği önemsemeleri ile iktisadi amaç gütmeleri açısından benzerlik gösteren ortaklıklardır.

¹⁴⁸ Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*, 11.

¹⁴⁹ Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*, 12.

¹⁵⁰ Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*, 12.

¹⁵¹ Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*, 12.

¹⁵² Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*, 12.

Ancak bu benzerliklerin yanında birtakım farklılıklar da vardır. Bu farklılıklar şu şekilde sıralanabilir:¹⁵³

- Kooperatif ortaklıkların esas amacı, ortaklarına tasarruf ettirerek daha düşük maliyetlerle daha iyi hizmet sunmak; ticaret şirketleri ve akit şirketlerinin temel amacı ise kâr elde etmek ve bunu en yüksek düzeye taşımaktır, yani kâr maksimizasyonudur.
- Kooperatiflerin ve şirketlerin temel amaçları farklı olduğu gibi, o amaca ulaşmanın yolları da farklıdır. Kooperatifler, temel amaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet yoluyla sağlamaya çalışırken ticaret şirketleri, kâr maksimizasyonunu sağlamak için hissedarlarının ortaya koyduğu sermayeyi kullanır; akit şirketleri ise sermaye, işgücü veya itibarı kullanırlar.
- Kooperatiflerde elde edilen gelir-gider farkının bir bölümü, ortakların kooperatif ile yaptıkları alışveriş oranında paylaşılır; buna 'risturn' denir. Şirketlerde ise elde edilen kâr, hisse sahiplerine hisseleri oranında dağıtılır; buna 'temettü' denir.
- Kooperatiflerde ortaklık payları satılmaz; buna karşın şirketlerin hissedarları hisselerini serbestçe alıp satabilirler. Kooperatiflerde ortaklığın devri, yönetim kurulunun yeni ortak olabilecek kişilerin ortaklık niteliklerine sahip olduğunu onaylamasıyla gerçekleşir.
- Kooperatiflerde sahip olunabilecek ortaklık payı sınırlıyken, ticaret ve akit şirketlerinde böyle bir sınırlama bulunmamaktadır.
- Kooperatiflerde değişir ortaklık ve değişir sermaye söz konusu olduğu halde, şirketlerde sınırlı sermaye ve değişik kâr yapısı mevcuttur.
- Kooperatiflerde ortakların sahip oldukları payların bir önemi yoktur, çünkü her ortak bir oy hakkına sahiptir. Şirketlerde ise ortaklar, sahip oldukları pay oranında şirket yönetiminde ve kararlarda söz hakkına sahiptirler.
- Kooperatiflerde çıkan veya çıkarılan ortak, yedek akçeler üzerinde hak talep edemezken, şirketlerde yedek akçeler hisse senedi sahiplerine aittir.

¹⁵³ Özmen, *Kooperatifler*, 27-28; Kooperatiflerin ticari şirketlere göre bu farklardan kaynaklı avantajları hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 16-17.

II. KOOPERATİF ORTAKLIKLARIN KURULUŞ VE SIHHAT ŞARTLARI AÇISINDAN TAHLİLİ

Kooperatif ortaklıklar, İslam hukuku kapsamında klasik akitler ve şirketler arasında yer almayan, ancak zamanla mer'î hukukta kendine yer edinmiş ve toplumun ekonomik ile sosyal alanlardaki çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gelişimini sürdüren yeni bir akit türüdür.

Bu bağlamda, akit serbestisi ilkesinin İslam hukuku ve mer'î hukuk açısından ele alınması önem arz etmektedir. Bu konu çerçevesinde akit serbestisi ilkesi incelenecek, akdin unsurları ve şartları kısaca açıklanacak; ardından kooperatif ortaklığının inikad ve sıhhat şartları bakımından fihhi tahlili yapılacaktır.

A. Akit Serbestisi İlkesi

Günümüz dünyasının gelişen iktisadi ve ticari faaliyetleri göz önüne alındığında, yeni akitlerin ortaya çıkması doğal bir durumdur. İslam hukukunda insanları belirli akit türleriyle sınırlayan veya akitleri kısıtlayan bir delil yoktur. Dolayısıyla, İslam hukukunun belirlediği şartlara uygun olarak yapılan her akit meşru kabul edilir.¹⁵⁴ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de İslam'dan önce var olan ortaklıkları kaldırmak yerine, bu ortaklıklarda İslamî ilkelere aykırı unsurlar varsa onları düzeltme yoluna gitmiştir.

İslam hukukunda akit ve şart koşma hürriyeti, fukaha arasında tartışma konusu olmuştur. Zahiriler de dahil olmak üzere bir grup hukukçu, akitlerin genel prensibinin haram olduğunu ve bu nedenle akit yapma konusunda Kur'an, hadis ve icma ile belirlenen akit türlerinin dışına çıkılamayacağını ileri sürmüştür.¹⁵⁵ Buna karşılık, cumhur fukaha akitlerde temel prensibin mübah olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁶ Herhangi bir yasak olmadığı takdirde nass, kıyas ve icma çerçevesinde¹⁵⁷ şâri' ve tarafların

¹⁵⁴ Osman Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1981), 143.

¹⁵⁵ Hayreddin Karaman, "Akid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/252.

¹⁵⁶ Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Akitler* (İstanbul: A.H.İ YAYINCILIK, 2006), 6.

¹⁵⁷ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 57.

maksatlarını aşmayan¹⁵⁸ her türlü akdin yapılabileceği ve bu akitlerde bazı şartların getirilebileceği kabul edilmektedir.¹⁵⁹ Bu görüş, Kur'an-ı Kerim'in haramlardan kaçınmak şartıyla sözleşmelere ve akitlere riayet edilmesini emretmesi,¹⁶⁰ cahiliye döneminde yapılan akitlerin İslam sonrası haram unsuru taşımadığı sürece devam ettirilmesi¹⁶¹ ve sadece örf deliline dayanarak akitlerin haram olmasının ticari ve ekonomik sorunların çözümünde zorluklara yol açacağı realitesine¹⁶² dayanmaktadır.¹⁶³

Günümüz borçlar hukuku açısından akit serbestisi meselesine bakıldığında, TBK'nın 26. maddesi taraflara sözleşme içeriğini kanunlarda belirtilen sınırlar içinde belirleme özgürlüğü tanırken, 27. maddesinde emredici hükümlere, ahlaka, kamu düzenine ve kişilik haklarına aykırı olan akitlerin veya konusu imkânsız olan sözleşmelerin hükümsüz olduğunu belirtmekte ve böylece bir sınırlama getirmektedir. Ayrıca, m. 27/2'ye göre, sözleşmenin içindeki bazı hükümler geçersiz olsa bile, bu durum diğer hükümleri hükümsüz kılmamaktadır. Ancak, geçersiz olan bu hükümler mevcut olmadığı takdirde sözleşmenin yapılması mümkün olmayacaksa, sözleşmenin bütünü kesin olarak hükümsüz sayılacaktır.¹⁶⁴

Bu karşılaştırmanın neticesinde, akit serbestisi ilkesinin her iki hukuk düzeninde de benimsendiği görülmekte olup, kooperatif ortaklıkların İslam hukuku açısından yeni bir akit türü olarak değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz.

¹⁵⁸ Karaman, "Akid" 2/252,253.

¹⁵⁹ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 57.

¹⁶⁰ el-İsra 17/34

¹⁶¹ Karaman, "Akid" 2/253.

¹⁶² Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 58.

¹⁶³ Akit serbestisi prensibinin İslam Hukuku açısından tahlilinde ayrıntı için bk: Abdurrahman Haçkalı, "İslam Hukuku Açısından Akit Serbestisi Prensibi", *Dini Araştırmalar* 5/13 (ts.), 119-136; Halit Çalış, "İslam Borçlar Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları", *Dini Araştırmalar* 7/19 (ts.), 269-295.

¹⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bk: Hasan Erman, "Borçlar Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları", (ts.); H. Kübra Ercoşkun Şenol, "Sözleşmenin İçeriğini Belirleme Özgürlüğü ve Bunun Genel Sınırı: TBK M.27" LXXIV (2016).

B. Akdin Unsurları ve Şartları

Bir akdin gerçekleşebilmesi için gerekli olan asgari unsurlara rükün adı verilir. Akdin rükünleri konusunda Hanefilerle cumhur arasında farklı görüşler bulunmaktadır.

Hanefî mezhebine göre irade beyanı, yani “icap ve kabul”, akdin rükünleri arasında yer alırken,¹⁶⁵ ehliyeti haiz tarafların ve akit yapmaya uygun bir konunun varlığı ise kuruluş (inikad) şartı olarak değerlendirilmektedir.¹⁶⁶ Ayrıca Hanefiler, cehalet, garar, ikrah ve fasit şartlarını akdin sıhhat şartları olarak kabul etmişlerdir.¹⁶⁷

Hanefiler dışındaki mezheplere göre, akdin unsurları yani rüknü; icap-kabul, taraflar, akdin konusu ve Hanefilerce geçerlilik şartı olarak kabul edilen koşullar olarak sayılmaktadır.¹⁶⁸

Bu ayırım, pratikte Hanefî mezhebine göre rükün ve kuruluş şartlarının yokluğunda akdin batıl, sıhhat şartlarının eksik olduğu durumda ise akdin fasit olmasını; diğer mezheplere göre ise tüm bu unsurların rükün sayılması nedeniyle eksiklik veya yokluk halinde akdin doğrudan batıl olarak adlandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

İslam hukukuna göre icap ve kabulün birbirine uygunluğu bir şart olarak aranmaktadır.¹⁶⁹ İlk öneri olan ‘icapın’ muhtevası olan konu ve bedele muvafık olmayan bir ‘kabul’, yeni bir icap olarak sayılır.¹⁷⁰ İcap ve kabulün sözlü, yazılı ve fiili (teati) biçimlerinde gerçekleşmesi mümkündür.¹⁷¹

Mer’i hukukta, TBK m.1'den¹⁷² anlaşıldığı üzere “tarafların irade açıklamaları” sözleşmenin unsurlarını, yani esaslarını teşkil etmektedir. İslam hukukunda gerekli olan icap ve kabulün uygunluk koşulu, mer’i hukukta da aynı maddede geçen “birbirine

¹⁶⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-Muhtâr*, 2/4; Zeyla’î, *Tebyînu’l-hakâik şerhu Kenzi’d-dakâik ve Hâşiyeti’ş-Şelebî*, 4/2; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti’l-mubtedî*, 3/23.

¹⁶⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-Muhtâr*, 2/4.

¹⁶⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-Muhtâr*, 2/7-8; Nesefî, *Kenzu’d-dekâ’ik*, 406.

¹⁶⁸ Karaman, “Akid”, 2/253.

¹⁶⁹ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 46.

¹⁷⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 1/177-180.

¹⁷¹ Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 6/15-16.

¹⁷² “Sözleşme, tarafların iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun olarak açıklamalarıyla kurulur. İrade açıklaması, açık veya örtülü olabilir.”

uygun olarak” ifadesiyle belirtilmiştir. Maddenin “İrade açıklaması, açık veya örtülü olabilir.” ibaresi ise, İslam hukukundaki gibi, irade beyanının sözlü, yazılı ve fiili olabileceğini göstermektedir.¹⁷³

Akit taraflarının hem İslam hukukuna hem de mer’i hukuka göre fiil yani eda ehliyetini haiz olmaları gerekmektedir. Pozitif hukukun kapsamına giren tüzel kişiliklerin, günümüzdeki akitlerde taraf olarak yer alması geçerli sayılmaktadır. Gerçek kişilik, tüzel kişilik ve ehliyet konuları "İnsan Unsuru" başlığı altında ele alınacaktır.

Akdin konusu, İslam hukukuna göre meşru olmalıdır.¹⁷⁴ Aksi takdirde, akit geçersiz olacaktır. Ayrıca, akdin konusu Hanefî mezhebine göre ivazlı akitlerde,¹⁷⁵ Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise, bedelli veya bedelsiz tüm akitlerde¹⁷⁶ taraflarca anlaşmazlığa yol açmayacak şekilde biliniyor olmalıdır. Aksi takdirde, gerçekleştirilen akit Hanefî mezhebine göre fasit, diğer mezheplere göre ise batıl sayılır.

Verilen bu bilgiler doğrultusunda, kooperatif ortaklık akdinin fıkhen sahih bir şekilde kurulabilmesi için tahlil edilmesi gerekmektedir. Çünkü kuruluş ve sıhhat şartlarının eksikliği veya yokluğu durumunda, İslam hukuku açısından bu sözleşme geçersiz olarak değerlendirilip uygulama alanı bulamayacaktır.

C. Kooperatif Ortaklıkların Kuruluş ve Sıhhat Şartları Açısından Tahlili

1. Kuruluş Şartları Açısından Tahlili

Bir sözleşmenin asgari unsuru olan rükün, yani irade beyanı (icap-kabul) açısından bakıldığında, kooperatif ortaklık sözleşmesinin yazılı bir irade beyanı ile tesis edildiği anlaşılmaktadır. İrade beyanının ticari örf ve geçerli kurallara uygun bir

¹⁷³ Fikret Eren, Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Ankara: Yetkin Yayınları, 2012), 136.

¹⁷⁴ Karaman, “Akid”, 2/253.

¹⁷⁵ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-'Eimme es-Serahsî, *el-Mebsût*, thk. Halil Muhyiddîn el-Meyyis (Beyrut: Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî'i, 1421/2000), 27.

¹⁷⁶ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî şerhu MuhtaSari'l-Hirakî* (b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1405/1985), 4/209,234.;Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî eş-Şîrâzî, *el-MuheZZeb fi Fikhi'l-İmâm eş-Şâfi'î* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.) 1/263,266.

şekilde gerçekleştirilmesi esastır.¹⁷⁷ Bu doğrultuda kooperatif ortaklıkların bu şekilde kurulmasında bir sakınca yoktur.

Sözgelimi, yeni bir kooperatif kurmak isteyen en az yedi kişinin bir araya gelerek emredici hükümlere aykırı olmaksızın bir anasözleşme hazırlamaları ve bu anasözleşmeye Ticaret Sicili Müdürlüğü'nde yetkili personel huzurunda imza atmaları 'icap'; Ticaret Sicili Müdürlüğü'nün, ortakların imzaladığı bu anasözleşmeyi inceleyerek tasdik etmesi ise 'kabul' anlamına gelmektedir. Ayrıca, kooperatif ortaklığının kuruluş işlemlerinin ayrıntılarını çalışmanın ilk bölümünde kaydetmiştik.

Kurulmuş bir kooperatife katılmak isteyen bir kişinin, anasözleşmede belirtilen ortaklık şartlarını kabul ettiğini yönetime iletmesi, 'icap' olarak kabul edilir. Kooperatif yönetimi tarafından bu talebin uygun bulunması ise 'kabul' olarak değerlendirilecektir ve böylece ortaklık sıfatı elde edilmiş olur.

Kooperatif ortağı olmayı isteyen tarafların, İslam hukuku açısından da hak ve fiil ehliyetine sahip gerçek veya tüzel kişiler olmaları uygun kabul edilmektedir. Bu konu "İnsan Unsuru" başlığı altında incelenecektir.

Kooperatifin konusu açısından İslam hukuku bakımından en önemli husus, kooperatif ortaklığının çalışma konusunun meşru olması gerekliliğidir. İslam'ın yasakladığı konularda faaliyet gösteren bir kooperatif ortaklığı, Hanefiler tarafından fasit, diğer mezheplerce ise batıl kabul edilir. Anasözleşme değişikliği yoluyla kooperatifin meşru olmayan konusu değiştirilmek istendiğinde -sözleşmeyi fasit kılan başka bir sebep yoksa- akdin geçerliliği sağlanabilir.

Bunun yanı sıra, tarafların kooperatif ortaklığı çerçevesinde ortaya koyacakları iş gücü, sermaye ve karşılıklı kefillik, İslam hukuku açısından da uygundur.

3. Sıhhat Şartları Açısından Tahlili

Hanefi hukukçuları, fasit akdi "asıl itibariyle meşrû, vasıf itibariyle gayri meşrû akid" olarak tanımlamışlardır.¹⁷⁸ Diğer mezheplerden farklı olarak, akitlerde "asıl" olan unsur ile kuruluş şartlarını ve "vasıf" sayılan sıhhat şartlarını birbirinden farklı

¹⁷⁷ Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi*, 146-147.

¹⁷⁸ H. Yunus Apaydın, "Fesad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/417.

değerlendirmişlerdir. Bu çerçevede, söz konusu sözleşmenin batıl ya da fasit olacağını ifade etmişlerdir. Hanefi mezhebine göre, sıhhat şartlarında eksiklik ya da aykırılık taşıyan bir sözleşme ne hukuki varlığı olmayan batıl bir akit ne de geçerli sonuç doğuran sahih bir akit olarak kabul edilmekte; bu iki hükmün arasında fasit bir akit addedilmektedir.¹⁷⁹

Sıhhat şartları, sözleşmenin konusuyla doğrudan ilişkilidir. Sözleşmelerin konuları farklılık gösterdiğinden, sıhhat koşullarını özel ve genel olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Eksikliği veya aykırılığı her akdi fasit kılmayan sıhhat şartlarına özel; her akdin sıhhatini etkileyebilecek şartlara ise genel sıhhat şartları olarak adlandırılır. Örneğin, cehalet, garar, ikrah ve geçersiz şartlar gibi genel sıhhat şartlarının yanı sıra, sadece alışveriş akdini etkileyip kiralama akdini etkilemeyen veya kira akdini geçersiz kılıp alışveriş akdini etkilemeyen özel sıhhat koşulları da bulunmaktadır.¹⁸⁰ Genel sıhhat şartları ile varsa o akdin özel şartları, o akdin hukukî yapısı ve işleyişi açısından incelenmesi gereken bir husustur. Ayrıca, sıhhat şartlarındaki eksiklik veya aykırılık giderildiği takdirde, fasit sözleşmeyi sahih duruma getirilmesi mümkündür.

Kooperatif ortaklığının kurulabilmesi için en az 7 ortak bulundurulmasının, bu akit için özel bir sıhhat şartı olarak değerlendirilmesi mümkündür.¹⁸¹ Örneğin, faaliyette bulunan bir kooperatifin ortak sayısının 7'nin altına düşmesi, kooperatif ortaklık sözleşmesinin derhal feshedilmesini gerektiren bir durum değildir. Kooperatif ortaklarının ya da alacaklıların talebi doğrultusunda, takip edilmesi gereken resmi prosedür neticesinde, ilgili mahkeme tarafından, ortak sayısının 7'ye çıkarılması için gerekli süre tanınmalıdır.¹⁸²

Bu durum İslam hukuku açısından değerlendirildiğinde, fasit akdin taraflarca feshedilmesi gerektiği, ancak mümkünse fesad sebebinin ortadan kaldırılarak sözleşmenin devam ettirilmesinin feshedilmesinden daha uygun olacağı sonucuna varabiliriz.

¹⁷⁹ Apaydın, “Fesad”, 12/417.

¹⁸⁰ Apaydın, “Fesad”, 12/419.

¹⁸¹ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 63.

¹⁸² Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 63; Şimşek, *Kooperatif Ortaklıklar*, 24.

Akitlerin genel sıhhat şartlarını açıklamak ve kooperatif ortaklık sözleşmesinin cehalet, garar, ikrah ve fasit şartlar açısından incelenmesi yerinde olacaktır.

a. Cehalet

Akit sıhhat şartlarından biri olan cehalet, bilinmezlik anlamına gelir. Taraflar arasında çözülmesi zor anlaşmazlıklara sebep olabilecek aşırı bilinmezlik mevcutsa, bu durum Hanefî mezhebine göre akdi fasit;¹⁸³ cumhura göre ise batıl hale getirecektir. Örneğin, bir şirket akdinin kurulumu esnasında kâr payının ne suretle dağıtılacağı açıkça belirtilmelidir.¹⁸⁴ Çünkü kâr payının bilinmezliği, şirket akdini bozan unsurlardan biridir.¹⁸⁵

KK m.4'te belirtilen kooperatif ortaklık anlaşmazlığına dahil edilecek zorunlu hükümlerden hepsinin değilse de çoğunun bu kapsama gireceğini düşünmekteyiz. Zira, bu akdin günümüzde adi şirket olarak kurulması mümkün olsaydı, anlaşmazlıktaki zorunlu hükümler eksik olduğu takdirde, çözülmesi güç ihtilaflara neden olabilecek bir belirsizlik ortaya çıkacaktır. Örneğin, ortaklık statüsünü belirleyen ve kaybettiren durumların belirtilmemesi halinde taraflar arasında anlaşmazlık yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle, kooperatif ortaklık akdi, günümüzdeki gibi batıl değil, fasit bir sonuç doğuracaktır.

Her ne kadar akitlerdeki cehalet, Hanefî mezhebi açısından fesat sebebi olarak kabul edilip akdin geçersiz olmasına yol açsa da, diğer mezhepler bu durumu kuruluş şartları çerçevesinde değerlendirmektedir. Ayrıca, akdin fasit olması, onun yine de uygulama alanı bulabileceği anlamına gelmez. Anlaşmazlıkta gerekli olan hükümlerin bir veya birkaçının eksik veya aykırı olması durumunda, Ticaret Bakanlığı tarafından bu hususların tespit edilmesi halinde kooperatif ortaklığının kurulmasına izin verilmeyecek ve tescil edilmesi mümkün olmayacaktır.¹⁸⁶ Bu noktada, mer'î hukukun belirlediği sınırlar ve kurallar çerçevesinde hukuken varlık

¹⁸³ Apaydın, "Fesad", 12/419.

¹⁸⁴ AAOIFI, "Faizsiz Finans Standardı 12: Ortaklık ve Çağdaş Ortaklıklar", Faizsiz Finans Standartları, m.3/3/3; Cemal Kalkan, *Mudârabe Sözleşmesinde Kâr* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 86.

¹⁸⁵ Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi*, 154.

¹⁸⁶ Şimşek, *Kooperatif Ortaklıklar*, 39.

kazanamayacağına göre, İslam hukukuna göre de Hanefilerin görüşündeki fesattan ziyade batıl bir sonuç doğuracağı açıkça görülmektedir.

Anasözleşmeye dahil edilmesi ihtiyari hükümlerden biri olan kooperatif ortaklık süresinin belirlenmesi, kooperatif ortaklık türlerine göre önem arz etmektedir. Normal şartlarda belirli bir süre sonunda kapanmak üzere bir işletme kurmak, hayatın doğal akışına aykırı bir harekettir. Ancak yapı kooperatif şirketleri bağlamında faaliyetlerin sona ermesiyle birlikte konutların ortaklara teslim edilmesi gerektiğinden, sürenin netleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.¹⁸⁷

İslam hukuku açısından yapı kooperatif ortaklıkları ve benzeri faaliyetlerle ilgili kooperatif ortaklıklarında sürenin anasözleşmede belirtilmesini, sıhhat şartı olarak ve fesat sebeplerinden cehalet kapsamında değerlendirmekteyiz. Ortaklar ile kooperatif yönetimi arasında ciddi anlaşmazlıkların önüne geçmek amacıyla, sürenin baştan belirlenmesi, yapılacak sözleşmenin fıkhen "sıhhat" kazanmasını sağlayacaktır. Nitekim İslam hukuku akitleri arasında yer alan selem akdinde de, sürenin bilinmesi akdin sıhhati açısından gereklidir.

b. Garar¹⁸⁸

Garar, sözlükte “gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen risk/tehlike” olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁹ Ancak gararın terim anlamı konusunda alimlerin ihtilafı vardır.¹⁹⁰ Günümüz İslam Hukukçularından Yunus Apaydın’ın yapmış olduğu özlü tanıma göre garar, “*akid ilişkisinin güvensiz ve mevhum bir duruma dayanması ve sonu belirsiz olacak biçimde kurulmasıdır.*”¹⁹¹

c. İkra

İkra, bir kişinin rıza göstermeyeceği bir söz veya davranışı cebir ve tehdit yoluyla zorlamaktır.¹⁹² Bu durumlarda, yapılan sözleşmenin geçerliliği ortadan

¹⁸⁷ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 69.

¹⁸⁸ Cehalet-garar ilişkisinde ayrıntılar için bk: Necmeddin Güney, *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 80-85.

¹⁸⁹ Güney, *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar*, 36.

¹⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk: Güney, *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar*.

¹⁹¹ Apaydın, “Fesad”, 12/419.

¹⁹² Ali Bardakoğlu, “İkra”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/30.

kalkar.¹⁹³ İkraah altında kurulan bir kooperatif ortaklığı, “Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi” gibi kooperatifçilik prensipleri ile çelişmektedir. Bu nedenle, ikrah altında gerçekleştirilen kooperatif ortaklık sözleşmeleri geçersiz sayılacak ve ortaklık kurulamayacaktır.

d. Fasit Şart

Tek tarafa fayda sağlayan, yasak bir unsuru barındıran ve akdin içeriğine ya da amacına, ayrıca teamüle aykırı olan şartlar "fasit şart" olarak adlandırılmaktadır. Tarafların bir kısmına yarar sağlayan şartların varlığı, kooperatif ortaklık sözleşmesinin kuruluş amacına ve ilkelerine aykırı olacağından mevcut hukuk düzeni tarafından da kabul edilmeyecektir. İslam hukukuna göre, kooperatif ortaklık çalışma konusunu ilgilendiren ve yasak olan bir unsuru içeren şartların mevcudiyeti durumunda, ortaklık İslami nitelik taşımayacak ve bu nedenle caiz olmayacaktır.

Yeni bir akit çeşidi sayılan kooperatif ortaklık sözleşmesinin İslam hukukuna göre kuruluş şartları ve sıhhat şartları açısından incelenmesinin yanı sıra kooperatif unsurları bakımından da tahlil edilmesi uygun olacaktır.

III. KOOPERATİF ORTAKLIK UNSURLARININ FİKHİ TAHLİLİ

Kooperatif ortaklıkların fihhi tahlilini gerçekleştirirken, kooperatif unsurlarının bazılarını olduğu gibi kullandık. Diğer bazı unsurlar için ise, bu unsurların altına konumlandıracağımız meseleleri kapsayan bir yeniden yapılandırma ihtiyacı hissettik.

Kooperatif ortaklıklarının tahlilini belirleyebildiğimiz konuları ilgili unsurlar altında sistematik bir şekilde yerleştirmeye özen gösterdik. Ayrıca, bu bölümde kooperatif ortaklıkların günümüz hukuku ile ilgili bilgileri açısından tekrara düşmemeye dikkat ettik. Bu nedenle, yalnızca gerekli olan hukuki bilgiyi toplayarak fihhi değerlendirmeye odaklandık.

¹⁹³ Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi*, 151.

A. Amaç Unsuru

Kooperatif ortaklıklar, amaç unsuru bakımından kâr elde etme gayesini taşıyan diğer şirket türlerinden farklılık göstermektedir.

Kooperatif ortaklıkların KK m.1’de “...ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla...” kurulmaları ve işletilmeleri gerekmektedir.

Kooperatif ortaklıkların temel amacı, ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini sağlamak olsa da, bu amaca yardımlaşma, dayanışma ve kefalet gibi yollarla ulaşmaları nedeniyle hem ekonomik hem de toplumsal hedefleri bir araya getiren bir yapıdır.

Ortakların ekonomik menfaatlerini tanımlamak mümkün değildir. Çünkü kâr elde etmek, bir ekonomik faydadır. Ancak bu ekonomik fayda yalnızca kâr elde etmeye indirgenirse, kooperatif ortaklıklar, amacı yalnızca kârlılık olan ticaret şirketlerinden hiçbir farkı kalmayacaktır.¹⁹⁴

Diğer yandan, vakıf ve derneklerle kooperatif ortaklıkları arasında amaç açısından bir farklılık bulunması gerekmektedir.¹⁹⁵ Çünkü kooperatif ortaklıkları yalnızca kâr elde etme amacı taşımamakla birlikte, vakıf ve derneklerin kuruluş amacı yardımlaşma ve dayanışmayı iktisadi olarak¹⁹⁶ gerçekleştirerek belirli ekonomik faydalar elde etmektir. Ancak dernekler ve vakıfların kazanç paylaşma amacıyla kurulması yasaklanmıştır.¹⁹⁷

Kooperatif ortaklıkların ortaklarına ekonomik fayda sağlama amacına ulaşmasında yardımlaşma, en etkili yöntemlerden biridir. Bu bağlamda, dayanışma kavramı da yardımlaşma ile birbirine sıkı bir şekilde bağlıdır. Dayanışmayı, ortaklar arasında yardımdan yararlanmayı suistimal etmeden sürdürmek şeklinde açıklamak mümkündür. Ayrıca, eğer yapılan bir yardım belirli bir süre içinse ve iş zamanında

¹⁹⁴ Şimşek, *Kooperatif Ortaklıklar*, 12.

¹⁹⁵ Şimşek, *Kooperatif Ortaklıklar*, 12.

¹⁹⁶ Şimşek, *Kooperatif Ortaklıklar*, 16.

¹⁹⁷ Şimşek, *Kooperatif Ortaklıklar*, 12.

tamamlanırrsa, alınan yardımın ivedilikle geri iade edilmesi gibi örneklerle de ifade edilebilir.¹⁹⁸

İnsan, sosyal bir varlık olarak toplumsal yapının dışında kalmaz. Hayatın gereksinimlerini yalnız başına karşılayamayan insan, çeşitli maddi veya manevi konularda başkalarının desteğine ihtiyaç duyar. Toplumsal yaşam, bireylere pek çok görev ve sorumluluk da yükler. Bu durum, yardımlaşma ve dayanışmayı temel ahlak prensipleri haline getirmektedir.

Bu nedenle İslamî literatürde yardım ve yardımlaşmayla ilgili pek çok kavram bulunmaktadır. “Yardım etmek” anlamına gelen avn kökünden türetilen “yardımlaşma” manasında kullanılan teavün terimi en sık rastlanan kavramlardandır.¹⁹⁹ İslam ülkelerinde de kooperatif ortaklıklar için “şirket-i teavün” terimi tercih edilmektedir.²⁰⁰

İslam hukukunun temel kaynakları olan Kur’an ve Sünnet, pek çok yerde yardımlaşmaya teşvik etmektedir.²⁰¹ İslam hukukunda, amaç unsuru bakımından kooperatif ortaklıklara benzer bir şirket türü mevcut değildir. Ancak, yardımlaşma ve tazminat yükümlülüğünün paylaşımına dayalı olan “âkile sistemi”²⁰² gibi bazı uygulamalar ve “velâü’l-muvâlât”²⁰³ gibi belirli sözleşmeler bulunmaktadır. Ayrıca, bir yardımlaşma örneği sayılabilecek “azık karıştırma”²⁰⁴ uygulaması da bu amaca hizmet etmektedir.

¹⁹⁸ Şimşek, *Kooperatif Ortaklıklar*, 16.

¹⁹⁹ Mustafa Çağrı, “Yardımlaşma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013).

²⁰⁰ Süleyman Akdemir, “Faizsiz Finans Kanun Taslağına Yönelik Eleştiri ve Öneriler: İslam İktisadî İlkelerine Göre Bir Değerlendirme”, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 3/2 (2017), 181; Cevherli, “Tarihten Günümüze Kooperatifler ve İslam İktisadî Açısından Değerlendirilmesi”, 48.

²⁰¹ Örnek ve ayrıntılar için bk: Çağrı, “Yardımlaşma”; Osman Demir, “Tesânüd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011).

²⁰² Hamza Aktan, “Âkile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/248-249.

²⁰³ Şükrü Özen, “Velâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/11-15.

²⁰⁴ Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî, “Şirket”, 1.*; Ebû’l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü’rî Muslim, *Sahîhu Muslim*, thk. Muhammed Fuâd ‘Abdulbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1374/1955), “Fezâilü’s-sahabe”, 16.

B. Serbest Katılma ve Çıkma Unsuru

Serbest katılma ve çıkma unsuru, "açık kapı ilkesinin" bir sonucudur. KK m.8'de belirtildiği üzere, kooperatif şirketine ortak olmak isteyen gerçek kişilerin medeni hakları kullanma yeterliliğine sahip olmaları gerekmektedir. Gerçek kişiler gibi tüzel kişiler de, kooperatif anasözleşmesinde yer alan hükümlerin tüm hak ve yükümlülükleriyle kabul edildiğini belirten bir yazıyla kooperatif şirketi yönetim kuruluna başvuruda bulunabilirler.²⁰⁵

Açık kapı ilkesi doğrultusunda kooperatif şirketine ortak olmak isteyenler arasında siyasi, dini, cinsiyet veya sınıfsal herhangi bir ayırım yapılmamalıdır.

Bu unsur doğrultusunda kooperatif ortaklarının ve sermayesinin değişkenliği ayrı bir başlık altında ele alınacak; ayrıca ortaklığa katılma ve ortaklıktan ayrılma yolları konunun devamı olarak fıkhi bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.²⁰⁶

1. Değişir Ortaklı ve Değişir Sermayeli

Kooperatif şirketlere ortak olmak isteyenler, ticari bir amaç gütmekten mevcut ekonomilerini koruma ve geliştirme, ayrıca çeşitli ihtiyaçlarını karşılama niyeti taşıdıkları sürece kooperatiflere katılabilirler. Kooperatif ortaklıkları, bu özellikleri sayesinde diğer sermaye şirketlerinden ayrılmaktadır. Ayrıca, giriş-çıkışlardaki bu serbestlik kooperatiflerin değişken ortaklı ve değişken sermayeli olmasını gerektirmektedir. Ancak, yapı kooperatif ortaklıkları bu durumun istisnasını oluşturmaktadır. Yapı kooperatif şirketlerinde, faaliyet konusunun sınırlı olması doğal olarak ortakların ve sermayenin de sınırlandırılmasını gerektirmektedir.

2. Ortaklığa Katılma Yöntemleri ve Fıkhi Tahlili

Kooperatif ortaklıkların diğer şirket türlerinden ayrılan bir yönü, ortaklık sıfatının elde edilme şeklidir. Kooperatif şirketlerde ortaklık sıfatı, diğer ticaret

²⁰⁵ KK m.8

²⁰⁶ Konular işlenirken birinci ve ikinci bölümde sunulan bilgilerin tekrarı asgariye indirilmiş, ancak konunun analizine uygun olan bazı yönler bu bölümde ele alınmıştır. Bazı tekrarların gerekli olduğu düşünülerek bilgilerin yeniden sunulmasından kaçınılmamıştır.

şirketlerinde olduğu gibi, bir kooperatif payının aslen ya da devren iktisabı ile değil, yetkili kurul tarafından giriş isteğinin kabul edilmesiyle kazanılmaktadır.²⁰⁷

a. Kooperatif Ortaklık Yöntemleri ve Fıkhî Tahlili

Kooperatif şirketine ortak olmanın yöntemleri; kurucu ortaklık²⁰⁸, kurulmuş bir kooperatif ortaklığına sonradan ortaklık²⁰⁹, ortaklardan birinin ortaklık payını devralmak suretiyle ortaklık²¹⁰, miras yoluyla ortaklık²¹¹ ve taşınmaz mal veya işletme karşılığı ortaklık²¹² şeklinde sayılmaktadır.

Bir kooperatif şirketini kurmak suretiyle ortaklık, en az yedi kişi tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Bu kişiler gerçek kişi olabildiği gibi tüzel kişi de olabilir.²¹³ Yine kurulmuş bir kooperatif ortaklığına sonradan ortak olmakta mümkündür.²¹⁴

Kooperatif ortaklığı devredilebilir. Ancak, devreden ve devralan kişilerin ayrı ayrı ya da birlikte yönetim kuruluna dilekçe ile başvurmaları zorunludur. Yönetim kurulunun, ortaklığı devralan kişinin ortaklık niteliklerini taşıyıp taşımadığını araştırması ve eğer bu niteliklere sahipse o kişiyi ortaklığa kabul etmesi gerekmektedir.²¹⁵ Devir işlemi yalnızca yönetim kurulu kararı ile geçerlilik kazanacaktır.²¹⁶ Ayrıca, kooperatif şirketlerinin ortaklıkları tüm hak ve yükümlülükleri ile birlikte devredilebilir; kısmi bir devir söz konusu değildir.²¹⁷

Devir sürecinde bazı kooperatif şirketlerin, devreden ve devralandan ayrı ayrı ya da her ikisinden de “bağış” adı altında kooperatif şirketine ödeme talep etmeleri kanuna aykırıdır.²¹⁸

²⁰⁷ KK m.8

²⁰⁸ KK m.1

²⁰⁹ KK m.8

²¹⁰ KK m.14/3

²¹¹ KK m.14/2

²¹² KK m.15/2

²¹³ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 101-102.

²¹⁴ Ortaklıkta gerçek kişilik ve tüzel kişilik konuları ayrıntılarıyla “İnsan Unsuru” bölümü altında incelenecektir.

²¹⁵ Kooperatifler Kanunu m.14/2; Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 108.

²¹⁶ Detaylı bilgi için bk: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 108.

²¹⁷ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 109.

²¹⁸ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 109.

Devir bedelinin kararlaştırılmasında devralan ve devreden serbesttir. Kooperatif şirketinin bu konuya müdahale etme hakkı yoktur.²¹⁹

Ortağın vefatı ile ortaklık sıfatı sona ermektedir. Anasözleşmede yer alan hükümler doğrultusunda; vefat eden ortağın mirasçıları arasından ortaklık niteliklerine sahip bir temsilcinin seçilmesi ve veraset ilamı ibraz edilmesi şartıyla, bu temsilcinin kooperatifte ortak olarak kalması mümkün hale getirilmektedir. Aksi durumda, miras yoluyla ortaklık elde edilmesi imkânı bulunmamaktadır.²²⁰

Ortaklık sıfatının kazanılması, anasözleşme ile bir taşınmaz malın mülkiyetine bağlı hakların kullanılmasına veya bir teşebbüsün işletilmesine bağlanabilir. Taşınmaz malın mülkiyeti veya işletme üçüncü şahıslara devir veya temlik edildiği zaman ortaklık sıfatının da sona ermesi gerekmektedir. Bu durumda, yeni malike veya işletmeyi üstlenene ortaklık sıfatının geçebileceğine dair hüküm anasözleşmeye konulabilir.²²¹

İşletmenin kendine has bir yapısı olduğundan ortaklığın hukukilik kazanması için kurulca ortaklık isteminin kabul edilmesi gerekliliği İslam hukukuna göre uygundur.

Kooperatif şirketlerine ortak olma yöntemleri, İslam hukukuna göre uygundur. Bu yöntemlerden pay ve hissenin devredilmesiyle ortak olma yöntemi, ticaret şirketlerinin kanun ve ortaklık anasözleşmesinde bulunan taahhüt sebebiyle bağlayıcı (lazım) olmalarından dolayı ortakların tek başına akdi feshetme hakkına değil, başkalarına hisselerini satma veya başkası lehine hissesinden feragat etme hakkına dayanmaktadır.²²²

Kooperatif şirketin devir işlemi esnasında bağış adı altında ödeme talep etmesi kanuna aykırıdır. Ancak, kooperatif şirketin tüzel kişilik taşıması dolayısıyla tarafların kendi iradeleriyle bir tür hibe yapmaları durumunda, bu hibe İslam hukuku açısından

²¹⁹ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 109.

²²⁰ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 109-110.; detaylı bilgi için bk s.109-110 126. ve 127. dipnotlar

²²¹ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 110.

²²² Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*, 85.

geçerlilik kazanır. Taraflar arasında devir bedelinin serbest bırakılması, ticari bir işlem olarak değerlendirilebilir ve fıkhen uygunluk arz etmektedir.

İslam hukukuna göre, iki veya daha fazla ortakla kurulan bir şirketin ortaklarından birinin vefatı durumunda, mirasçılara haklarının verilmesiyle diğer ortaklar şirketin faaliyetlerine devam edebilmektedir. Ayrıca, mirasçılardan talep etmesi halinde yeni bir anlaşma ile ortaklık ilişkisi sürdürülebilmektedir.²²³ Kooperatif ortaklığının, kooperatif ortağının ölümü sonucunda mirasçılardan, ortaklığı sürdürebilecek özelliklere sahip bir kişinin anayasanın belirlediği koşullar çerçevesinde temsilci olarak atanması şartıyla, kanun tarafından devam ettirilmesine olanak sağlanmaktadır. Bu biçimde bir ortaklık yöntemi, İslam hukukuna uygunluk arz etmektedir.

b. Kooperatif Ortaklığına Sonradan Katılanlardan Fark Alınıp Alınmayacağı ve Fıkhi Tahlili

Kooperatif şirketine sonradan ortak olanlardan bir fark alınmasında yasal bir engel olmadığı, hatta bir miktar farkın alınması KK m.23'te ifade edilen eşitlik ilkesine daha uygun olacağı söylenmektedir.²²⁴

Devir ve miras yoluyla kooperatif şirketine ortak olanlardan mevcut ortaklığı devam ettirdikleri için herhangi bir fark talep edilememektedir.²²⁵

Kooperatif ortaklığına sonradan katılan kişilerden fark alınıp alınmayacağı meselesi İslam hukuku çerçevesinde değerlendirildiğinde; fark alınmasını gerektiren bir durum söz konusu olduğunda, karz ve alışveriş sonucunda ortaya çıkacak borç ile ilgili Hanefî mezhebinde fetva olarak kabul edilen Ebu Yusuf'un görüşüne²²⁶ kıyasla eski ortakların ödemelerinin bugünkü değerine ve ortaklık payının piyasa değerine bağlı olarak belirli bir fark talep edilmesi uygundur.

²²³ Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*, 89.

²²⁴ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 111-112.

²²⁵ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 112.

²²⁶ Muhammed Emîn b. Ömer b. 'Abdil'azîz el-Huseynî ed-Dımeşkî İbn 'Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr 'alâ'd-Durri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992). 4/533-534.;

3. Ortaklık Sifatının Yok Olma Sebepleri ve Fıkhi Tahlili

Bir kooperatif ortağının ortaklık sıfatı, kendi isteğiyle ayrılarak çıkma hakkını kullanmasıyla²²⁷, ölümüyle²²⁸, ortaklık payının devriyle²²⁹, bir görev veya hizmetin ifasına bağlı olması durumunda bu görev veya hizmetin sonlanmasıyla²³⁰ ve parasal yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda ortağın ortaklıktan çıkarılmasıyla²³¹ son bulmaktadır. Bunlara ilaveten, kooperatif ortaklık anasözleşmesinde belirtilmiş diğer sebeplerle de ortaklıktan ihraç edilerek ortaklık sıfatı sona erdirilebilir.²³²

Ortaklıktan çıkma hakkının kullanılarak ortaklık sıfatının sonlandırılması, açık kapı ilkesinin bir gereğidir ve anasözleşmeye konulacak herhangi bir hükümle bu hak kaldırılamaz. Ancak kooperatif şirketin varlığı söz konusu çıkmalar sebebiyle tehlikeye düşecek olursa ayrılan ortakta belli bir tutar tazminat istenebileceğine dair anasözleşmeye hüküm eklenmesi mümkündür. Ayrıca, ortağın çıkma hakkı anasözleşmeye konulacak bir düzenleme ile en fazla 5 yıl süreyle sınırlandırılabilir. Bu kısıtlama hükmüne rağmen, ortağı veya kooperatif tüzel kişiliğini ilgilendiren haklı ve önemli sebeplerle, belirlenen bu süreden önce çıkılabileceğine dair ikinci bir hüküm eklenebilir.²³³

Ortağın çıkma hakkını kullanarak ortaklık sıfatını sona erdirmesi, kooperatif şirket tarafından ortağın çıkışına tamamen engel olmanın mümkün olmaması, ancak kooperatif ortaklığının varlığını korumak amacıyla ortağın çıkışı için bir süre belirlenmesi ve tazminat hükümlerinin uygulanması, İslam hukuku bakımından herhangi bir problem teşkil etmemektedir.

Ortağın ölümüyle ortaklık sıfatının sona ermesi KK m.14'te açıkça belirtilmiştir. Ölüm, kooperatif ortaklığının sona ermesinde doğal bir sebeptir.²³⁴ Ortağın ölümüyle ortaklık sıfatının sonlanmasına rağmen ölüm tarihinden itibaren en az bir yıl ya da anasözleşme ile tespit edilen daha uzun bir süre içinde kooperatif şirketin iflas etmesi

²²⁷ KK m.10

²²⁸ KK m.14/1

²²⁹ KK m.14/3

²³⁰ KK m.15

²³¹ KK m.27

²³² Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 114.

²³³ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 114.

²³⁴ Miras yoluyla ortaklığın devam ettirilebileceği ve bunun usulü önceki başlıklarda geçmişti.

durumunda ortağın, ölümünden önce doğan borçlar için sorumluluğu ve ek ödeme yükümlülüğü devam etmektedir.²³⁵ Burada sorumlu tutulan kişilerin, ölen ortağın mirası reddetmemiş varisleri olacağı söylenmektedir.²³⁶

Ortaklığın devri konusu kooperatif ortaklık yöntemleri başlığı altında değerlendirilmiştir.

Ortaklık, bir görevin veya hizmetin yerine getirilmesine bağlıysa, bu görevin veya hizmetin tamamlanmasıyla, anasözleşmede başka bir düzenleme yapılmadıkça, ortaklık durumu sona erecektir.²³⁷ İslam hukuku açısından, ortaklığın bu şekilde belirli bir şartla sona ermesini takyidi şart olarak değerlendirebiliriz. Bu nedenle, şartın yerine gelmesi halinde ve anasözleşmede başka bir ifade bulunmadığında, ortaklık sıfatının sona ermesi İslam hukukuna göre kabul edilebilir.

Kooperatif ortaklarının ihraç edilmesi, yalnızca anasözleşmede açık bir şekilde belirtilen nedenlerle mümkün olmaktadır. Kooperatif Kanunu, belirtilmemiş nedenlerden ötürü ortakların çıkarılmasını yasaklamıştır. Bu nedenle, çıkarılma nedenlerinin anasözleşmede net bir şekilde ifade edilmesi zorunludur.²³⁸ Bu gereklilik, cehalet gibi sıhhat şartlarından kaynaklanan sorunların önüne geçerek kooperatif ile çıkarılan ortak arasında olası anlaşmazlıkların yaşanmasını engelleyeceğinden fıkhen de önemlidir.

Kanunun kooperatif ortaklıktan ihraçla ilgili böyle bir yasak getirmesi, günümüzde şirketin işleyişini olumlu yönde etkileyecek ve ortakların haklarını koruyacak olması nedeniyle İslam hukuku açısından uygundur.

KK m.27’de “Ortakların yüklendikleri paylar için ödiyebilecekleri para tutarını anasözleşme belirtir. Kooperatif, sermaye yüklemelerinde borçlu veya sair ödemelerle yükümlü bulunan ortaklarından elden yazılı olarak veya taahhütlü mektupla, bu husus mümkün olmazsa ilanla ve münasip bir süre belirterek yükümlerini yerine getirmelerini ister. İlk isteğe uymıyan ve ikinci istemeden sonra da bir ay içinde yükümlerini yerine getirmiyenlerin

²³⁵ KK m.36

²³⁶ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 117.

²³⁷ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 118.

²³⁸ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 118.

ortaklığı kendiliğinden düşer. Ortaklığın düşmesi alakalının, anasözleşme veya diğer suretlerle doğmuş borçlarının yok olmasını gerektirmez” denilmiştir.²³⁹

Kooperatif şirketin sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi için ortakların tüm sorumlulukları gibi maddi yükümlülüklerini de zamanında yerine getirmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu durumun başlangıçtan itibaren bir yaptırıma bağlanması, İslam hukuku açısından yerindedir. Ancak borcunu ödeyemeyen ortağa ilk talep ve uygun bir süre verilirken, tebligatta belirtilen borç dışında gecikme faizi olarak alınacak miktarın meşruluğu söz konusu değildir; bunun yerine geçerli bir alternatif olarak enflasyon farkının alınması gibi başka bir yol izlenmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

C. İnsan Unsuru

1163 sayılı KK'nın 1. maddesindeki kooperatif tanımında “ortak” terimine yer verilmektedir. Kanunun farklı maddelerinde hem “ortak” hem de “üye” kelimelerinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu iki terimin bir arada kullanılması, karışıklık meydana getirmekte ve kooperatif ortaklığının hukuki niteliği üzerine tartışmalara neden olmaktadır.²⁴⁰ Ancak, kanun gereği “ticaret şirketi” olarak kabul edilen²⁴¹ kooperatif ortaklığını düzenleyen 1163 sayılı kanunun bazı maddelerinde “üye” teriminin tercih edilmesi, kanaatimizce kooperatiflerin kendine özgü yapılarından kaynaklanmaktadır.

Diğer tüzel kişilerle kooperatif ortaklıklar arasındaki fark olarak, insan varlığının maddi unsurlardan daha fazla öneme sahip olduğu söylenebilir. Örneğin, anonim şirkete ortak olan bireylerin birbirlerini tanıma olasılığı oldukça düşüktür. Hatta menkul kıymetler borsasında hisse senedi satışı yapılan şirketlerin ortaklarının birbirlerini tanıması neredeyse imkansızdır.²⁴²

Kooperatif ortaklıklarının esas amacı yalnızca kârlılık olmadığı için, kooperatiflerin felsefi ve ahlaki temelleri olan karşılıklı yardım, dayanışma ve kefaletin; dürüstlük, güvenilirlik ve eşitlik ilkelerinin tam anlamıyla

²³⁹ Ayrıntılı bilgi için bk: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 121-123.

²⁴⁰ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 105.

²⁴¹ Bk dipnot 4.

²⁴² Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 108.

gerçekleştirilebilmesi ve ortaklar arasında kooperatifçilik anlayışına yönelik sağlıklı bir birliktelik bilincinin oluşabilmesi adına, ortakların birbirlerini tanımaları büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, İslam hukuku da şirket ortaklarının birbirlerini tanımalarını önemli bulmaktadır.

Kooperatif Kanunu gerçek ve tüzel kişilerin kooperatif şirketi kurabileceğini belirtmektedir.²⁴³ KK m.9'da kamu ve özel hukuk tüzel kişilerinin amaçları bakımından ilgilendikleri kooperatiflerin kuruluşlarına yardımcı olabileceği, önderlik edebileceği ve ortak olabileceği belirtilmektedir. Amaçları bakımından ilgilenmeleri şartı “kooperatifin çalışma alanı ve faaliyetleriyle ilgilenmeleri” şeklinde anlaşılabilirliği söylenmektedir.²⁴⁴

İnsan unsuru başlığı altında gerçek kişilik ile tüzel kişilik ve gerçek kişilerin ehliyeti konularını İslam hukukundaki hükümlerle mukayese ederek aktarmaya çalışacağız.

1. Gerçek Kişilik ve Ehliyet

KK m.8'de gerçek kişilerin kooperatiflere ortak olabilmeleri için medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmaları gerekli olduğu ifade edilmiştir. Ancak, TMK'nın öngördüğü şartları taşıyan sınırlı ehliyetsizlerin²⁴⁵ de kooperatif ortaklığına katılabilecekleri söylenmektedir.²⁴⁶ Kanunî düzenlemede aranan fiil ehliyeti şartı “tam fiil ehliyeti” olarak anlaşılmasında gerektiği ve kanunî temsilcilerinin izin ve icazetiyle mümeyyiz küçüklerin de kooperatif ortağı olabileceklerinin kabul edilmesi gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır.²⁴⁷ Fakat Yargıtay, mümeyyiz küçüklerin kooperatif ortağı olup olamayacağını tartıştığı bir kararında fiil ehliyeti şartının tam fiil ehliyeti olarak anlaşılması gerektiği sonuca ulaşmıştır.²⁴⁸

Konuya ilişkin olarak yapılan bu girişin ardından, gerçek kişilerde aranan ehliyetin İslam hukuku ve mer'i hukuktaki yerinin, öneminin ve farklılıklarının incelenmesine geçilecektir.

²⁴³ KK m.1

²⁴⁴ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 110.

²⁴⁵ TMK m.16

²⁴⁶ Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 860.

²⁴⁷ Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 109.

²⁴⁸ Yargıtay 11.HD., T. 6.7.1978, E. 3526/K. 3591, (KİBB)

Ehliyet kelimesinin kökü Arapçaya dayanmaktadır. Arapçadan Türkçeye geçen ehliyet kelimesi sözlükte yetki, elverişlilik, liyakat, yeterlilik vb. anlamlara gelmektedir.²⁴⁹ İslam hukukunda ehliyet, kişinin dine ve hukuka dair hükümlere konu olabilme elverişliliğini ifade etmek için kullanılmıştır.²⁵⁰ İslam hukukçuları tarafından birçok ehliyet kavramı tanımı yapılmıştır.²⁵¹

Hukuki anlamda “ehliyet”, kişinin hukuki haklara sahip olmasını ve bu haklarını kullanmasını; görev, yükümlülük ve sorumluluk yüklenebilmesi halini ifade etmektedir.²⁵² Ancak Mustafa b. Ahmed b. Muhammed Zerkâ (1999), ehliyeti İslam hukukunun dinî yönünü de göz önünde bulundurarak “*Şari’in şahısta takdir ettiği, onu din ve hukukun muhatabı olmaya uygun bir mahal kılan vasıftır.*” şeklinde tanımlamıştır.²⁵³

Ehliyet, bireyin haklardan yararlanma, bu hakları kullanma ve borçlanma yeteneğini ifade eder. Bu nedenle, insan cenin döneminden başlayarak, zihinsel ve bedensel gelişim sürecine bağlı olarak aşamalı bir biçimde bu ehliyeti edinmekte ve erginlik çağına ulaştığında bu süreci tamamlamaktadır.²⁵⁴

İslam hukukunda ehliyet, vücut ehliyeti ve eda ehliyeti olmak üzere iki grupta ele alınmakta, insan hayatı ise cenin, çocukluk, temyiz, buluş ve rüşd aşamalarıyla beş dönem olarak değerlendirilmektedir.

Vücut ehliyeti “dini-hukuki hak ve borçların doğmasına kişinin elverişli olması” şeklinde tanımlanmaktadır. Klasik literatürde kullanılan ilzam, kişinin lehine hakların sabit olmasını, iltizam ise borçlanma ehliyetini ifade etmektedir. Vücut ehliyeti, zimmet ve hukuki kişiliğe dayanmaktadır ve insan hayatının cenin ile doğum sonrası dönemlerine göre eksik ve tam olarak incelenmektedir. Cenin, doğumla beraber kişilik kazanma potansiyeline dayalı olarak eksik vücut ehliyetine, doğduktan sonra ise tam vücut ehliyetine sahiptir. Eksik vücut ehliyeti, onun borçlanmaya ehliyeti olmadığı

²⁴⁹ Ali Bardakoğlu, “Ehliyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/533.

²⁵⁰ Bardakoğlu, “Ehliyet”, 10/533.

²⁵¹ Ayrıntılar için bk: İlhan Soylu, *İslam Hukukunda ve Mer’i Hukukta Gerçek Kişilerin Fiil Ehliyeti* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 4-5.

²⁵² Türk Hukuk Lügatı, 81.

²⁵³ Mustafa Ahmed Zerkâ, *el-Medhalül-fikhi'l-amm ihracun cedit bi-tatvir fit-tertib vet-tebvib vez-ziyadat* (Dımaşk, 1965) 2/737.

²⁵⁴ Bardakoğlu, “Ehliyet” 10/534.

anlamına gelmektedir. Ancak sağ doğmak şartıyla lehine olan bazı haklar ceninin doğumuna kadar saklı tutulmaktadır. Bu hakların da doğumuna kadar beklendiğinde zayi olabilecek miras, vasiyet, vakıf ve nesepten ibaret olduğu söz edilmektedir.²⁵⁵

Eda ehliyeti, bir şahsın, hukukî geçerliliği akla ve rüşte bağlı olan tasarrufları bizzat yapabilme yetkisi olarak tanımlanmaktadır.²⁵⁶ Yani eda ehliyeti, insanın vücub ehliyeti sayesinde kazandığı hakları üzerinde tasarruf edip onları harekete geçirebilme kabiliyetidir. Eda ehliyeti, vücub ehliyetinden farklı olarak akıl ve temyiz gücüne dayanmaktadır. Eda ehliyeti de nakıs ve tam olarak iki kısma ayrılmaktadır. İnsan aklının gelişimine paralel olarak temyiz kudretine sahip olduğunda nakıs eda ehliyeti, devamında rüşte ulaşılmasıyla ise tam eda ehliyeti cereyan etmektedir.²⁵⁷ Temyiz çağını henüz aşmamış gayri mümeyyiz küçükler, deliler ve benzeri durumda olanların eda ehliyeti bulunmamaktadır.

Mer'i hukukta ehliyetler, hak ehliyeti ve fiil ehliyeti şeklinde incelenmektedir. Hak ehliyeti, vücub ehliyeti ile benzeşmektedir. Fiil ehliyeti ise eda ehliyetinin karşılığı sayılsa da eda ehliyeti sadece hukuken değil diyaneten sorumluluğu ve ceza ehliyetini kapsamı sebebiyle fiil ehliyetinden daha kapsamlıdır.²⁵⁸

Kooperatif şirketine ortak olabilmek için ehliyet şartı vardır. Bu şart hem mer'i hukuk hem de İslam hukukuna göre gereklidir. Kooperatif şirketine ortak olabilecekleri yönünde ileri sürülen görüşler ve Yargıtay'ın tam fiil ehliyetinin gerektiği kararından ilkinin tercih ederek, İslam hukukuna göre de mümeyyiz küçüklerin velilerinin izin ve icazetine bağlı olarak kooperatiflere ortaklık yapabilecekleri kanaatindeyiz. Zira İslam hukuk doktrininde mümeyyiz küçüğün ehliyeti durumu, "yarar, zarar ve ihtimal" çerçevesinde ele alınmakta ve bu kapsamda söz konusu olan ortaklık akdi ancak velinin izin veya icazetine bağlı olarak gerçekleştirilecek "ihtimal" kapsamında sayılmaktadır.

²⁵⁵ Bardakoğlu, "Ehliyet", 10/535.

²⁵⁶ Hüseyin Tekin Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991), 66.

²⁵⁷ Bardakoğlu, "Ehliyet"; Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 67.

²⁵⁸ Soylu, *İslam Hukukunda ve Mer'i Hukukta Gerçek Kişilerin Fiil Ehliyeti*, 5.

2. Tüzel Kişilik

Günümüzde kişilik kavramı, gerçek kişiler ve tüzel kişiler (hükmi kişiler) için kullanılmaktadır. Tüzel kişilik, belirli ve sürekli bir amacı gerçekleştirmek üzere kendisini kuran kişilerden bağımsız olarak örgütlenmiş ve hukuk düzenince tanınması gereken kişi veya mal topluluklarıdır.²⁵⁹ Toplumun çeşitli ihtiyaçları sonucu yasanın koymuş olduğu biçim ve şartlara uygun bir şekilde insan ve mal topluluğu olarak kurulan, kendilerine özel bir amacı bulunan bu kişilikler de birtakım haklara sahip olabilmekte ve borç altına girebilmektedir.²⁶⁰ TMK , 48.madde ile tüzel kişiliklerin hak ehliyetini, 49 ve 50. maddelerle de fiil ehliyetini düzenlemektedir.

İslam hukukunun klasik döneminde tüzel kişilik terimine rastlanmamaktadır.²⁶¹ Ancak bu, İslam hukukunun tüzel kişiliği tanımadığı anlamına gelmemektedir. İslam hukuku, hakiki kişilikle birlikte hükmi kişiliği de kabul etmiştir.²⁶²

Son dönem İslam hukukçuları tarafından modern hukuktaki haliyle tüzel kişiliğin çeşitli kuruluşlarla belli ölçülerde uyuştugu ortaya konulmuştur.²⁶³ Devlet, beytü'l-mal ve vakıf gibi çeşitli kurumlar taşıdıkları özellikler itibariyle tüzel kişilik olabilecekleri üzerinde durulmaktadır.²⁶⁴

Bazı hukukçular, Mecelle'nin şirketler bahsini düzenleyen 1329-1403.maddelerinde şirketlerin tüzel kişiliklerine dair herhangi bir ifadenin bulunmamasına dayanarak İslam hukukunda şirketlerin tüzel kişiliğinin bulunmadığı görüşündedirler.

²⁵⁹ Fahri Erdem Kaşak, "Tüzel Kişilik Kavramı ve Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 26/2 (2020), 1242-1263; Emrah Gökmen, "İslam Hukukunda Tüzel Kişilik", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XII/2 (2022), 1354.

²⁶⁰ Murtaza Köse, "İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Tüzel Kişilik", *Ekev Akademi Dergisi* 1/2 (1998), 221.

²⁶¹ Köse, "İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Tüzel Kişilik", 226; Gökmen, "İslam Hukukunda Tüzel Kişilik", 1355.

²⁶² Mustafa Uzunpostalcı, "İslam Hukukunda Şahsiyet ve Hakiki Şahıs", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 7 (2006), 58.

²⁶³ Gökmen, "İslam Hukukunda Tüzel Kişilik", 1356.

²⁶⁴ Köse, "İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Tüzel Kişilik", 229-230.

İslam hukuku çerçevesinde şirket türleri incelendiğinde, ortakların şahsi sorumluluklarının bulunduğu, ortaklar arası ilişkilerde vekalet ve kefalet hükümlerinin geçerli olduğu, şirketlerin ortaklar tarafından temsil edildiği ve şirketlerin kar ve zararlarının sahiplerinin zimmetinde kaldığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda İslam hukukunda şirketlerin tüzel kişiliğinin bulunmadığı sonucuna varılmaktadır.²⁶⁵ Aynı şekilde, bizim görüşümüze göre İslam hukuku şirketlerinin adi ortaklık niteliğinde olması dolayısıyla tüzel kişilikleri yoktur. Ancak klasik öğretilerde yer alan şirketlerin tüzel kişiliği haiz olmamaları, günümüz ortaklık türlerinin tüzel kişiliğe sahip olamayacağı anlamına geldiği söylenemez. İslam hukukunun günümüzde tüzel kişiliğe sahip şirketleri tanımasını gerektiren bir sebep mevcut değildir.

Tüzel kişileri, kamu hukuku tüzel kişileri ve özel hukuk tüzel kişileri olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür. Özel hukuk tüzel kişileri, amaçları bakımından kazanç paylaşmayı hedefleyen ve iktisadi bir gaye taşımayan tüzel kişiler olarak ikiye ayrılabilir.²⁶⁶ Kooperatif ortaklıklar, diğer ticaret şirketlerinden farklı olarak iktisadi gaye dışında bir amaçla kurulmuş özel hukuk tüzel kişileri arasında sayılmaktadır.²⁶⁷

Kooperatif şirketler, tüzel kişiliğini ve hak ehliyetini ticaret siciline tescil edilmesiyle kazanır.²⁶⁸ Bir şirketin tüzel kişilik kazanması, o şirketin ticaret unvanı, ikametgâh, dava ehliyeti ve tabiiyet vb. hak ve yetkilerini kullanılabilmesini sağlamaktadır.

Tüzel kişilik ve İslam hukuku çerçevesinde durumu ele aldıktan sonra, kooperatif ortaklık tüzel kişiliği ile ilgili çeşitli meseleler üzerine fıkhi tahliller yapılacaktır.

a. Haklar ve Borçlar

Kooperatif şirketin ortaklarına sunduğu haklar, konu bakımından katılma hakları, koruyucu haklar ve malvarlığına ilişkin haklar şeklinde üç ana kategoriye ayrılmaktadır.

²⁶⁵ Gökmen, “İslam Hukukunda Tüzel Kişilik”, 1361.

²⁶⁶ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 111.

²⁶⁷ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 111-112.

²⁶⁸ KK m.7/1

Katılma hakları arasında genel kurula katılım ve buna bağlı bazı haklar²⁶⁹ ile oy hakkı²⁷⁰ bulunmaktadır. Koruyucu haklar arasında ise bilgi edinme hakkı, denetleme hakkı, iptal davası açabilme hakkı, çıkma hakkı ve azınlık hakları sayılmaktadır.²⁷¹ Malvarlığı hakları ise gelir-gider dengesine ilişkin pay hakkı, tasfiye artığı üzerindeki hak ve kooperatif tesis ve imkanlarından yararlanma hakkı gibi unsurları içermektedir.²⁷² Kooperatif şirketi, tüzel kişilik özelliği sayesinde, kişilik hakları ve ekonomik bütünlüğüne yönelik haksız saldırılar karşısında kanunun tanıdığı yetkilerini kullanarak yetkili organları aracılığıyla davalarda bulunabilmektedir.²⁷³

Daha önceki bölümlerde ele alındığı için burada ayrıntıya girmedığımız kooperatif şirketin tüzel kişiliği kazanmasıyla ortaklarına sağladığı bu hakların İslam hukuku açısından değerlendirilmesi sonucunda, herhangi bir aykırılık teşkil eden durumların bulunmadığı görülmektedir.

Kooperatif ortaklarının yükümlülükleri, iki ana başlık altında ele alınmaktadır: Kanundan kaynaklanan ve anasözleşmeden kaynaklanan yükümlülükler. Kanundan doğan yükümlülükler, yasal olarak belirlenmiş pay taahhüdünde bulunma,²⁷⁴ kooperatife zarar vermeme²⁷⁵ ve ortaklık niteliği kaybolursa dahi gizlilik²⁷⁶ yükümlülüğünü içerir.²⁷⁷ Anasözleşmeye dayanan yükümlülükler ise daha geniş bir yelpazeye sahiptir ve bu yükümlülükler arasında giriş ödentisi, yıllık ödenti, ek ödemeler, çeşitli edimler ile yapılması ve yapılmaması gereken hususlar ve kişisel sorumluluklar sayılabilir.²⁷⁸

Anasözleşmede İslam hukuku tarafından reddedilecek bir borç veya sorumluluk bulunmadığı takdirde, kooperatif ortaklarının borçları ve yükümlülükleri İslam hukuku açısından geçerli olup, ortaklar tarafından özenle yerine getirilmesi gerekmektedir.

²⁶⁹ Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 983.

²⁷⁰ Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 984.

²⁷¹ Ayrıntılar için bk: Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 985-989.

²⁷² Bk: Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 990.

²⁷³ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukuki Niteliği*, 116.

²⁷⁴ KK m.19; bk: Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 956.

²⁷⁵ Bk: Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 962.

²⁷⁶ KK m.25

²⁷⁷ Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 991.

²⁷⁸ Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 991.

b. Zekât

Zekât vermekle yükümlü olan kişinin, Müslüman, akıl sahibi ve buluğ çağına ulaşmış olması şarttır. Bu niteliklere sahip bir bireyin, esas ihtiyaçları dışında, nisap miktarına ulaşan bir mala sahip olması ve bu zenginlik üzerinden bir kameri yılın geçmesi durumunda, elde ettiği malın zekâtını vermesi gerekmektedir.

Kooperatif ortaklıklar tüzel kişilik olarak değerlendirildiğinden, diğer şirket türlerinde olduğu gibi²⁷⁹ zekât yükümlülükleri bulunmamaktadır. Burada, kooperatif ortaklığın kendisi değil, her bir ortağın kendi sermaye payı oranında zekâttan sorumlu olduğu belirtilmelidir. Bir kooperatifte ortak olan kişinin, kooperatife sermaye olarak koyduğu pay tutarı ile bu pay oranındaki malları; ayrıca kendisine geri dönen risturn gelirleri veya mevcut diğer malları ile birlikte nisap miktarına ulaşması durumunda ve bu durum üzerinden bir yıl geçtikten sonra zekâta tabi olacaktır.

Kooperatif türü, ortakların zekâttan mükellef olup olmamalarını etkileyebilir. Örneğin, yapı kooperatifi ortağı olan bir bireyin, kullanmak amacıyla sahip olacağı daire, asli ihtiyaç kapsamında değerlendirileceğinden, kooperatife yapmış olduğu sermaye katkısının zekâtını ödemesi gerekmez.

D. İşgücü ve Parasal Katkı Unsuru

Bu başlık altında, her ortaklık türünde olduğu gibi, kooperatif ortaklıkların önemli unsurlarından biri olan sermaye unsuru ele alınacaktır. Sermaye unsuru olarak belirlenen bu unsur, çalışmamızda üst başlık olarak “işgücü ve parasal katkı unsuru” şeklinde güncellenmiştir. Bunun nedeni, kooperatif ortaklıkların diğer şirketlerden farklı olarak kâr elde etmeyi doğrudan hedeflememeleri ve kooperatif çeşitlerine göre işgücünün gerekliliğinin bulunduğu kooperatif türlerini vurgulamaktır.

1. İşgücü Unsuru

İşgücü unsuru, kooperatif ortaklarının kooperatifin faaliyet konusuna doğrudan el emeği veya makine desteği ile katkı sağlamalarını ifade etmektedir. Kooperatiflerde personel olarak bulunan ortakların da çalışmaları, işgücü unsuru kapsamında değerlendirilebilir. Bu unsur, tüm kooperatif türlerinde bulunmamakla birlikte, bazı

²⁷⁹ Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*, 96.

kooperatifler işgücünü gereklilik olarak talep etmektedir. Örneğin, üretim faaliyetinde bulunan kooperatif ortaklıkları, ödedikleri aidatlarla edinilen alet, makine veya tesisleri kullanarak, ya da evlerinde bir kısım el emeği ve makine yardımıyla ürettikleri ürünleri kooperatife teslim etmektedirler. Ortakların üstlenemedikleri bazı işler ise fason üretim yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Enver Osman Kaan, önerdiği “elbirliği şirketi”ni Türk Ticaret Kanunu’ndaki kooperatif ortaklığına benzeterek, bu yapının karşılığında yer alabilecek bir şirket tipi olarak değerlendirmektedir.²⁸⁰

Kooperatif şirketlerin türlerine göre, bazen bu unsurun koşul olarak öne sürülmesi günümüz kooperatif hukukunu ilgilendiren bir durumdur. İşgücü unsurunun kooperatif ortaklıklarda şart olarak yer alması veya yer almaması, ancak kooperatif şirketinde personel olarak bulunan ortakların çalışmalarının işgücü unsuru kapsamında değerlendirilmesi İslam hukuku açısından uygundur.

İslam şirketler hukuku incelendiğinde, öncelikle işgücü temelinde inşa edilmiş bir şirket türünün var olduğu gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra, mudarabe (emek-sermaye) ve diğer bazı şirket türlerinde de şirkete katkı sağlayan emek (işgücü) unsurunun bulunması dikkat çekicidir. Ancak belirtmek gerekir ki, kooperatif ortaklarının işgücü katkısı yardımlaşma esasına dayalıyken, diğer şirketlerde bu katkı genellikle kâr karşılığında olmaktadır. Ayrıca, kooperatif ortaklarının her birinin ayrı ayrı sermayeye katkıda bulunması, bu yapı ile ilgili kendine has bir özelliği temsil etmektedir.

2. Sermaye Unsuru

Sermaye unsuru, bir şirketin varlığını büyük ölçüde etkileyen unsurlardan biridir. Sermayesiz bir ortaklık düşünmek mümkün değildir. Sermaye, bir şirketin kuruluş aşamasında ya da sonradan ortaklık kurmak isteyenlerin para veya mal şeklinde ortaya koydukları değerdir.

Şirketler arasında sermaye unsuru hakkında farklı hükümler gözlemlenmektedir. Örneğin, kooperatif ortaklıkların değişir sermayeli olması,

²⁸⁰ Osman Enver Kaan, *İslam Hukukunda Şirket Yapısı ve Sürekliliği Sorunu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 277.

sermayeden kâr elde etme amacının olmaması, sermayenin yardımlaşma ve dayanışma için gerekliliği, müspet gelir-gider farkı (risturn) gibi hükümlerin bulunması. Ayrıca, İslam hukukunda inan ve mufavada şirketlerindeki sermaye hükümlerinin farklılığı da bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Sermaye, ekonomi dilinde dar anlamıyla nakdî serveti ve beşerî kabiliyeti, geniş anlamda ise toplumun sahip olduğu kaynakların bütünüdür.²⁸¹ Bundan kaynaklı birçok sınıflandırma olmakla beraber iktisatçılar sermayeyi ikiye ayırmaktadır.²⁸²

- i. Üretimin gerektirdiği materyalleri içeren ve zahirde artış göstermeyen binalar ve üretimde kullanılan makine ve teçhizatların oluşturduğu sabit sermaye.
- ii. Kendisiyle mal üretilen ve kâr elde edilen aynî veya nakdî olarak tedavüldeki sermaye.

Sermaye unsuru başlığı altında İslam şirketler hukukunda ve kooperatif ortaklıklarda sermaye unsurunu ele alarak konuyu fihhi bir değerlendirmeye tabi tutacağız.

a. İslam Şirketler Hukuku ve Kooperatif Ortaklıklarda Sermaye

İslam hukukunun muamelat alanında sıkça karşılaştığımız re'sül-mâl kavramı, şirketler bahsinde sermaye anlamında kullanılmaktadır. Sermaye sahibine de rabbü'l-mâl veya sermayedâr denilmektedir.

Şirketlerin yapısına bağlı olarak re'sül-mâl, yani sermaye farklılık göstermektedir. Örneğin, emval şirketinde ortakların koyduğu sermaye nakit veya ticaret mallarından oluşurken, a'mal şirketinde ortaklar emek ve mesleki becerileri ile şirkete katılırlar. Vücut şirketinde ise ortakların sermayesi, piyasadaki kredileri ve güvenilirlikleri şeklindedir.

²⁸¹ Şevket Topal, "Re'sülmâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/7.

²⁸² Topal, "Re'sülmâl", 35/7-8.

İslam ortaklık hukukuna göre, sermaye üzerine kurulan emval şirketleri ya mufavada ya da inan şirketi şeklinde kurulabilir.²⁸³ Mufavada şirkette ortaklar, şirketin hem kuruluş aşamasında hem de devamında tasarruf, mal ve kârda eşit olacak şekilde şirket sermayesi olabilecek tüm mallarıyla şirkete katılmaları gerekir.²⁸⁴ Ticaret malları bu şirket türünde sermaye olmaya uygun değildir.²⁸⁵ Çoğunluğun görüşüne göre, doğrudan sermaye olabilecek mallar nakit paralardan ibarettir.²⁸⁶ Yani ortakların, şirket dışında kullanabilecekleri hiçbir nakit parası kalmamalıdır. İnan şirketi ise farklı bir yapıya sahiptir; burada, ticaret yapmak üzere iki veya daha fazla kişi belli bir sermaye koyarak, kârları aralarında anlaşılacak oranlarda paylaşmak şartıyla²⁸⁷ şirket kurmaktadır.²⁸⁸

Kooperatif ortaklıkların esas amacı kâr elde etmek olmasa da, sermaye, kooperatifin faaliyet göstermesi için gerekli ve önemli bir unsurdur.²⁸⁹ Kooperatif ortaklıklarda sermayenin zorunlu olmadığına dair ileri sürülen çeşitli görüşler²⁹⁰ bulunsa da, bu görüşler yasal düzenlemeler ve uygulama ile uyumlu değildir.²⁹¹

Bazı araştırmalarda kooperatif ortaklıklar için “sermaye” kavramı yerine “malvarlığı” sözcüğünün kullanılması önerilmiştir.²⁹²

Kooperatif ortaklıkların sermaye kapsamı, kooperatif şirketin bilançosuna katılan ayınlar, alacak ve haklar gibi aktif değerlerle, kooperatif ortaklıkların üçüncü şahıslardan olan alacaklarından oluşmaktadır.²⁹³

Kooperatiflerde sermaye, nakdî ve aynî olmak üzere iki kategoride incelenmektedir. Parasal getirileri temsil eden nakdi sermaye, para dışındaki başka

²⁸³Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi*, 172.

²⁸⁴Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi*, 172.

²⁸⁵ Topal, “Re’sülmâl”, 35/8.

²⁸⁶ Beşir Gözübenli, “Mufâvada”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/370.

²⁸⁷ AAOIFI, “Faizsiz Finans Standardı 12: Ortaklık ve Çağdaş Ortaklıklar”, Faizsiz Finans Standartları, m.3/1/5/1.

²⁸⁸Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi*, 197.

²⁸⁹ KK m.4

²⁹⁰ Bu bağlamdaki görüşler için bk: Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 124.

²⁹¹ Aytaç Aydın, “İslam Hukuku Açısından Kooperatiflerin Hukukî Niteliği”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 1 (2021), 282.

²⁹² Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 125.

²⁹³ Diğdem Göç Gürbüz, “Kooperatiflerde Ortakların Sorumluluğu”, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi XXVIII/1* (2010), 465.

değerleri ifade eden ise aynı sermaye olarak adlandırılmaktadır.²⁹⁴ Aynı sermaye olabilecek malların anasözleşmede değerlerinin tespit edilmesi gerekmektedir.²⁹⁵

KK'nın 1. maddesinde kooperatiflerin değişir sermayeli ortaklıklar olduğu emredici bir kural ile öngörülmüştür. Yine KK'nın 2.maddesinin üçüncü fıkrasındaki “*sermaye miktarı sınırlandırılarak kooperatif kurulamaz.*” ibaresi, sözü geçen kuralın aksine hüküm getirilemeyeceğini açıklamaktadır.²⁹⁶ KK, kooperatifler için sermayenin alt ve üst sınırını belirlemeye gerek duymamıştır.

Kooperatif ortaklıklar, anonim şirketler gibi muayyen veya sabit sermayeli ortaklıklar değildir. Sermayenin değişir nitelikte olması kooperatiflerde uygulanan serbest giriş çıkış ilkesi olarak da bilinen açık kapı ilkesinin bir gereğidir. Hesap dönemi içerisinde kooperatife giren veya çıkan her ortaktan dolayı sermaye girişi ve çıkışı da gerçekleşir. Bu da kooperatif ortaklığın sermayesinde değişikliğe neden olur. Ancak bundan dolayı anasözleşmede bir değişikliğe gidilmesi gerekmez.²⁹⁷

b. Kooperatif Ortaklıklarda Sermayenin Fıkhî Tahlili

Kooperatif ortaklıkta sermayenin sabit olmayıp değişir olması, kendi yapısı ile doğrudan ilgili bir durumdur ve bu, İslam hukuku açısından da uygun olmamayı gerektirecek bir durum değildir.

İslam hukukunda sermayenin nakit olması genel bir kural olmasına rağmen, anlaşma veya anasözleşmeye eklenen bir madde ile nakit olmayan varlıkların sermaye olarak kabul edilmesi, İslam hukuku ortaklıklarında da görülmektedir.²⁹⁸ Şirkette anlaşmazlıklar, haksız kazançlar ve çeşitli mağduriyetler yaşanabileceği için nakit dışındaki iktisadi varlıkların sermaye olarak kullanılması uygun bulunmamıştır. Nakit harici iktisadi varlıkların sermaye olarak değerlendirilebilmesi için, şirketin kuruluş

²⁹⁴ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 149; Üstün- Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 64.

²⁹⁵ KK m.21,22

²⁹⁶ KK m.2/3 hükmüne aykırı olmayan iki istisna vardır. KK m.8/3 hükmüne göre yapı kooperatiflerinde yönetim kurulu, genel kurul tarafından belirlenen ortak sayısının üstünde ortak kaydedemeyeceğinden dolayı sermaye de kendiliğinden sınırlanmış olmaktadır. Aynı şekilde, kanunla belirlenmiş olmasa da bazı motorlu taşıyıcılar kooperatiflerinde de aynı durum söz konusudur.

²⁹⁷ Üstün-Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 64.

²⁹⁸ AAOIFI, “Faizsiz Finans Standardı 12: Ortaklık ve Çağdaş Ortaklıklar”, Faizsiz Finans Standartları, m.3/1/2/1

anında bu varlıkların piyasa değerleri dikkate alınarak tedavüldeki para cinsinden değerlemeleri yapılarak hesaplanması gerekir.²⁹⁹ İslam hukukunda aynı malların sermaye olarak kabul edilebilmesi için değerlerinin belirlenmesi gerekliliği, mer'î hukukta da aranan bir şarttır. Kooperatif ortaklıklarını düzenleyen KK'nın 21 ve 22. maddelerinde bu konuya dair düzenlemeler bulunmaktadır.

Şirkete ödenecek sermaye, peşin ya da ortağın ödeme tarihine bağlı kalacağını taahhüt etmesiyle vadeli olarak gerçekleştirilebilir.³⁰⁰ Kooperatif şirketin ortaklarından talep ettiği sermaye miktarı belirlendiğinde, vadeli ödeme yapmak isteyen ortağın, ödeme tarihine uyacağını belirtmesi gerekir.

Kooperatif ortaklarına sermaye üzerinden faiz ödenebilmesi, 1988 yılında Kooperatif Kanunu'nda yapılan değişiklikle mümkün hale gelmiştir. Ancak sermaye üzerinden faiz ödenebilmesi için, bazı şartların³⁰¹ yerine getirilmesi ve anasözleşmede bu durumun öngörülmesi gerekmektedir. Eğer anasözleşmede bu konu açık bir şekilde belirtilmemişse ya da yasaklanmışsa, faiz talep edilemez ve dağıtım yapılamaz.³⁰²

İslam hukukuna göre faizin yer aldığı hiçbir işlem caiz değildir. Bu nedenle, kooperatif ortaklığının caiz olabilmesi için anasözleşmede sermayeye faiz verilmesiyle ilgili herhangi bir hüküm bulunmamalıdır. Kooperatif ortaklıklar, yardımlaşma ve dayanışma temeline dayanan kuruluşlar olarak, günümüzde faizli finansman kuruluşlarına en uygun alternatiflerden biri olabileceği³⁰³ göz önünde bulundurulmalı ve bu doğrultuda hareket edilmelidir.³⁰⁴

Bazı çalışmalarda “kooperatif ortaklıklarında sermaye unsuru zorunlu değildir” şeklindeki görüşlerin kanun ve uygulama ile çeliştiği belirtiliyor.³⁰⁵ Ardından,

²⁹⁹ AAOIFI, “Faizsiz Finans Standardı 12: Ortaklık ve Çağdaş Ortaklıklar”, Faizsiz Finans Standartları, m.3/1/2/1; Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*, 41-42.

³⁰⁰ Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*, 41.

³⁰¹ Ayrıntılar için bk: Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 439; Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 999.

³⁰² Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 439.

³⁰³ Akdemir, “Faizsiz Finans Kanun Taslağına Yönelik Eleştiri ve Öneriler: İslam İktisadi İlkelerine Göre Bir Değerlendirme”, 181,182.; Yurtseven, “Katılım Finans Temelli Kooperatifler: Ticari Olmayan Sosyal Finansmana Dayalı Genel Çerçeve”, 186.

³⁰⁴ Ayrıca katılım finansın temel ilkeleriyle yapılandırılmış kooperatif ortaklık modelinin özellikleri için bk: Yurtseven, “Katılım Finans Temelli Kooperatifler: Ticari Olmayan Sosyal Finansmana Dayalı Genel Çerçeve”, 188-190.

³⁰⁵ Aydın, “İslam Hukuku Açısından Kooperatiflerin Hukukî Niteliği”, 282.

kooperatif ortaklarının tamamının emek ve mali katkıda bulunduğu ifade edilerek bu durum mudarabe şirketlerindeki emek ve sermayenin birleşimine benzetilmeye çalışılmaktadır.³⁰⁶ Ancak bu kıyaslama doğru değildir. Mudarabe şirketlerinde emek bir taraftan, sermaye ise diğer taraftan sağlanırken, her kooperatif ortağının emekte bulunması gerekmediği gibi, kooperatif ortaklarının tamamı sermaye açısından katkıda bulunmaktadır.

2. Risturn

Kooperatif ortaklıklar diğer şirketlerin aksine temel amacı kâr elde etmek olmasa da sermayenin bulunduğu ticarî bir müessesede gelir-giderlerin olmaması düşünülemez. Gelir gider farkının olumlu veya olumsuz olması beklenir. Kooperatif ortaklıklardaki bu fark olumluysa kâr; olumsuz ise zarar gibi düşünülmektedir. Ancak böyle bir nitelendirme doğru değildir. Nitekim söz konusu fark kârı amaç edinmekten değil, kooperatif ortaklığın varlığını sürdürebilmesi düşüncesinden dolayıdır.³⁰⁷ Kooperatif ortaklıkların amacı iktisadi menfaattir. Bu ise kârdan daha kapsamlı bir gayedir.³⁰⁸

Gelir-gider farkı olarak da isimlendirilen risturn genel olarak “geri vermek” anlamında olup, terim olarak şöyle tanımlanmaktadır: “*Kooperatiflerin ortaklarıyla yaptıkları işlemlerden sağladıkları ve kooperatif hesaplarında geçici olarak tuttukları tasarrufların, ortağın kooperatifle yaptığı işlem hacmi oranında ortağa geri verilmesi ya da iade edilmesidir.*”³⁰⁹ Bu uygulama, ortağın kooperatif şirketle yapmış olduğu işlemde kaynaklı hasılanın, bu ortağın lehine azaltılması olarak da tanımlanmaktadır.³¹⁰

Kooperatif Kanunu, anasözleşmeye gelir gider farkının ortaklara dağıtılması hususunda bir hüküm bulunmaması durumunda hasılanın tamamının yedek akçelere ekleneceğini kabul etmiştir.³¹¹

³⁰⁶ Aydın, “İslam Hukuku Açısından Kooperatiflerin Hukukî Niteliği”, 283.

³⁰⁷ Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 998.

³⁰⁸ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 828.

³⁰⁹ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 437.

³¹⁰ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 437.

³¹¹ KK m.38

Anasözleşmede düzenleme yapılarak gelir gider farkının paylaşılmasına karar verilmişse, ortakların kooperatifle olan işlemleri oranında³¹² ve olumlu farkın en az %10'u yedek akçeye aktarılarak³¹³ bu dağıtım gerçekleştirilebilir.

Kooperatif ortaklıkların, oluşan olumlu gelir-gider farkını, ortaklarla olan etkileşimlerini artırmak ve sürdürülebilmek amacıyla, ilgili kanunun öngördüğü şekilde ve anasözleşmede açıkça belirtmek suretiyle ortaklarına yaptıkları muameleler oranında risturn ödemesi yapmalarını, İslam hukuku açısından problemlili bir işlem olarak değerlendirmemekteyiz. Çünkü bu geri ödeme, ortağın kooperatifle yaptığı işlemler oranında yapıldığından, bir tür geriye dönük indirim olarak kabul edilebilir. Ayrıca, bu durum adalet ve hakkaniyet ölçüleri açısından da bir haksızlık taşımamaktadır.

Kooperatif ortaklarına risturn dağıtımına ilişkin anasözleşmede bir düzenlemenin yapılması, aksi takdirde, kanun gereği elde edilen gelirlerin tamamının yedek akçe olarak ayrılmasını,³¹⁴ ortaya çıkacak belirsizliğin önceden bertaraf edilmesi olarak değerlendirip İslam hukukuna göre akitlerin belirsizlikler içermeyen gerçekleştirilmesi gerektiğini de dikkate alarak, bu durumun fikhî de uygun olduğunu ifade edebiliriz.

3. Yedek Akçe

Kooperatif ortaklıkların gelir gider farkları, yedek akçe olarak ayrılabilir. Kanuna göre risturn ödenecekse, bu ödeme öncesinde gelir-gider olumlu farkının en az %10'unun yedek akçe olarak aktarılması zorunludur. Ayrıca, kooperatif üst kuruluşlarında, bunun dışında en az %5 oranında olağanüstü yedek akçe ayrılması gerekmektedir.³¹⁵ Anasözleşmeye konulacak hükümlerle öngörülen bu oranlar azaltılamaz, ancak arttırılabilir.³¹⁶ Anonim şirketlerdeki gibi yedek akçe için sermayenin en fazla beşte biri oranında bir sınır getirilmemiştir.³¹⁷

³¹² KK m.38

³¹³ KK m.39

³¹⁴ KK m.38

³¹⁵ KK m.39

³¹⁶ Üstün - Aydın, *Kooperatifler Hukuku*, 440.

³¹⁷ Çevik, *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*, 834.

Yedek akçelerin kullanım alanları hakkında kanunda herhangi bir hüküm konulmamıştır.³¹⁸ Kooperatif Kanunu m. 38 f. 4 gereğince, ortaklıktaki olumsuz sonuçların yedek akçelerden karşılanması gerekmektedir.

İslam hukukuna göre, mudarabe akdi yapan tarafların, kârdan ne şekilde tasarruf edebilecekleri arasında yedek akçe olarak değerlendirebilecekleri de sayılmaktadır. Ancak yedek akçenin yalnızca kârdan ayrılması gerekmektedir.³¹⁹

Kooperatif ortaklarının anasözleşmede yedek akçeye ayırmak için, kanun tarafından belirlenen en az oranın ve/veya daha fazla bir oranı belirleyerek gelir-gider farkından yedek akçeye aktarmaları, İslam hukuku açısından sakıncalı bir işlem değildir.³²⁰ Ancak, ayrılan yedek akçelerin tutulduğu hesaplara azami ölçüde dikkat edilmesi gerekmektedir. Yedek akçelerin İslam'ın yasakladığı faizli mevduat hesapları veya bono/tahvil gibi faiz getiren alanlarda tutulması caiz olmayacaktır.

E. Unvan Unsuru

Kooperatif Kanunu'nun 2.maddesinin 3.fıkrasında ifade edildiği üzere, "kooperatif" terimi yalnızca 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun hükümlerine uygun bir şekilde tesis edilmiş yapılar için kullanılabilir. Kooperatif unvanları genellikle "işletme konusu" ile "kooperatif" terimlerinin birleşiminden oluşmaktadır.³²¹

Şirketlerin benzer özellikleri bulunmasına karşın, her birinin kendine has ayırt edici nitelikleri mevcuttur. Bu ayırt edici nitelikleri tanımlayan bir terimin eksikliği, muamelelerde anlaşmazlıklara neden olabilecek bir durumsa, bu özel terimin unvanda yer alması, olası anlaşmazlıkların önüne geçilmesine yardımcı olabilir.³²² İslam hukukuna göre, yasalar tarafından belirlenen bu tür şartların herhangi bir sakıncası bulunmamaktadır.

³¹⁸ Poroy vd., *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 1000.

³¹⁹ AAOIFI, "Faizsiz Finans Standardı 12: Ortaklık ve Çağdaş Ortaklıklar", Faizsiz Finans Standartları, m.3/1/5/13; Sevgi Işık Erol, *İslâm Ticaret Hukukunda Emek-Sermaye Şirketi: Mudâraba* (Ankara: İKSAD, 2022), 56.

³²⁰ AAOIFI, "Faizsiz Finans Standardı 12: Ortaklık ve Çağdaş Ortaklıklar", Faizsiz Finans Standartları, m.3/1/5/13

³²¹ Mollaoğlu, *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*, 123.

³²² Aydın, "İslam Hukuku Açısından Kooperatiflerin Hukukî Niteliği", 282.

Bazı araştırmalarda unvan unsuru ele alınırken, unvanda "kooperatif" teriminin bulunması, mufavada şirketinin kurulma esnasında "mufavada" ifadesinin kullanılma zorunluluğuyla ilişkilendirilmiştir.³²³ İşlam hukukunda hangi tür bir akit kurulduğunun anlaşılması, tarafların irade beyanında bulunduğu esnada bu akde delalet eden lafızların kullanılmasına dayanmaktadır. Ancak, burada şirket adında "kooperatif" kelimesinin yer almasıyla bağlantı kurulması uygun değildir.

³²³ Aydın, "İşlam Hukuku Açışından Kooperatiflerin Hukukî Niteliği", 281,285.

SONUÇ

İslam hukuku açısından kooperatif ortaklıkları değerlendirmeye yönelik bu çalışmanın sonuçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Bugünkü anlamda kooperatifleşmenin, kooperatif adı altında olmasa bile, zamanın ve koşulların gerektirdiği biçim ve şartlarda, modern kooperatifçilik temelleri atılmadan önce de var olduğu görülmektedir. Ülkemiz özelinde imece usulü, ahilik ve loncalar gibi yapılanmalar buna örnek teşkil edebilir. Kooperatif ortaklıklar da ahilik teşkilatı gibi hukuk, ekonomi ve ahlak bütünlüğünün sağlanmasında önemli rol oynayan kuruluşlardır.

2. Kooperatif ortaklarının, aynı zamanda kooperatifin müşterileri olarak kabul edilmesi, ortakların ekonomik durumlarının güçlendirilmesinin yanı sıra kooperatifin de eşit ölçüde gelişmesini sağlamaktadır. Bu durum, kooperatiflerin diğer ortaklık türlerine kıyasla daha interaktif bir yapı sunmasına olanak tanımaktadır.

3. İslam hukuku, yalnızca kendi normlarında belirtilen akitlerin tanınmasıyla sınırlı kalmayıp, bu akitler dışındaki işlemlerin hukuki sonuçlar doğurmasını da kabul eden bir hukuk sistemidir. Dolayısıyla, akit serbestisi burada söz konusudur. Günümüzdeki gelişmeler ışığında, bu çerçevede İslami prensiplere, adalet ve hakkaniyet ölçütlerine uygun yeni ortaklık türlerinin kurulması mümkündür. Bu bağlamda, kooperatif ortaklıkların da temelde İslam hukuku tarafından kabul edileceği açıktır. Kooperatif ortaklıklar İslam hukuku açısından yeni bir akit türüdür.

4. Kooperatif şirketlerin yapısal özellikleri, İslam'ın teşvik ettiği yardımlaşma ve dayanışma ilkelerine dayandığından, bu tür şirketlerin, fıkhen gerekli kurallara tam olarak uyulması durumunda İslami bir teşekkül olabileceğini göstermektedir.

5. Akdin kuruluş şartları açısından, akdin konusu ile irade beyanının önemi büyüktür. İrade beyanı noktasında İslam hukuku, bunun ticari örf ve geçerli kurallara uygun şekilde gerçekleştirilmesini esas almıştır. Kooperatif ortaklık sözleşmesi ise yazılı bir irade beyanı ile tesis edilmektedir. Akdin konusu açısından, yalnızca İslam'ın yasaklamadığı alanlarda kooperatif ortaklık kurulması mümkündür. Eğer kooperatif ortaklık, meşru olmayan bir konu üzerinde tesis edilmişse -sözleşmenin diğer fihhi

şartları mevcut olduğu takdirde- gerekli usuller izlenerek anasözleşme değişikliği talep edilebilir.

6. İslam hukuku, akitlerin kurulması esnasında gerekli asgari unsurlara ilaveten o akitten hedeflenen amacın gerçekleşebilmesi için bir takım sıhhat şartları ileri sürmektedir. Akitlerin konuları birbirinden farklı olduğu için sıhhat şartlarının özel ve genel olarak sınıflandırılması mümkündür. Örneğin, kooperatif ortaklıklar için özel sıhhat şartı olarak, kooperatif kurucu ortaklarının en az yedi kişi olması gerektiğini söyleyebiliriz. Kurucu ortakların yedi kişiden aşağı düşmesi, kooperatif ortaklığın derhal feshedilmesini gerektiren bir durum değildir. Zira ortaklar veya alacaklıların talebi doğrultusunda ilgili mahkeme, ortak sayısının yediye çıkarılması için yeterli süreyi tanımalıdır.

7. Kooperatif ortaklıktan ihraç sebeplerinin ana sözleşmede açık bir şekilde belirtilmesi zorunludur. Belirtilmemiş sebeplerle kooperatiften uzaklaştırma yasağı, adalet ve hakkaniyet kriterleri bağlamında haksızlıkları önlemesi nedeniyle İslam hukuku tarafından desteklenmektedir. İslam hukukuna göre, kooperatif ortaklık statüsünü kazandıran ve kaybettiren diğer yöntemlerin de uygun olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

8. Kooperatif ortağının borcunu ödeyememesi halinde, kendisine yükümlülüklerini yerine getirmesi istemi tebliğ edilirken borcun dışında talep edilen gecikme faizinin meşru olmadığı; bunun yerine meşru bir alternatif olarak kendisinden enflasyon farkının talep edilmesi veya buna benzer yolların izlenmesi uygun bir yaklaşım olacaktır.

9. İslam hukukunda ortaklıkların adi ortaklık olması nedeniyle tüzel kişilikleri mevcut değildir. Bununla birlikte, İslam hukuku hükmi kişilikleri tanımaktadır. Kooperatif ortaklıklar ise ticaret siciline kaydedilmek suretiyle tüzel kişilik kazanırlar. Kooperatif ortaklıkların tüzel kişilik elde etmeleri, İslam hukuku açısından bir sorun teşkil etmemektedir.

10. Kooperatif ortaklıkların anasözleşmelerinde açıkça belirtilmiş bir şekilde, olumlu gelir-gider farkının (risturn) ortaklarına şirketle olan muameleleri oranında ödenmesi, sonradan yapılmış bir indirim olarak değerlendirilmektedir. Bu işlemin

adalet ve hakkaniyet ölçüleri açısından bir haksızlık taşımaması nedeniyle, İslam hukuku açısından da uygun olduğu ifade edilebilir.

11. Kooperatif ortaklıklarında olumlu gelir-gider farkının en az %10'u yedek akçeye ayrılması gerekmektedir. İslam hukuku açısından, yedek akçeye pay ayrılmasında herhangi bir sakınca yoktur. Bununla birlikte, ayrılan yedek akçelerin tutulduğu hesapların, İslam'ın yasakladığı faizli mevduat hesapları veya bono/tahvil gibi faiz içeren alanlar olmamasına azami ölçüde dikkat edilmelidir.

12. Çalışmamızda, kooperatif şirketlere yönelik genel fıkhi değerlendirmeler yapmayı amaçladık. Kooperatiflerin çeşitli türlerinin mevcut olduğu dikkate alındığında, bu türlere bağlı olarak daha ayrıntılı ve farklı konuların gündeme geleceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, kooperatif ortaklık türlerine bağlı olarak ortaya çıkacak ayrıntılı ve farklı meseleleri ele alacak araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ortaklıkların ayrı ayrı incelenerek İslam hukuku perspektifinden ele alınmasının literatüre değerli katkılar sağlayacağı kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA

AAOIFI, Faizsiz Finans Standartları, TKBB Yayınları, 2018.

Akbolat, Seyfullah. *Türkiye’de Kooperatiflerin Doğuşunda Devlet Etkisi ve Memleket Sandıkları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Akdemir, Süleyman. “Faizsiz Finans Kanun Taslağına Yönelik Eleştiri ve Öneriler: İslam İktisadı İlkelerine Göre Bir Değerlendirme”. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 3/2 (2017).

Aktan, Hamza. “Âkile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/248-249. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Aldırmaz Akkay, Fatma. *Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Sürdürülebilir Kırsal Turizmdeki Önemi ve Finansal Performanslarının Analizi*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Apaydın, H. Yunus. “Fesad”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/417-421. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Aydın, Aytaç. “İslam Hukuku Açısından Kooperatiflerin Hukukî Niteliği”. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 1 (2021).

Bardakoğlu, Ali. “Ehliyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/533-539. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Bardakoğlu, Ali. “İkrah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/30-37. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2. Basım, 2018.

Buhârî, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Buhârî el-. *Sahîhu’l-Buhârî*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. 7 Cilt. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr; Dâru’l-Yemâme, 5. Basım, 1414/1993.

Cevherli, Feyza. “Tarihten Günümüze Kooperatifler ve İslam İktisadı Açısından Değerlendirilmesi”. *Banka Dışı İslami Finansal Kuruluşlar*. Ankara: Orion Kitabevi, 2022.

Çağrıçı, Mustafa. “Yardımlaşma”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/332-334. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Çalış, Halit. “İslam Borçlar Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları”. *Dini Araştırmalar* 7/19 (ts.), 269-295.

Çeker, Orhan. *Fıkıh Dersleri*. Konya: Tekin Kitabevi, 10. Basım, 2018.

Çeker, Orhan. *İslam Hukukunda Akitler*. İstanbul: A.H.İ YAYINCILIK, 1. Basım, 2006.

Çevik, Orhan Nuri. *Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat*. Ankara, 5. Basım, 1999.

Çıkin, Ayhan - Karacan, Ali Rıza. *Genel Kooperatifçilik*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1994.

Demir, Osman. “Tesânüd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/526-527. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Demir, Ozan. *Kooperatif Katılım Bankacılığı*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Doğan, Mehmet. Ankara: Yazar Yayınları, 25. Basım, 2014.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.

Efendi, Ali Haydar. *Dürerü'l Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2020.

Ercöşkun Şenol, H. Kübra. “Sözleşmenin İçeriğini Belirleme Özgürlüğü ve Bunun Genel Sınırı: TBK M.27” LXXIV (2016).

Erçin, Ferhat. *Türk Hukuku'nda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri*. İstanbul: Der Yayınları, 2004.

Erman, Hasan. “Borçlar Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları”.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. *Türkiye’de Kooperatifçilik*. İstanbul: İstanbul Üniversite Yayınlarından, 1953.

Göç Gürbüz, Diğdem. “Kooperatiflerde Ortakların Sorumluluğu”. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi XXVIII/I* (2010), 463-477.

Gökmen, Emrah. “İslam Hukukunda Tüzel Kişilik”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi XII/2* (2022).

Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin. *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.

Gözübenli, Beşir. “Mufâvada”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/371-372. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Gözübenli, Beşir. “Şirket”. 39/198-201. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2010.

Gûrânî, Şihâbuddîn Ahmed b. İsmail b. ‘Osmân el-. *el-Kevseru’l-Cârî ilâ Riyâdi Ehâdîsi’l-Buhârî*. thk. eş-Şeyh Ahmed ‘İzzû ‘Înâye. 11 Cilt. Beyrut: y.y., 1429/2008.

Gülpak, Mehmet. *Türkiye’de Kooperatifçilik Hareketinin Gelişimi ve Bu Gelişimde Ahmet Hamdi Başar’ın Yeri ve Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Güney, Necmeddin. *40 Soruda Ortaklıklar*. İstanbul: İktisat Yayınları, 1. Basım, 2020.

Güney, Necmeddin. *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Haçkalı, Abdurrahman. “İslam Hukuku Açısından Akit Serbestisi Prensibi”. *Dini Araştırmalar 5/13* (ts.), 119-136.

Halil b. İshâk el-Cundî, Halil b. İshâk b. Mûsâ Diyâuddîn el-Cundî el-Mısrî. *et-Tavdîh fî Şerhi'l-Muhtasari'l-Fer'î li İbni'l-Hâcib*. thk. Ahmed b. 'Abdulkerîm Necîb. 8 Cilt. b.y.: y.y., 1429/2008.

Hazar, Nurettin. *Kooperatifçilik Dersleri*. Ankara: Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları No:4, 1996.

Işık Erol, Sevgi. *İslâm Ticaret Hukukunda Emek-Sermaye Şirketi: Mudâraba*. Ankara: İKSAD, 2022.

İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî. *el-Muğnî şerhu Muhtasari'l-Hirakî*. 12 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1405/1985.

İbn Muflih, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed. *el-Mubdi' fî Şerhi'l-MuKni'*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1418/1997.

İbn 'Âbidîn, Muhammed Emîn b. 'Omer b. 'Abdil'azîz el-Huseynî ed-Dımeşkî. *Reddu'l-muhtâr 'alâ'd-Durri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 2. Basım, 1412/1992.

Kaan, Osman Enver. *İslam Hukukunda Şirket Yapısı ve Sürekliliği Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Kal'a, Ahmet. "Lonca". 27/211-212. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2003.

Kalkan, Cemal. *Mudârabe Sözleşmesinde Kâr*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Karâfî, Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. İdrîs el-. *ez-Zahîre*. thk. Muhammed Haccî. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994.

Karaman, Hayreddin. "Akid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/251-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Karasu, Rauf. "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Anonim Şirketlerde Emredici Hükümler İlkesi". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18/2 (2012).

Kâsânî, ‘Alâ’uddîn Ebûbekir b. Mes’ûd b. Ahmed el-Hanefî el-. *Bedâ’i’u’s-sanâ’i’ fî tertîbi’s-şerâ’i’*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2. Basım, 1406/1986.

Kaşak, Fahri Erdem. “Tüzel Kişilik Kavramı ve Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 26/2 (2020), 1242-1263.

Kazıcı, Ziya. “Ahîlik”. 1/540-542. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1988.

Koçtürk, O. Murat. “Türkiye’de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 13/2 (2006), 119-136.

Köse, Murtaza. “İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Tüzel Kişilik”. *Ekev Akademi Dergisi* 1/2 (1998), 221-230.

Kudûrî, Ebû’l-Huseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî. *Muhtasarû’l-Kudûrî fî’l-fıKhi’l-Hanefî*. thk. Kâmil Muhammed Muhammed ‘UveyDa. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1418/1997.

Mergînânî, Ebu’l-Hasen ‘Alî b. Ebûbekr el-Fergânî el-. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti’l-mubtedî*. thk. Tallâl Yûsuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, ts.

Mevsilî, Ebu’l-Fadl ‘Abdullâh b. Mahmûd el-Hanefî el-. *el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-Muhtâr*. thk. ‘Abdullatîf Muhammed ‘Abdurrahmân. 5 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1426/2005.

Mollaoğlu, Yusuf. *Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Muslim, Ebû’l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî. *Sahîhu Muslim*. thk. Muhammed Fuâd ‘Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1374/1955.

Mülayim, Ziya Gökalp. *Kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin, 7. Basım, 2013.

Nesefî, Ebû’l-Berekât ‘Abdullâh b. Ahmed en-. *Kenzu’d-dekâ’ik*. thk. Sâ’id Bekdâş. Beyrût; Medîne: Dâru’l-Beşâ’iri’l-İslâmiyye; Dâru’s-Sirâc, 1432/2011.

Orhan, Özcan. *Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Özen, Şükrü. “Velâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/11-15. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özmen, Kemal. *Kooperatifler*. Ankara: Seçkin, 2. Basım, 2014.

Poroy, Reha vd. *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2005.

Rehber, Erkan. *Kooperatifçilik*. Bursa: Ekin, 1. Basım, 2011.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü’l-’Eimme es-. *el-Mebsût*. thk. Halîl Muhyiddîn el-Meyyis. 30 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr li’t-Tabâ’ati ve’n-Neşri ve’t-Tezî’i, 1421/2000.

Soylu, İlhan. *İslam Hukukunda ve Mer’i Hukukta Gerçek Kişilerin Fiil Ehliyeti*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Şekerci, Osman. *İslam Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1981.

Şimşek, Edip. *Kooperatif Ortaklıklar*. Ankara: Yonca Matbaası, 1. Basım, 1981.

Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. ‘Alî eş-. *el-Muhezzeb fî Fıkhi’l-İmâm eş-Şâfi’î*. 3 Cilt. b.y.: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, ts.

Tekinalp, Ünal. *Kooperatiflerde Ortakların Kişisel Niteliklerinin Önemi, Ortak Sıfatının Kazanılması ve Yitirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversite Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972.

Topal, Şevket. “Re’sülmâl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/7-8. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Uzunpostalıcı, Mustafa. “İslam Hukukunda Şahsiyet ve Hakiki Şahıs”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 7 (2006).

Üstün, Yusuf - Aydın, Muhittin. *Kooperatifler Hukuku*. Ankara: Seçkin, 3. Basım, 2021.

Yurtseven, Muhammet. “Katılım Finans Temelli Kooperatifler: Ticari Olmayan Sosyal Finansmana Dayalı Genel Çerçeve”. *Afet Sonrası Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Katılım Sosyal Finans Araçları*. İstanbul: hikmeteve yayınları, 2024.

Zerkâ, Mustafa Ahmed. *El-Medhalül-Fıkhî El-Amm İhracun Cedid bi-Tatvir fit-Tertib vet-Tebvib ve Ziyadat*. Dımaşk: y.y., 1965.

Zeyla'î, 'Osmân b. 'Alî b. Mehcen el-Bâri'î Fahrüddîn el-Hanefî ez-. *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dakâik ve Hâşiyeti'-ş-Şelebî*. Bulak; Kahire: el-Matba'atu'l-Kubrâ'l-Emîriyye, 1313.